

SZIVÁRVÁNY AZ ÉG KAPUJA.

Regény.

KINYITOTTA kulccsal az ajtót és beszaladt a szobába. Turcsányi utána ment. Megálltak a kép előtt. Meglepte a haladás. A kép majdnem egészen kész volt. Ahogy így egy gyors pillantással ráesett a szeme, nagyjából a munkával is meg volt elégedve. Kicsit giccs, kicsit olajnyomat ízű volt az egész, de szorgalmas, becsületes munka. Egész bátran el lehetett helyezni a díszteremben. Azok között a hitvány festmények között még ez viszi el a pálmát. Hiszen persze a fiatal, itt a városban nyomorgó Magyar piktör, vagy akár Asztalos is érdekesebb, egyénibb munkát készítettek volna, dehát Istenem, nekik nem papájuk a határrendőrkapitány és nincsenek jóba a főispánnal. De hát ez a megye. Ez természetes. Ebben a lányban azonban van tehetség. Egy tájképet, egy csendéletet szépen és artisztikusan fog meg, azonban egy Rákóczit, azt csak így csinálhatta meg. Ahogy jobban megnézte a képet, látta, hogy a jobbkez és balcomb kicsit el van rajzolva.

— A munkája meglep Márta. És csak annyit mondhatok, hogy a díszterem galériáján ez lesz a legszebb munka. Meg van elégedve ?

— Köszönöm Miklós. Látja nekem ez elég. Én tudom, hogy ezt a témát nem csinálhattam meg szenzációs stílusban. Becsületes, szemet és kegyeletet nem sértő képet akartam csinálni.

— Ez sikerült is.

— Ennek örülök.

— De nézze Márta, a jobb kéz ujjai kicsit elrajzoltak, merevek és a bal comb picikét kövér. Ezt még javítsa ki.

A lány hátrahúzódott a sarokba és hűnyt szemmel nézte a képet. Azután megszólalt:

— Igaza van. Megcsinálom. Látja milyen jó, hogy megnézte. Táskájaából kivette a cigarettatárcáját és megkínálta a szerkesztőt:

— Gyujtson rá, Miklós.

— Köszönöm.

— Jöjjön, ülünk le egy kicsit a díványra. — Félredobálta a díványon heverő palettákat, ecseteket és festékdobozokat, azután leültek.

A szoba kellemes, ódon, boltívestetű szoba volt. Bútor alig valami. Egy-két szőnyeg és képek. Mégis kedves és bájos képet nyújtott, mert ablakán forró, ragyogó erővel sütött be a nap. A lány beszélt. Erős, markáns, cseppet sem szép vonásain ott ült az önbizalom és a bátorság.

- Ha ezzel a képpel készen leszek, kimegyek Párisba.
- Sokat kap a képért ?
- Háromezer korona marad nekem tisztán.
- No, nem sok.
- Nem. De elmehetek Párisba és ez mindent megér.
- Mit szól majd János Aurél ?
- Semmit. Ha kedve van, várni fog. Ha nincs, elfelejt.
- Ez magának csak ennyit jelent ?
- Nézze, Miklós, én művész szeretnék lenni és nem szolgabíróné.

Aurél derék, szimpatikus ember, de szolgabíró.

Turcsányi maga előtt látta a csúnya, kicsit bicegő, torzarcú szolgabírót és megértette a lányt.

— Szóval Aurél reménytelenül szerelmes.

— Ha így jobban megért, Miklós, akkor legyen így. Egy nagyon tehetséges fiatal kollégával fogok kimenni, már levelezek is vele. Itt dolgozik a szomszéd faluban a Hollósy-iskolában. Kállay Endre, halott róla ?

— Még nem.

— Csodálatos talentum. Ő lesz a ma legnagyobb festője.

— Talán szép fiú is, ugy-e ?

— Miklós ! Maga mindég csak ilyenekre gondol. Hát magának megsúgom, hogy nagyon szép fiú.

— Akkor értem. Így nagyon szép időt fog tölteni Párisban. Mit szól hozzá a barátnöje ?

— Kicsoda ?

— A főispánné.

— Ő biztat rá a legjobban.

Az ajtón kopogtattak és be sem várva a szabadot, belépett Jónás Aurél.

— Kezét csókolom, Márta. Szervusz, szerkesztő úr ! Csak így kettesben ?

— Úgy van. Felelt Turcsányi.

— Mit csináltatok ?

— Téged vártunk.

— Jó vicc. Márta, mi ujság ?

— Mi volna ? A képem majdnem kész és nemsokára Párisban leszek.

— És én ? Kérdezte a szolgabíró.

— Maga, itthon marad és vár.

— És ha nem várok ?

— Akkor azt tesz, amit akar. De ne beszéljünk most erről. Meséljen valamit, Aurél. Biztosan tud valami újat. Valami pletykát.

A szolgabíró csúnya, groteszk arcán még groteszkebbül hatott a mosoly. Ez az arc megcsúfolása, megszenteltségtelenítése volt a mosoly-nak. Nagy, ferde szájából elővillantak hiányos, sárga fogai és apró, szúrós szemei gonoszul csillogtak.

- A legújabb dolog, hogy a Fiú megbolondult.
- Ugyan, — kapott a szón Márta, — mi baja ?
- Szerelmes.
- Kibe ?
- Egy komédiás-lányba.
- Színésznőbe talán. Nem ?
- Úgy van. Mindegy az.
- Hogy hívják ?
- Valami Korál Ilonának. Én is láttam. Csinos lány. De azért úgy megveszekedni érte, mint Laci! Hát az abszurdum!
- Miért ? Mit csinál ?
- Egyik csokrot küldi a másik után. Egyik ékszert a másik után. Mulat, lumpol és iszik. Esküdjözik, hogy feleségül veszi azt a komédiásnőt.
- Feleségül ? — döbben fel Márta.
- Igen. Képzeld. Megőrült !

Turcsányi hallgatott. A szíve ott dobogott a torkában és egy kicsit megijedt. Figyelt a szavakra, a hírekre. S fejében úgy érezte, hogy mint a méhek, úgy rajzanak a gondolatok. Márta kérdése hangzott fel kíváncsian :

- És a lány ?
- Azt mondják, kineveti és nem kell neki. Dehát komédiás. Az mind ilyen. Az mind kelletti magát.

Turcsányi nem akarta tovább hallgatni. Szólni meg nem akart, korán lett volna még. Felkelt, búcsúzott.

- Kezét csókolom, Márta.
- Már megy ?
- Hivatalos idő van.* Visszamegyek a hivatalba. Mert még meg-esz az öreg Pekáry.
- A viszontlátásra, Miklós.
- Szervusz, szolgabíró úr.
- Szervusz.

Elgondolkozva, egy kicsit idegesen ment vissza a levéltárba és szó nélkül ült le az asztalához. Ott heverték a Rákóczi-iratok. Átnézett a Pekáry asztalára. Az öreg szó nélkül, szorgalmasan dolgozott. Elszégyelte magát. Ő is neki fogott a munkának. Egyik levelet a másik után olvasta el. Mindég jobban, mindég könnyebben ment. Lassan-lassan érdekelni is kezdte a dolog. Megtudta az írásokból, hogy ez az egész megye csaknem egész területével, falvastól, folyóstól, mindenestől valamikor Rákóczié volt. És a nagy fejedelem sokat járt ezen a vidéken. Kialakult előtte a büszke nagy magyar alak, hatalmas erejével, szép, szelíd szemével és jóságos szívével. Minden leveléből, minden sorából kisugárzott a bölcsesség és a nagyszerű értelem. Régi, nagy kurucok neveivel találkozott minduntalan. Ezeken a fakó, alig olvasható írásokon keresztül belelátott a tárogatós idők lelkébe, találkozott ismerősökkel, elfelejtett nagy hősökkel és kiolvasta a levelekből, hogy a nagy fejedelemnek minden utolsó

jobbágyára is gondja volt, a leghitványabb szolgájának élete is úgy foglalkoztatta, mint a legnagyobb hadvezéréé.

Most már megértette, hogy az itt lakó ruthének miért nevezik az ő nagyuruknak Rákóczit, miért beszélnek még most is rajongva róla és miért őrzik a feketére fakult, ősrégi kis fatemplomokban a tépett, rongyos, Szűz Máriás Rákóczi-zászlót. Úgy beleolvadt a munkába, hogy megint csak az öreg Pekáry ébresztette fel :

— Ősém. Fél kettő. Letehetnéd már a pennát. Ebédidő van.

Gondosan, szeretettel rakosgatott el mindent és ő is ebédelni ment.

IV.

Vasárnap reggel volt. Lackó Erzsí kiugrott az ágyból, az ablakhoz ment és felhúzta a függönyt. Átnézett a másik ágyra. Ilonka még aludt. Az órára nézett. Kilenc óra. Ezt már mégsem engedhette. Elég az alvásból. Kint olyan szépen sütött a nap, hogy egyszerre kedvet kapott a sétára.

— Ilona ! Ilona ! Ébresztgette lakótársnőjét.

Hirtelen felijedve ült fel ágyában az álomszuszek.

— Felkelni ! Gyönyörű idő van !

— Úgy megijesztettél. Igazán. Nem szép tőled. Valósággal szív-dobogásom van.

— Siess. Öltözz. Menjünk csavarogni.

— Könnyű neked. Te már ébren vagy. Én még alszom.

— Dehogyan alszol. Ugorj már. Mit veszünk fel ma? Pompás idő van !

Erre a fontos kérdésre egyszerre Ilona is kiugrott az ágyból.

— Hogy mit veszünk fel ? Én felveszem a könnyű, fehér ruhámat. Úgyis olyan ritkán hordhatom.

Gyorsan elővette a fehér harisnyáját, fehér cipőjét és sietve kapkodva öltözéshez fogott.

— Én felveszem a zöld ruhámat. — Felelte Erzsike és frissen, ruganyosan állott a mosdó elé. Boldogan, mohón bújt bele, csaknem egészen a mosdótálba és fel-felszisszent a hideg víztől. Izmos, fiús mozdulatokkal mosta le egész felsőtestét.

— Te, Erzsike, azt álmodtam, hogy Balog Bélának kiadtad az útját.

— Hó ! Megállj ! Még nem is vallott szerelmet !

— De szerelmes, mint egy diák !

— Az se biztos !

— No, már én látom !

— Ördögöt látod ! Ugyan mit látnál ?

— Azt, hogy Balog Béla olyan szerelmes beléd, hogy majd meghal utánad.

— Hát aztán ? Mit érek vele ?

— Te tán nem is örülsz neki ?

— Miért örülnék ? Te tán örülsz, hogy bolond beléd a szerkesztő meg a Fiú ?

— Boldog vagyok, hogy Miklós szeret. De a Fiút elengedném.

— Nono. Báró Szelényi László szolgabíró gazdag ember !

— Ő meg Turcsányi Miklós, író !

— De szegény !

— De okos !

— Kurtanemes.

— De szép !

— Sokat érsz vele ? !

— Te tán nem szereted ?

— Én szeretem, de egy színésznőnek örülnie kell, ha gazdag arisztokrata bolondul utána.

— Utálom.

— Az nem baj.

— Hát mit akarsz ? A szeretője legyek ?

— Azt épen nem mondom, de kedvesebb lehetnél hozzá.

— Nem tudok.

— Próbáld meg.

— Minek ? Hiszen én semmit sem akarok tőle ! Örülök, ha nem látom.

— Ilona, ne bomolj. Neked ez a fiú-báró nagy reklám és nagy szerencse. Ezt meg kell ragadnod, különben azt mondom, hogy sose leszel színésznő.

Keményen és határozottan felelt a lány.

— Hát nem leszek.

Erzsike épen fészülködött. A fésű megállt a kezében.

— Micsoda ?

— Megmondtam.

— Hát mi leszel. Mi ?

— Asszony ! Anya !

— Öt gyermekkel. Mi ?

— Ha a jó Isten adja, annyival.

— Megörültél ?

— Nem én. Boldog akarok lenni.

— Te, a te tehetségeddel, a szépségeddel ! Megbolondultál ? Hiszen két év múlva verekednek érted a fővárosi direktorok !

— Nekem az nem kell !

— Hogy az ördög vigyen el minden skriblert ! Hát ennyire bolond vagy ?

— Erzsike értsd meg. Nagyon szeretem.

— Kár. Sajnálak.

— Miért ? Van valami kifogásod Miklós ellen ?

— Nincs. Derék becsületes ember. Tehetséges is, szép is.

— No látod.

Csend lett. Egyikük se szólt. Erzsike az arcát ruzsozta. Ilona friss vizet öntött a mosdóba és megmosdott. Szép, fiatal teste olyan volt, mint a márvány. Gömbölyű karok, fehér csillogó bőr. Erzsike hosszan gyönyörködve nézte. Sajnálta. Ilona a sok víztől csöpögve emelte fel a fejét a mosdóból.

— Erzsike! Mondd csak. Te sose gondoltál arra, hogy férjhez menj Baloghhoz ?

— Őszinte leszek hozzád, Ilona. Gondoltam. És arra is gondoltam, hogy kicsit fájna, ha nem kérne feleségül. De nálam az más. Én megközelítően se vagyok olyan szép, mint te. Azután mi vagyok ? Komika ! Drámai színésznő szerettem volna lenni és nem komika. Mint drámai színésznő megbuktam. És komika nem leszek. Utálom, gyűlölöm ezt a mesterséget. Ezért gondoltam arra, hogy férjhez megyek. De ha te lennék, eszem ágában sem volna gúzsba kötni magamat.

Kopogtattak az ajtójukon.

— Ki az ?

— Jó reggelt, kisasszonykák — szól be a háziasszony. — Szabad bejönni ?

Erzsike kikulcsolta az ajtót.

— Tessék, Róza néni.

Azzal kinyílt az ajtó. Először egy hatalmas rózsacsokrot lehetett csak látni, utána begurult az apró, örökké siető háziasszony.

— Virágot hoztam ! Szépet ám ! A fiatal báró úr küldi az Ilona kisasszonynak. Szép vasárnap van. Ott ragyog a nap a nagy templom csúcsán.

— Micsoda szép virág. — Szaladt oda Erzsike. — Isteni illata van. Nézd csak, Ilona, ezt a sárga rózsát. Csodaszép.

— Jó, jó — volt a közönyös válasz.

— Sétálni mennek a kisasszonykák ?

— Igen, Róza néni.

— Hát csak menjenek is lelkeim. Hadd essen ki a szemük a férfiaknak. Jó mulatságot kívánok. — Azzal már ki is szaladt.

Kedvetlenül szólalt meg Ilona :

— Nem értem, miért küldi ezeket a csokrokat. Megmondtam neki, hogy ne küldje.

— Szép tőle, hogy küldi. Turcsányinak eszibe se jut.

— Semmi szükség arra.

— Egy kis gyöngyvirágot küldhetne.

— Majd kapok tőle.

— Nézz meg, Ilona. Nincs rajtam semmi hiba? — Ügyesen, kedvesen pörgött maga körül, mint a motolla.

— Lassabban, kacagott Ilona. Így semmit se látok belőled. Úgy ni. Szép vagy, Erzsike. Friss vagy. Ha így látlak, sose hinném el, hogy te fogod adni délután a János vitéz boszorkányát.

— Ugyan menj. Ne vedd el a kedvemet az élettől.

Ilona átkarolta Erzsikét és meleg csókot adott az arcára.

— Te kedves! Te drágal! Majd szerelmet vall Balog, aztán olyan boldog asszony lesz belőled, hogy egy egész szakasz katonát nevelsz fel majd a hazának.

— Azt majd te csinálod helyettem, te bolond. Eredj . . . De siess kérlek. Már mehetnék.

— Mindjárt kész leszek, ha segítesz.

És Erzsike segített. Megfésülte, ráadta a ruhát, megkötötte csokorba a helyes ruha szalagjait, épen úgy, mint egy kedves, jószágos mama.

Elkészültek. Még utoljára végig nézték egymást, azután kart karba öltve boldogan, kedvesen, csaknem ficánkolva a lelküket dagasztó jókedvtől indultak neki az utcának. Mindenfelől rendes, szépen öltözött emberek bukkantak elő. Valahogy az egész kisváros képén meglátszott az ünnep, a vasárnap. Még a házak is csendesebben és komolyabban állottak. Az utcák, mintha az éjtszaka kitágultak volna. A fák lombja sötét színt öltött és susogva imádkozott s a levegőben állandóan ott úszott újabb és újabb lökéstől felfrissülve a harangszó. Ez a hang. Ez a folytonosan kongó, falaknak ütődő, lombokon fennakadó hang, ez a templomba hívó boldog, földi szózat, ez varázsolta elő a hétköznapi utcákból a vasárnapot. Szebben ragyogott a nap és boldogabban ácsorgott az élet.

A két lány kiért a főtérre.

A mise utáni nép, mint a tenger, úgy öntötte el a teret. Lassan, szeliden, jókedvűen hömpölygött a tömeg. Csevegve, tárgyalva a kisvárosi eseményeket. A cukrászda előtt apró, csinosan terített asztalokon várta az aranyifjúságot a frissen sült pogácsa s a vendéglő előtt piros terítékes asztalokon sárgán ragyogott a poharakban a délelőtti sör.

A két színésznő beleolvadt a tömegbe. Hol itt bukkantak fel, hol ott. Egyszer elnyelte őket a tömeg hulláma, azután megint magasba vetette. Keringtek, forogtak a hatalmas főtéren körbe-körbe és mindenütt föltűnést keltettek friss, ruganyos járásukkal és szép formás alakjukkal.

A templom előtt a gömbakácoknak támaszkodva állott az aranyifjúság. Türelemesen, csendesen várták a kifelé jövőket és a befelé tartókat. Gyönyörködve és mohón néztek egy-egy megbillent szoknya után s avatott szemekkel méricskéltek a karcsú bokákat és az apró cipelloket. Lassan szállott a melegben ajkukról fölfelé a cigarettafüst és villámszerűen cikázott szemükről a fény, ha megérkezett a várvavárt ideál. Amikor a két színésznő könnyedén, kedvesen elstéált előttük, mint a verebek a fán, úgy röpködtek ide-oda a megjegyzések:

— Láttad őket ?

— Szép két teremtés.

— Korál Ilona gyönyörű. Nem csodálom, hogy belebolondult a Fiú.

- Turcsányi is kurizál.
- Sőt azt mondják, hogy neki több szerencséje van.
- Eh ! A báró csak báró ! És gazdag !
- De a lány úri lány. Csöppet sem színésznőies.
- Lackó Erzsiről sem hinné el az ember, hogy ő játssza a Gül Baba

Zulejkáját.

— Olyanok, mint két testvér. Folyton együtt vannak. Együtt is laknak.

- Vigyáznak egymásra.
- No, itt nehéz dolga lesz a Fiúnak.
- Nem kell őt félteni.
- Turcsányi se mai gyerek. Értékes ember. Asszonyok szemében

sokat ér !

— Hallottam róla, hogy a Fiú elszánta magát arra, hogy feleségül veszi a lányt.

- Lehetetlen. Az apja kitagadja.
- Nagy hecc lesz ez, gyerekek !
- Az egész város a Fiú kezére jár majd. Előre sajnálom Turcsányit.
- A lány állítólag szerelmes belé.
- A Fiú minden ajándékát visszaküldi. Semmit sem fogad el

tőle, csak virágot. Ellenben Turcsányitól kapott egy régi kis gyűrűt, azt boldogan hordja.

— Majd meglátjuk. Hé ! Fiúk ! Ott jön a hercegnő.

Hercegnőnek hívták a főerdőtanácsos Mária lányát, a gőgös, büszke, gyönyörű kis teremtést.

- Nézzétek, hogy jár. Mintha csupa virág volna a lába alatt.
- Isten bizony azt hiszi, hogy vérbeli hercegnő.
- Ti tehetek róla. Minek kapatjátok el ?
- Mit fog ez csinálni, ha véletlenül egy szegény fogalmazó veszi el ?
- Nem megy hozzá.

Lassan, flegmatikusan Turcsányi lépett közéjük.

— Miklós ! Ilona és Erzsike itt sétálnak a piacon.

— Hol ?

— Az előbb vonultak el erre. Körbe járnak.

Turcsányi szó nélkül az ellenkező irányban eléjük ment.

Ebben az időben volt itt a legnagyobb forgalom. A kisváros minden csinos lánya és minden valamire való fiatalembere itt mászkált. Itt szivarozgattak és itt vitatkoztak az öreg urak is és itt gyönyörködtek lányaikban a mamák. Ebben a nagy kavarodásban, ebben a sétáló társadalomban a tulsó oldalról indult ki egyszerre hirtelen a kiáltás :

- Szenzációs kiadás ! *A Tisza!* Szenzációs kiadás ! *A Tisza!*
- Mindenki felfigyelt. A fiúk a templom előtt izgatottan tárgyaltak.
- Halljátok ? Megjelent a *Tisza*.
- Jó ötlet. Vasárnapi csemege!
- Lakatos ügyes ember.

— Vajjon mit ír meg ?

A kiáltás hosszan, elnyújtottan rikoltott fel. Már ezen az oldalon is elkezdtek.

— A *Tisza!* legfrissebb kiadás !

Két suhanc árulta a lapot. Egyik a tulsó oldalon, a másik itt. Harányan, tele szájjal kiáltották a szenzációt.

Kapkodták a lapot. Mindenki vett. Örült mindenki a hírnek, a szenzációnak. Biztosan megint valami nagyszerű dolog. A két suhanc alig győzte. Csak adták, egyre adták a lapokat. Szinte embergyűrű vette őket körül a friss újságra állandóan éhes emberekből. Aki megkapta a lapot, az félreállott és beletemette fejét.

— Szenzációs kiadás ! A *Tisza!* Legfrissebb ! A legújabb ! A *Tisza!*

Percek alatt elterjedt a lap. Alig volt ember, akinek kezében ne lett volna már. S a rendes vasárnapi ringlispil, a sétakeringés megállott. Újságot olvasott a tömeg.

Mohó, lázas szemek keresték ki a négyoldalas újságban a szenzációt és meg is találták. Egy levél volt. Durbints sógor írt a falunak. Irt a Fiúról, a színésznőről és a szerkesztőről. Rendkívül ötletesen és szellemesen írja meg a szerelmi harcot és a Fiút a falu becses pártfogásába ajánlja, mert ha nem úgy lönne, akkor Göre Gábor bíró úr az ő haragját fogja a falura zúdítani, amiből fürgeteges embörhalál leszön.

Hallatlanul mulatságos levél volt. Ezen kacagott, nevetett az egész publikum, mintha csak színházban lett volna. Zengett, zúgott a levegő a nevetéstől és a jó kedvtől.

— Fránya egy ember ez a Lakatos.

— Hogy ez nem fél.

— Nem tehetnek vele semmit. Senkit se bánt.

— Vajjon mit szól az alispán, ha elolvassa ?

— Képzelem, hogy eszi a méreg.

— Azért jó lesz, ha ki nem kezd a Fiúval, mert az ha megharagszik leüti, mint egy kutyát.

— Turcsányival sem ajánlom, hogy ujjat húzzon. Az is penna-forgató, aztán ellátja a baját.

— A fene látta. Két hete, hogy jött ez a Korál Ilona, aztán máris elcsavarta az egész megye fejét. Mindenki csak róla beszél.

— Szép is az !

— De ha szép is. Melyik fehérszemély érdemli meg, hogy az egész megye ötet dícsérje ?

— Azt mondják úri lány.

— Úri a fenét ! Akkor nem ment volna színésznőnek.

— Miért ? Szép pálya az is.

— Pálya ? . . . Kirakat ! Nem más, mint kirakat. Megnézed a kirakatot, megtetszik valami benne, bemész a bótba és megveszed.

— Ha ez csak így menne, nem fájna a feje a Fiúnak.

— Nem is fáj az annak !

— No, no.

— Turcsányi is vett lapot. Nem olvasta el. Kereste a lányokat. Amikor jönni látta őket, hozzájuk sietett, köszönt.

— Ne itt járjunk a főtéren. Menjünk a színházkertbe.

— Jó. Menjünk. Egyeztek bele a lányok. Alig tettek pár lépést, már feléjük loholt Balog Béla. Mint rendesen, lihegve, izgatottan és magából kikelve.

— Kezit csókolom. Miklós, olvastad a Tiszát ?

— Még nem.

— Na, amit Lakatos csinál az disznóság. Ez már mégse járja.

— Mi az ?

— Nem mondom el. Majd elolvasod.

Azzal ő Erzsikével hátramaradt, maguk előtt engedték Ilonát Turcsányival. A színházkertben a színházhoz közel leültek egy padra. Turcsányi olvasáshoz fogott. Ide látszott a színészbejáró. Egy csomó kikent-kifent színész ott kellett magát az éhes, potya publikum előtt az ajtóban. A színházi pénztárnál hosszú sorban állottak az emberek. Mind jegyet akartak váltani részben a délutáni, részben az esti előadásra. Amint észrevették a színészek a letelepedőket, egypáran mindjárt átjöttek hozzájuk és valakiről, aki nem volt jelen rosszat beszéltek. Balog Béla kíváncsian leste a Turcsányi arcát. Szeretett volna látni valamit rajta. De az az arc egyforma nyugodt maradt. Lassan, látszólag indulat nélkül olvasta végig a cikket és flegmatikusan félre tette az újságot, azután kényelmesen rágyújtott egy cigarettára.

— Nos ? Mit szólsz hozzá ? — Idegeskedett Balog.

— Semmit. Ostobaság.

— Ezen röhög mindenki.

— Nem tehetünk ellene semmit.

— Semmit se akarsz tenni ?

— Botrányt nem akarok, de fogok beszélni Lakatossal.

— Nem, te, Miklós. Nem te. Te gyenge vagy. A Gyurkát küldjük el. Az ad majd neki egy pofont, hogy fölfordul.

— Nem Béla. Ha pofozni akarok, majd elvégzem magam is. Mindenesetre beszélek veled.

— Kérlek, ha parancsolod veled, megyek.

— Nem. Magam akarok veled beszélni.

— Kérlek szépen, ahogy akarod. De vigyázz magadra.

A cikket elolvasta Ilona is, és elolvasta Erzsike is. Mikor Ilona kénszen lett az olvasással, majdnem sírva fakadt.

— Miklós, milyen rosszak az emberek.

— Bizony rosszak.

— Lehet ez ellen valamit tenni ?

— Semmit. Azok az emberek, akik a nagy nyilvánosság előtt élnek, ki vannak téve mindég ilyen támadásoknak.

— Miklós ! Nekem már nincs kedvem ehhez a nyilvánossághoz.

— Ilona ! Mit beszél ?

— Sokat gondolkoztam a ligeti séta óta, Miklós. Már akkor is megmondtam és most csak újra azt mondhatom, ha maga is úgy akarja, én nem leszek sokáig színésznő.

— Ilona, édes . . .

— Azt hiszem az lesz a legjobb, ha publikáljuk az eljegyzésünket.

— Édes galambom, ez a legszebb, amit maga nekem ezután a támadás után mondhatott. Ma vasárnap. A holnaputáni számban megjelenik a hír. Köszönöm.

— Jó lesz, Miklós. Én pedig ezt a nyári szezont még végigjátszom, azután kész.

Most fejezte be Erzsike a cikk olvasását, elragadtatva kiáltott fel :

— Ilona ! Pompás reklám ! Gratulálok. A te pályád úgy megy fölfelé, hogy nem állhat meg csak a csúcson. Micsoda szerencséd van !

Se Ilona, se Miklós nem felelt neki, hanem mélyen, boldogan, néztek össze és csendes, titkos, belső nevetéssel gondoltak a jövőjükre.

Az utca végéről láрма hallatszott. Kurjongatás és ének. Azután felbúgott a nagybögő hangja és lassan kivehető volt a cigány zenebonája is.

Fáradt elcsigázott lovak vonszolták maguk után a formátlan, otromba kocsikat. Csupa kopottság, csupa foszlott bőrülés és csámpázó, nyikorgó kerék. Alig bírták ezek a széteső alkotmányok megtartani a testük egységét. Minden vakmerő pillanat azzal biztatott, hogy boldogan szertegurul az egész, felszabadulnak a kerekek és felszabadulnak a lovak. A bekövetkező katasztrófa ellenére a kocsik rogyásig tele voltak mulató fiatalokkal, kezükben a pezsgő és a bakon mindenütt ott a cigány.

A menetet természetesen a Fiú vezette be. Nagyokat kurjantott az ég felé, mintha vissza szeretne volna kiabálni a napot az éjtszakába. Azután énekelt. A többi utána, összevissza, mindenki a maga nótáját. Szegény cigány azt se tudta, melyikkel tartson. A végén megunt a kapkodást és frissen, vérpezsdítően belekapott a Rákóczi indulóba. A Fiú a színházkert előtt lassított. Lépésben diktálta a tempót. Elhallgatott és kutatva nézett körül a kertben. Felvillant a szeme. Felkapta a fejét és megállást parancsolt. Meglátta, akit keresett. A kocsik egymásra torlódva állottak meg, felhökölve, csodálkozva. Lehetett vagy tíz darab. A Fiú leszállott. Valamit sűgött a velekocsizó primásnak, aki hegedűjén sorakozót játszott a bandának. Csendesen, káromkodva és kedvetlenül gyűltek köréje. A mulatók körülállták a Fiút.

— Mi az ?

— Mi lesz ?

— Mit akarsz ?

A Fiú félreacsapta hetykén a kalapját és boldogan a szép délelőttől és a rengeteg bortól, vidáman kurjantotta :

— Éjjeli zenét adok nappal a rózsámnak !

Amikor a cigányok rendbe sorakoztak, a Fiú vezetésével meg-

indultak a sétatéren a pad felé, ahol Turcsányiék ültek. Ilona megremült.

— Miklós! Idejönnek! Menjünk.

Turcsányit valami haragos, kemény dac fogta el.

— Maradunk, Ilona.

— Félek, Miklós, baj lesz.

— Nem lesz, édes. Ne féljen.

A Fiú került egy nagyot a cigánybandával és lassan a pad mögé jutott. Az egész sétatér felfigyelt és mindenki közel jött a látványhoz. A többi mulatozó a kocsik mellett maradt, ott itták, sűrűn kocintgatva a pezsgőt és berugottan és kíváncsian lesték, hogy mi lesz.

A cigány nem jött egészen közel a padhoz. Olyan csend lett, hogy a légyzümmögést is meglehetett hallani.

Mindenki várt. Mindenki figyelt. Még a forró naptól eltikkadt lombtető is mélyebben hajlott a sétatér fölé, hogy eltakarja a képet.

És megszólalt a cigány. A primásnak, Arany Ferinek a vonója csupa könnyet és sírást csalt ki a hegedűből. Halkan, remegve a fojtott vágytól és szerelemtől küszökölt a dallam a levegőben és óvatosan, csendesen kereste a füleket, hogy azokon keresztül belezuhogjon a könnyező szívbe:

«Csak egy kis lány van a világon . . .»

Turcsányi felállott és komolyan, határozottan lépett a Fiú elé.

— Szervusz, báró úr.

— Szervusz szerkesztő. Igyál. — És máris kínálta feléje a poharát.

— Nem iszom. Figyelmeztetni akarlak, hogy déli tizenkét óra és vasárnap van.

— Mi közöm ehhez?

— Ne csinálj botrányt.

— Leckéztetni akarsz?

— Nem. De mikor Korál Ilona mellett ülök, jogom van így beszélni!

— Milyen alapon? Csattant fel a Fiú. Színésznő! Egyformán kuriálhat neki mindenki.

— Most már nem.

— Miért, ha szabad tudnom?

— A menyasszonyom!

Értelmetlenül nézett a báró a szerkesztőre. Elhallgatott, csendre intette a cigányt és egy pár bizonytalan lépéssel Ilona elé került.

— Kezeit csókolom. Bocsásson meg. Nem akartam megszólítani. De a szerkesztő mondott nekem valamit, szeretném tudni igaz-e, azért meg akarom kérdezni, hogy . . .

Be sem fejezhette, amit kérdezni akart. Ilona elvörösödve és sietve vágta oda:

— Akármit mondott is Miklós, minden igaz!

Mintha fejen vágták volna a bárót, azonnal elhallgatott, egy kicsit

meg is tántorodott, azután szó nélkül megfordult és visszament a kocsira. A cigány ijedten, megszeppenve osont utána. ¹

Gyorsan, a legnagyobb csendben dobálták be testüket mindannyian a kocsikba, tudták, hogy valami történt és elhajtattak.

Sírva panaszkodtak az erőlködő kerekek a teher miatt, de az osztorok pattogtak, a kocsisok harsányan kiabáltak, mintha ezredet vezényeltek volna és a menet lassan, döcögve eltűnt.

Turcsányi halkán, forrón szólott oda Ilonának :

— Megmondtam neki édes, hogy maga a menyasszonyom.

— Jól tette, Miklós.

Sokan hallották a közelben a szóváltást és mint a tűz úgy terjedt el a hír, hogy a szép Korál Ilona menyasszonya Turcsányi Miklósnak, a szerkesztőnek.

(Folytatása következik.)

Büky György.

A MI HIVATALUNK.

*A mi hivatalunk: szelet terelgetni,
Legtermőbb földünkbe sárkányfogat vetni.*

*Csalánt megöntözni, szegfűt kigyomlálni,
Befagyott tó hátán tulipánt plántálni.*

*Szentföldre indulni, Makóig se jutni,
Medvével bírkózni, egér elől futni.*

*Anyánktól utolsó falatját kívánni,
S akárki fiának szívesen kínálni.*

*Istennel félvállról, hetykén kiáltozni,
Minden felhőrongynak buzgón harangozni.*

*Az egyenes szóért homlokot ráncolni,
Forintot fitymálni, bagóért táncolni.*

*Valakit lelkesen királyunkká tenni,
S izzó vas trónuson megsütöni, megenni.*

*Tele a rovásunk, üres az asztalunk:
Bolond egy hivatal a mi hivatalunk.*

Zsindely Ferenc.

Versek.

(Mutatvány a Napkelet verspályázatából.)

ALMABIMBÓ.

Csöpp életecske, burka pár levél
s több benn a szerelet,
mint amennyi egy emberszívbe fér.

Télen még alszik, bújva, csendesen
és várja a napot,
mikor az első fecske megjelen.

Kidugja kis fejét, kémlel, vigyáz,
(Hamis az április!)
de kicsalja a boldog lepkenász.

S már tudja, — lám a kis bimbó tanít! —
hogy adni, adni kell
s kibontogatja rózsás szirmait

s méhnek, lepkének kész a drága méz,
szellőnek illat
s a szemnek boldog, szent gyönyörködés.

Elhull a szirma, majd megjő a nyár:
ölében friss gyümölcs . . .
Úgy osztaná, csak alkalomra vár.

Kandi szem les rá, sok sok, új, meg új,
ő vár csak, vár tovább
s egy szomjas vándor tenyerébe hull.

Bódás János.

VASUTI ŐRHÁZ.

Piros tető . . . fehér falak.
Egyetlen ház az ég alatt.
Rajt a világ drót-ere fut
s ő a világról mit se tud.

Kertjében száz virág fakad,
fája gyümölestől roskatag.

Mellette vas-szekér robog,
utána kiskendő lobog.

Piros tető . . . fehér falak.
Sziget a zengő ég alatt.
Fölötte száz érdek rohan,
benn élnek csendben, boldogan.

Oly elhagyott! Az nagy öröm,
ha egy-egy vándor beköszön.
«Mi újság, — kérdik — éhes-e?
holnap, vaj szép idő lesz-e?»

Piros tető . . . fehér falak.
Rajt mennek át a sors-hadak
s csak áll, békén, gyanútlanul,
mint csöpp hangya, amely fölött
dübörgő hadsereg vonul.

Bódás János.

TE LÉGY A GYENGÉBB.

Ha játszva hívsz csak, nem megyek:
megköt az ős férfi-dac
s akarom: minden vágyad én legyek.

Az égnek minden csillagát
hiába lopta el szemed,
nem szédülök gyengén eléd, ne várd.

Kacagj élém májust, nyarat,
légy bár bűbájos, nagy csodát,
nemes, szép büszkeségem megmarad.

És nem megyek és nem megyek,
bár százszor is körüllebegsz
s bár szívem, lelkem jöttödért remeg.

Mégsem megyek! Torony vagyok,
galambduc, fészek, házeresz
s bennem aranyló, fényes trón ragyog

s Terád vár. Jöjj, légy benn harang,
galamb, hű asszony, szent derű
s nevetessünk meg száz boldogtalant.

Kivárlak, míg Te jössz ide,
mint fészkébe fázó madár
s mint árva, kinek nincs már senkije.

Kivárlak mozdulatlanul,
mert jössz majd, kell az oltalom:
. . . az ibolya is tölgy tövén virúl.

Bódás János.

LEMONDÁS.

Erdős hegyek . . . Kis zeg-zugos falu.
 Elment a gólya, fecske és daru.
 Tegnap az első hó is leesett
 s nem mehetek:
 fogoly vagyok s a szárnyam is nyesett.

Itt még viharzó szenvedély se vár:
 ez a falu bús, csöndes békevár.
 Az ajtón túl hagytam az életet,
 csak álmodom
 s esténként Istennel beszélgetek.

Letörték mind a büszke vágy-sasok,
 a fellegekbe már nem járhatok.
 Szalmás tetők és egyszerű szívek
 várnak reám,
 hogy kínjaikra halk vigaszt vigyek.

S ha a magányban fáj a bánatom,
 a Balatonnak eldalolgotom
 s ha éj takarja már a föld nesztét,
 a köd alatt
 kihallgatom a sellők énekét

Nagy kételkedések láza nem zavar:
 cselekszem, amit az Isten akar
 s a lelkem tisztán látja már a célt:
 lemondani
 s elmorzsolódní lassan, — másokért.

Bódás János.

ŐSZ.

A Mindenségben imádság remeg . . .
 csodálatos nagy utolsó kenet:
 csodálatos szent őszi hervadás.

A kertben már virágok haldokolnak
 s valami tilkos, nagy fekete csolnak
 suhan az égen, a csillagok között.

A hold ragyog és lassan lejt tova
 s a szél, mint kopott húrú orgona
 valami furcsa, sötét dalt dalol — —

s a fák a földre ejtik lombjukat,
 — mint színes szőnyeg szegik az utat — —
 s felfogják az ősz tűnő lépteit.

Tartallyné Stima Ilona.

VALAMI ELVESZETT.

Érzem ízét a fájdalomnak,
 Érzem, hiába jön a holnap,
 Nem találom, mi elveszett
 Az életemből.
 Kihullott az Idő ujjai közül
 S valaki reá taposott ...
 Ki volt? ...
 Nem jelel senki, csak a Hold
 Néz rám s én visszanez
 S látok egy furcsa, titkos képet
 Az óriási ezüstpénzen.

Istenem! Legalább tudnám: mi volt ...?
 Legalább hinném: utána vinném
 A szívem.

Talán egy finom, aranyos tányér,
 Cifrákkal ékes s benne az édes
 Élet-íz ...

Rémlik: ezüsből, rubin kövekkel
 Díszes pohár volt s benne ficáncolt
 A Mámor ...

S belelopózkodott vágó szívekbe
 S amíg szerettek, piros pirt festett
 Arcukra

Végül kérdezem a tiszta Holdat:
 Nem látta Kincsem, mely elveszett ...?
 Nem szólt, csak ezüst könnyeket csorgat
 Reám.

Tartallyné Stima Ilona.

KARIKÁZÓK KÖZT.

Egy este ép az utcasarkon álltam
 S az Ősz szakállát simogattam
 Mindentudón és halottraváltan.

Egy este ép az utcasarkon álltam
 S elrohant mellettem egy sánta fiú
 Szakadozott, nyomor-ruhában
 S mankóján ugrálva, botolva, sután
 Futott, futott egy karika után.

Az egyellen öröm szédületével
 Virágon, sáron, pocsolyákon át
 Verte görcsösen a farkarikát.
 A szemében örültek mind a nyomorékok
 És az épek és az egész világ;
 Hiába szórt az Idő száz tragédiát
 És hiába volt az egyik lába holt, —
 Előtte, előtte csak az a karika volt.

Egyszerre elszélesült az utca,
 Semmivé tágultak a házak
 És akkor láttam, hogy itt mindenki rohan:
 Bölcsök és bolondok. — És mind karikáznak.
 Cél, vagy hit, vagy csók, — egyre megy,
 Virágon, sáron, pocsolyákon át
 Verik görcsösen a farkarikát.
 Űzik lihegve messzi téreken
 Örök féléssel, hogy majd egyszer
 Ellopja előlük a Végtelen.

Én csak álltam üres kézzel köztük.
 Szomorún hallgattam a világ dalát,
 S felijedt bennem egy nagyszemű kérdés.
 Uram! Mért nem adtál nekem is karikát?

Apor Elemér

VÁNDORLEGÉNY.

Hull az őszi levél,
 Fordul az avarnak,
 Idők országútján
 Vándorlegény ballag.
 Hová viszi búja,
 Merre visz az útja,
 Merre fog fordulni
 A szekere rúdja
 Ki tudja, ki tudja.

Ballag napkeletnek
 Elindulta óta
 Vagy tán napnyugatnak
 Fordult el azóta?
 Eggedül, eggedül.
 Itt senkise küldi,
 Ott senkise várja:
 Csalangoló vadnak
 Ki is lenne párja?

Kalap szembehúzva
 Görcsös bot a kézben,

Az jorog fejében,
 Hogy vissza ne nézzen.
 Mert ha visszanézne
 A mögötte — síkra,
 Szegény vándorlegény
 Elfakadna sírva,
 Elfakadna sírva.

Hull az őszi levél,
 Fordul az avarnak.
 Idők országútján
 Vándorlegény ballag.
 Hová viszi búja,
 Merre viszi az útja,
 Merre fog fordulni
 A szekere rúdja:
 Csak az a nagyságos
 Nagy jó Isten tudja.

Apor Elemér.

GONDOLAT.

Egy tenger van az Isten udvarában:
 Kék rajzolású, hatalmas remek.
 Belőle titkon, föld-méhen által
 Táplálkoznak apró tengerszemek.

Ül mellette az Ur örök Időkön
 Nézegetvén a part kavicsát.
 A keze lassan mozdulalba réved
 S míg elnéz a végtelen vizeken át
 Bele-belevet egy kavicsfigurát.

A tenger nyugodt, kék, mint az ég.
 Leviszi lassan az Isten követ
 S túlhan messze, föld-méhen át
 Visszhangba tör a végtelen jenék,
 Fölbuggyan apró tengerszemekben
 Isten követől fogant buborék:
 A gondolat. —

Apor Elemér.

BLASCO IBANEZ.

I.

AZ ÉLET a született bakát is lóra ülteti s olykor a kisbírót teszi meg alispánnak. A művészetben azonban senki sem lehet nagyobb önmagánál. Nem lehetett nagyobb Blasco Ibanez sem, noha egy egész világ fűjt hátszelet mögé. Élete egyike a legcsodálatosabbaknak. A valenciai kereskedő újságíró fiának, aki száműzetésen és börtönön át tört föl a spanyol köztársasági párt kirakat-hőisévé, szűk a kontinens, átveti egyik lábát az Oceánon s az egyetemes spanyolság első írója lesz. Kiűt a háború s ő a Németország ellen szövetkezett világ vezérkari főnökévé avanzsál. Egyike a leghatalmasabb tényezőknek, amelyek Amerikát a háborúba sodorják. Mint a világdemokrácia megtestesülése, a hazai terror száműzöttje, a martírium dicsfényével övezett multimilliomos hal meg a francia Rivierán.

Életének és hatásának méretei mellett eltörpülnek a világirodalom legnagyobbjai. Az Európa Ugocsájában élő magyar irigykedve figyel föl rá: Mivé fejlődhetett a sors ilyen kedvezése mellett egy tehetség! Hogy kibonthatta szelleme minden titkos kis redőjét! Tizenötezer békefrankot kapott egy délamerikai fölolvásásáért s milliós példányszámban fogytak a könyvei. Hol az a magyar vitorla, amelyet ilyen szél duzzaszt? Mit hozott volna ki Agyból egy ilyen rezonancia. De követem a tehetség útját és meghökkenek. Az élet egyre táguló láthatára s az egyre gigászibb árnyékot vető gesztusok egy lépésnyivel sem vitték előbbre ezt az író-Polykratest. Művész-erényei nem hogy gyarapodtak volna, de felhígultak. A valenciai újságíró talán több volt, mint irodalmi-Napoleon. Hiába nyílt meg előtte az egész világ, csak azt ragadhatta meg, aminek a megragadására karja volt.

A művészet kvalitatív és nem kvantitatív. Hegedűszó és nem zenekar. Mélysége van s nincs terjedelme. Ez az író, aki műveiben a félvilágot parcellázta föl, saját képességeit nem nőhette túl. Érdemes vele foglalkozni. Tagadhatatlanul erős egyénisége szórakoztat, fogyatkozásai bevilágítanak a tehetség és a zseni közt tátongó roppant szakadékba. Óriás méretek, három kontinens vonul el szemem előtt. A legszédületesebb hálót látom s gyönyörű elgondolni, hogy ez a szédületes háló sem foghatta meg azt, amit egy nyomorult csavargó Csokonainak Isten jókedvéből az ölébe hullatott.

II.

Blasco Ibanez pályája becsületére válik a pályákat faragó embersorsnak. Olyan, mint egy jól megkomponált regény. Fejezetei élesen határoltak, biztos és magas lépcsőfokok az írói siker maximuma felé. Nagyobb méretű és művészből ívű akármelyik régényénél. Olyan karrier, amelyet költő a valószínűség veszélye nélkül el nem gondolhatna.

Kora ifjúsága egy nagyrahitott ember pompás iskolája. Rossz tanuló,

de vad ábrándozó. Tengerész akar lenni s amikor a családi bölcsesség jogra kényszeríti, csak politizálni jár be az egyetemre. Tizenhat éves korában megszökik hazulról. Madrid nyomortanyáin él, egy elaggott s neves spanyol írónak lesz a titkára s a népgyűlések buzgó résztvevője. Anyja a rendőrség segítségével viszi haza. Ir, történelmi regényeket persze, de egyelőre csak a köztársaságot dicsőítő szonettje kamatoz némi hírnevet s hat havi arisztomot. Belekavarodik a forradalmi mozgalmakba s huszonegyéves fővel Párisba kell menekülnie. Végigzúll a Quartier Latint, egyik vezére a párisi bohémeknek. Mulat s a francia romantikusokat falja, míg az amnesztia hazasegíti. Huszonegy éves s egy egész életre futó élmény van mögötte. A tett és az indulat embereinek az elszántságával, Victor Hugo és Beethoven szerelmeseként tér vissza Valenciába, ahol csak a hátát kell megvetnie, hogy a hírnevet kiverkedje.

Ennek a hátmegvetésnek El Pueblo a neve. Napilap, amelyet jórészt maga ír tele, Danaidahordó, amelyen nyomtalanul csorog át öröksége. A vezércikktől a tárcáig, a riporttól a zenekritikáig, mindenre kapható. Minden lében kanál, minden zürzavarban vezér. Egyszer Itáliába kell átugornia, másszor, mert a kormány kubai politikáját támadja, egy esztendőre börtönbe kerül. Közben, talán csak mert kell a folytatásos regény, nagyszerű művekbe örökíti Valencia s a környező partvidék életét. A valenciai piacból kitilosodott polgárosszony nagyravágyása, a cabanali halászok tengerheztapadt nyomorúsága, az alfuberei mocsarak mérges gőzű nádasai, a város körüli kertek, a Huerták vérbosszúja válnak első témáivá (Cuentos valencianos, Arroz y tartana, Flor de mayo, Canas y barro, Barraca). Alig harminc éves s a kiállt börtön dicsfénye, egyre növvő író-népszerűsége a sértetlenséget biztosító mandátumhoz juttatja.

Madridba kerül, ahol tíz éven át képviseli az egyik valencia-körüli kerületet. Spanyolország első írója, a köztársasági párt hivatalos hőse. Mellesleg egyre jobb módú ember, aki ért hozzá, hogy az életet kihasználja. A beérkezett ember fényűző életét éli, párbajozik, utazik, házat épít. Szocializmusát egyre inkább a könyveibe tolja át. Mint fűtetlen szerkesztőségi szobában didergő szocialista-írócska, annyi élettörőssel sugározta be a partvidék szegényeinek a nyomorúságát, hogy a tragédiáik is élethimnuszokká mosolyodtak. A jómódú ember azonban egyre kérlelhetlenebb a könyvekben. Olyan doktrínér alapos-sággal és olyan rendszeresen támadja a konzervatív Spanyolországot, mintha előre elgondolt stratégiai terv mozdulatait hajtaná végre. (La Catedral, El intruso, La horda, La bodega, Sangre y arena.)

De Spanyolország kicsiny ekkora temperamentumnak. Anatole France-szal egyidőben őt is konferencia-körútra viszik a délamerikaiak. Ő az első spanyol író, aki a leszakadt spanyol országok s a törzs-kultúra közt újra megteremti a szellemi kapcsolatot. Bevonulása Buenos Ayresbe fejedelmek fogadtatásához méltó. A százezernyi tömeg összetöri kocsiját, lovasok mentik ki az ünneplők közül. Bejárja egész Argentínát és afóniássá beszél magát. Ez a kifogyhatatlan improvizátor, aki Spanyolországban túlkiabálta a nyájukat féltő papok félrevert harangjait, úgy vonul végig a végtelen síkság városain, mint egy beszélő vulkán, hol a spanyol politika és irodalom fekélyeit turkálja, hol helybeli problémákhoz szól hozzá. Az emberek nem győzik hallgatni. Az a terve, hogy Patagóniától a Rio del Norte-ig végigbeszéli az összes délamerikai államokat. De kalandor ösztöne fölrobbantja impresszáriója számításait. Romantikus képzelete belevész a gyarmatosok gyönyörű életébe. A töretlen földek, a hódító civilizáció, a beláthatatlan munka époszát látja maga előtt.

Rendezi európai ügyeit s az argentiniai kormánytól földet kér. Megalapítja a Cervantes-gyarmatot, majd Új-Valenciát, egymástól körülbelül négyezer kilométer távolságban. Egyik birtoka a trópusokon, a másik a mérsékelt égövön van, ide-odautazik, küzd lázadó munkásokkal, harcol csörgőkígyókkal, akár egy Cooper-regényből kivágott fehérember. Négy éven át tart ez az irodalommentes korszaka. Egy hirtelen gazdasági válság téríti magához. Az írásról sem tud lemondani. Roppantméretű regényciklusba kezd, melyből csak az első bevezető mű, a 700 oldalas Los argonautas készül el, egy Amerikába menő oceánjáró utasainak s az utasokat sódró sorsoknak a kaleidoszkópja. De hogy írhasson, alkudoznia, manipulálnia kell, eladja gyarmatát, a bankja tönkremegy, a háború előestéjén vagyona roncsaival tér vissza Európába.

Hazatértében már megcsapja a háború szele. Egy német óceánjárón utazik s látja a németek fanatizmusát, büszke elhihtségét, a kaiserbe vetett vakbizalmukat. Testestől-lelkestől a franciák pártjára áll, Victor Hugo és a francia forradalom országának a pártjára. Minden elképzelhető módon izgat a központi hatalmak ellen. Hétről-hétre megjelenő, harminckét sűrű oldalas folyóiratot ad ki, amelyben a háború eseményeit kommentálja. Öt évet él ez a folyóirat s kilenc kötete maga egész könyvtár (Historia de la guerra europaea de 1914). Közben megírja a németiség elleni nagy pamfletjét. Az Apokalipszis négy lovasát. De igazi déli temperamentum, aki mihelyt irodalomma toporzékolta fölháborodását, már meg is engesztelődik. Még nem mult el a háború s új regénye háborús meséjének a vékony szálára már földközi-tengeri emlékeinek cukrát kandirozza rá (Mare nostrum). Közvetlen a háború után írt regénye pedig a szenvedés purifikáló hatását akarja bemutatni (Los enemigos de las mujeres).

Az egész világ írója immár. Különösen Amerikában van hatalmas olvasótábor. A The four horsemen az amerikaiak legolvasottabb könyve ezekben az esztendőkbén. Amikor 1920-ban az Egyesült Államokba utazik, a magisztrátusok hivatalosan fogadják, bemutatják a parlamentben s az egyetem doktorává avatja. Politikai hatalom ő, akinek a beleszólását a mexikói ügyekbe, respektálni kell. Élete ormán áll. Regényt írnak róla, egy-egy könyve csak spanyolul százezen felüli példányszámmal ér el s minden európai nyelvre lefordítják. Az emberek tízmilliói olvassák, minden elejtett mondatát gyűjtik, komoly irodalmi tényezők s a reklám emberei egykép megbecsülik. Régi uralkodóját, a kis spanyol-Bourbont, éretlen gimnazistaként sapkázza meg, egymaga fölér ő Primo de Rivera egész országával.

Hova vonulhat vissza ilyen élet után, ha nem a francia Rivierára, a világ legszebb szögletébe, ahol ugyanakkor érzi dajkáját : a Földközi-tengert, amikor az irodalmi iparbáró egyre fokozódó fényzomját is kielégítheti. A legrillánssabb nemzetköziség központjában él. Mézédés szerelmi történetek kertjéből a latin tenger hajdani hőseit idézgeti : Lunát, a tenger pápáját s földijeit, az agyonrágalmazott Borgiákat (El papa del mar. A los pies de Venus). Száműzetésben hal meg, de ez a száműzetés is csak arra jó, hogy melegebb otthonává tegye az egész demokrata-emberiség szívét.

III.

Aki hallja ezt az élettörténetet s látja, mint ízesülnek ebben az életben művei, meglepődik, amikor Blasco Ibanezt közelebről megismeri. Széles, nagy epikus tablókat vár, emberek és körülmények dzsungeli szövevényét,

hatalmas tömegmozgató tehetséget, zsúfolt életképeket. Blasco Ibanez azonban elbeszélő a szó legősbibb, boccaccioi értelmében.

Patak az elbeszélés, halad és nem szélesül ki. Az a varázsa, hogy visz s egyre új bokrok belényülő gallyait mossa. Könnyű szív kell hozzá, csendes lefitymálása minden túlzott bonyodalomnak, fricskahányás minden igazán ciklópi felé. Aki elbeszél, az élet külső vonalát szereti, az események fürge egymásbaoldódását, az érdekeset, a könnyen közölhetőt. Blasco Ibanez könyvei és fejezetei legjobb hányadában ilyen elbeszélő. Amikor nekidurálja magát, hogy no most elétek boncolok egy bonyolult hisztérikát, mondjuk egy német kémnőt, vagy összedöntöm az egyházat s megírom a torerók nyomorúságát: legjobb esetben másodrendű, gyakran naiv. Hanem amikor megered száján a mese és a mondatok hajjai elevenen és folyamatosan szakadnak belőle, végigömlenek hosszú százoldalakon, anélkül, hogy elakadnának, akkor üdítő, sőt imponáló is, különösen a mi elbeszélőkben annyira megfogyatkozott korunkban.

Színezése is ehhez az örökös időbeliséghez, gyors, de nem szökdelő haladáshoz illő. Nem az olajfesték vaskos foltjai, de az akvarell egymásbaoldódó, szinte odabüvölt színezése az övé. A költő mesél s mert konkrét dolgokkal van tele a lelke, konkrét látomásokon át viszi a mesét. Nem részletez túlságosan, de a valóság illúzióját kelti. A mese vonalára, a pillanatnyi lelevenígre ügyel. Átszaladtál egy könyvön s nincs az az érzésed, hogy nyomasztó galérián sétáltattak végig. Képeskönyvet lapoztál? Nem is emlékszel rá, csak a lelkedben maradt valami üde ragyogás, valami egy tengerparti reggel utóhangulatából.

Az emberek nem vonaglanak itt, nincsenek megoldhatatlan vagy-vagyaik, skrupulusuk és lelkiismeretgyulladásuk. Akadnak köztük gyilkosok, iszákosok, fősvények, tékozlók, kalózvezérek, csempészek, de alapjában ezek is kedves fickók, nagy, megbocsátó és vidám költészet ráspolyozza le a lelkük szögleit. S még ha valami nagyon csunyat akar is velük az író, mondjuk a huerták bosszúálló népévé teszi meg őket, akik elvakultságukban a régi föld új, ártatlan gazdáján torolják meg elődje gazságait, vagy gyermekgyilkosokká, mint a Canas y baroban, akkor is indulatos, handabandázó gyerekhaddá kezeseedik ez a fenevadnak szánt csoport; a motiválás olyan, hogy nem is lehetnek mások. A legegyszerűbb, a legkézenfekvőbb s a legfelületesebb indokkal magyarázza az emberek tetteit s ép ezért valamennyi jószívű fickóvá válik, déli, szenvedélyesebb változataivá a bajor-osztrák sörivónak. Akár a cabanali halászok életéből mesél, akár a pampák multimilliárdos vállalkozójának a bolond szokásain mulat, akár a Borgiák orgiáit mentegeti, a jellemzésnek és lélekmagyarázásnak mindig ugyanazzal a néhány vonással biztosítja művei pszichológiai hitelét. Az ő emberei jók, de ingatagok, nagyszívűek, de ép ezért indulatosak, kenyérrekenhetőek s ép ezért meg-megbokrosodnak. Nem ütik át fejükkal a regény boltozatát. Nem állanak az elbeszélés elé, hogy hopp, én ilyen és ilyen bonyolult lélektani talány vagyok, én mellettem nem lehet csak úgy elrohanni. Engedelmes, vidám fürdőzők ezek egy dalosan szaladó patak habjaiban. Itt el-ejtek egy bokornyit belőlük s ott új csapat ereszkedik belé.

Ilyen Blasco Ibanez oldalai legjobb hányadában. De ez a jellemzés csak tehetsége legspontánabb megnyilatkozásaira vonatkozik, szinte a desztillátumára annak, amit valóban kapunk. S ne mondja senki, hogy ez a desztillátum nem több Blasco Ibanez valódi oeuvrejénél. A zseni a tehetségének megfelelő elemekre redukálja a világot és e világ tükrét: költészetét. S akármilyen kevés ez a saját elem, ha a redukció tökéletes, senki sem vonhatja kétségbe színarany

voltát. S Blasco Ibanez eleme nem kevés: az epika legősibb eleme buzog benne. Bővebb vénájú, férfiasabb Daudet ő, aki azonban sosem írhatta volna meg a Sappho-t. Azok a regényei, amelyekben tehetsége zavaró kanálisvizek nélkül folyik, a Barraca, Flor de mayo, Canas y barro, tiszta, egységes, épkezláb költemények. Úgy viszonylanak Daudet provencei történeteire, mint a relatív keménységében is lendületes ívekbe foglalható spanyol nyelv, a hanyagabb s intímebb franciához.

Csakhogy, sajnos, itt lábatlankodnak előttünk a kor regény-mammutjai. Blasco Ibanez elbeszélő kedve voltaképp csak kis regénnyé nyújtott, egy mesélő-szusznyi novellákra futja. De mi lesz akkor a mi nagy példaképeinkkel, a tizenkilencedik század regény-csatahajóival? Nem vagyunk-e a nagy regényíró-fejedelmek spanyol utódjai? Illik, hogy igazi monumentális dolgokat is írjunk, nagy, zolai epikus tablókat. Ha már Valenciánál tartunk, ott van a vásártér, a nagy karácsonyi piac, menjünk ki és írjuk le, mi minden nyüzsög ezen a téren. Bizonyosan vannak ott halárusok, gyümölcs-, tészta- és zöldség-, sőt cukrozott mandulaárusok is. Vezessük végig a mi donna Matildunkat mindezen bódék, butikok és sátrak előtt, kukkantsunk be mindenhová s bizonyosan komoly, epikus cselekedetet követtünk el. Ezentúl nem mehetsz el a toledo-i katedrális előtt sem úgy kutyafuttában. Le kell írnod a pilléreket, oszlopfejeket, tetőt, sőt harangtornyot is, mert nem olyan olcsó mesterség az epika. Ha a bilbaói viszonyokról írsz, nem sajnálsz a hősdetet, tedd meg vele az előírt naturalista sétat, mely száz oldalon tart s a bányavidék minden nyomorúságát belénk-döbbsenti. Blasco Ibanez olyan nagy elbeszélő, hogy okvetlen meg kell próbálkoznia a freskófestéssel is, az elbeszélésnek ezzel a tizenkilencedik századi kinövésével, amely a legizgatóbb duellum az unalom és az író szóbősége közt. Persze, egy hozzá hasonló fürge szellem az unalmasságban meg sem közelítheti mestereit. Ő mégis csak elbeszélő, aki nem soká bírja ezt a nagyképűséget. Legalább öt olyan regénye van, ahol az első fejezet (s mekkora fejezetei vannak!) egyetlen hatalmasan kiszélesített jelenet, de a másodikban mégis csak kell valamit mondani a hősről s mert igazi elbeszélő, Ádám és Évánál kezd s hipp-hopp, már le is pergett három-négy fejezet s még mindig nem kellett új freskók elé durálnunk magunkat.

De ez az enyhé, ál-naturalista kacérkodás menthető, hisz érthető lojalitás a kor-igény iránt. Félek, hogy Blasco Ibanez sokkal kiadósabb kísérleteket is tesz a nagy regény felé. A modern regény társadalmi tett is. Harcolunk a kor sötét erői ellen. Blasco Ibanez ismeri ezeket a sötét erőket: a királyság, az egyház, a vagyon kegyetlensége, a nagybirtok, az aréna. S már föl is parcelláztuk Spanyolországot. Az egyházat Toledóban támadom meg, a jezsuiták hálójába került kapitalistákat Bilbaoban, a nagy birtokot a kivándorló hajókat megtömő Andaluziában, a bikaviadalt Sevillában. Megírom az intézmények és társadalmi szervek fejlődését, hajdani rendeltetésüket, mai céltalanságukat. Megmutatom az árnyékukban tengő emberek nyomorult voltát, téveszméiket. Regényeim megdöntik ezeket az intézményeket s hogy jobban megdönthessék, a tényeket Jeriko-kürt gyanánt fogom megzendíteni. Az igazság gordiuszi csomójának huszárosan kell nekivágni. Kinek volna kedve azt a bizonyos renani szálát megfogni s húzni mindazt, ami utána jön. Ime: én kinevezem a magam megbizottait. Te, Luna, világon áthajszolt anarchista, elmégy Toledoba, te szabadgondolkodó orvos, Aresti, Bilbaoba, te, Salvatierra, Jerezbe. Menjetek és hirdessétek az én ígémet. Én majd gondoskodom róla, hogy ezek mögé az ígék mögé olyan hátteret rajzoljak, amelyből a vak is levonhatja a maga tanul-

ságát s a köztársasági párt is a maga voksait. S amilyen közismert és bölcsönkre emlékeztető igazságokat prédikálnak ezek a szociológus megbízottak, olyan ügyes a szavaik mögé állított élet-díszlet. A megbízott urak maguk is képesek lennének rá, hogy végigkonferenciázzák Dél-Amerikát s mi ugyanazt a családost érezzük szónoklataik előtt, amit Blasco Ibanez reklám-biografusa, a derék Camil Pitollet és beszédek lestenografált tartalma előtt. Az epikába rejtett pamflet azonban ügyes. S ennek az ügyességnek még szerepe lesz az Észak-amerikai Egyesült-Államok történetében. Blasco Ibanez, aki képviselő korában csak a társadalom zsarnokai ellen írhatott pamfleteket, néhány év múlva egy egész népet fog megtépázni. S ez a pamflet, *Az Apokalipszis négy lovasa*, kitűnő. Ha ostoba pacifisták ebben a világomlásban a béke és háború harcát pillantották meg, az emberben áramló két tendencia véres összeakaszkodását, a humanizmus csődjét, ő a tényeknél marad s ezek a tények, hogy egy törzsi önérzetében hihetetlen gögössé vált nép a világ nyakára akarja tenni a lábát. A realiztikus érzékű ember aprólékosságával gyűjti össze a német nép jellegzetes vonásait s úgy állítja őket össze, hogy akinek föl nem forr a vére, annak nincs is vére. Bizonyosan torzírás ez a könyv, de nem kapod rajta a torzításon s ha csak egy kicsit ismered a németeket, minden oldalon újra és újra felujjonghatsz: igen, ez német vonás. Ki kell gyógyulnod a könyvből, mint egy beléd-mart elfogultságból. A felháborodás kiváltotta ihlet lángírása ez. Műfajilag is tiszta. A háború nagy zürzavara annyi külső történést, annyi elbeszélni valót vetett föl, hogy Blasco Ibanez elbeszélő vénája győzi, győzi, ötszáz oldalon át s egyes fejezetei, de különösen a marnei csata folytonos eseménymozaikokban haladó s tébolyig fokozódó leírása egész kivételes.

De akármennyi sötét potentátja van is a világnak, az ember mégsem harcolhat örökké, különösen, ha a világ nagyobbik fele úgyis a mi liberálist-mussá enyhült demokráciánk szövetségese. Németország sem nőtt annyira a húsába, hogy regényciklusokban kellene kioperálni. Mivel töltjük hát ki azt a négy-ötszáz oldalt, amelynél alig adhatjuk alább? Blasco Ibanez enciklopédista. Külön ruhatára és külön könyvtára van a világ mind a négy sarkán. Azt az obligát csörgökigyót is a Histoire universelle egy kötetével ütötte agyon. Szereti a történelmet és a természettudományokat. Mint valenciai diák, a közép-korról, a városában eltemetett Constanza bizánci császárnőről álmodozott; mint ifjú, történelmi regényeket írt és semmisített meg s mint kezdőregényíró, egy Hannibal-korabeli történelmi rekonstrukcióval is megpróbálkozott (*Sonnica la corlesana*). Azonkívül rengeteget utazott, ismeri a félvilágot, ért az oceano-grafiához, az állattanhoz és a zenéhez. Megszorulhat egy ilyen író anyagban? Itt van például a szimbolikus nevű Ulisses Ferragut. Ez az ifjú hajós lesz. Jó alkalom, hogy leírjuk előbb a Földközi-tenger, majd az Atlanti-óceán halait, virágállatait, mikroszkópikus lényeit és áramlatait. Beleszeret egy német kémnöbe, hol találkozhatnának másutt a szerelmesek, mint a nápolyi Akváriumban, ahol az enciklopédista újra remekelhet. A természettudomány kitölti az óriásivá fűjt háborús elbeszélés hézagait. Ezek az enciklopédista-betétek bizonyára érdekesek, legalább olyan érdekesek, mint a Bölsche ismeretterjesztései, csak ép a regény lomhul el beléjük, elefánttráncokat ereszt s talpai is elefánttalpként csoszognak.

Közben persze a pszichológiával is kísérletezünk. Amily ügyesen bogozza ki egyszerű emberek kisdud indítékait, olyan hallatlanul cukros és hazug, ha a szenvedély lélektanával próbálkozik vagy ömleng à la D'Annunzio. Fiatal-kori szerelmi-regény kísérletei szerencsésen lapulnak meg más művei tövén,

de öregkora s a Riviera csinált világa gyógyíthatatlanul rom-útra terelik. A dekorációjá vá lakkozott tengerparton hercegek, délamerikai milliárdosnők, angol lordok, kalandorok Monte Carlo mézcseppjére odaszállt légyhada nyüzsög, unalmas társaság, amelyről Ohnet is különbül írt volna. Van egy regénye: *Los enemigos de los mujeres*, amelyen megdöbbenve látjuk az ő nevét. Magyarországon még magas állású, állami tisztviselő írókat is elseprüzne a nem épen harcos lelkű kritika ilyenféle írásokért.

Ime a blascoibanezi elem főbb szennyeződései. Lefejthetnék még néhány levelet erről a fél-nagyság rossz ökonomiájával valóságos zsákbamacskává bugyolált tehetségről. Egyetlen írónál sem éreztem olyan élesen a tehetség-szerinti s a tehetségtől-idegen olaj-vízszerű szétválását. Olykor szinte feltűnő hangváltás jelzi a tehetség megszólamlását. Az *Á los pies de Venus* című regényben, mintha zátonyról löknének mély vizekre, mikor az unalmas modern környezetből a Borgiákról szóló elbeszélés-betét folyamába siklom. Tehetség, de nincs önkritikája. Érc, de nem tudott önmaga kohója lenni. A zsenit arról ismered meg, hogy minden kalmáron túltevő szívóssággal értékesíti, ami benne kivételes. Blasco Ibanez nem tudta és nem érezte, mi a kivételes benne.

IV.

Igy zsugorodik össze a művészet előtt az élet. A kontinensekre szóló méretek így találhatnak vissza egy korlátolt tehetség szelencéjébe. De nem fejeztük be ennek a világnévnek a redukcióját. Az elbeszélőkészség nagyszerű, a munkateljesítmény imponál. Lássuk, miféle emberi tőke lappang e művészerdemek mögött. Nézzük a szellemet, a szellemben fölhalmozott eszmei potenciált írásai elektromotoros erejét.

Blasco Ibanez világnézete világos. Tudja, mit gyűlöl és tudja, mit szeret. S amit gyűlöl, következetesen gyűlöli az egész mindenségen át s amit szeret, éppolyan következetesen szereti. Érzései kettészelik a világot.

Mit gyűlöl? Mind azt, ami az élet szabad kifejlődését gátolja. Szidja a zsarnokságot, fizikait és szellemit egyaránt. Mi ez a zsarnokság? Az ember lelke mélyére ólmosodó vak erők, a vérség kolonca, a jóság szárnyainak szörnyű zsidbadása, az életünkre kendőzött hazugságok és álszemérmek? Nem. Az Abszolútizmus, az Egyház, a Türelmetlenség. Ez az a három dantei vadállat, amelytől nem sajnálja a betűt. Bámulatatos az a kopó-szívósság, amellyel multon és jelenen áthajszolja őket. Ti azt hiszitek például, hogy V. Károly és II. Fülöp nagy uralkodók voltak? Dehogy. Ezek a jövevény Habsburgok teli az észak neurasztheniájával, kérlelhetetlen merev formákba préselték a ragyogó középkori spanyol kultúrát. Hatalmuk és diadaluk a vakon kizsákmányolt középkori kincsestár diadala volt. Félelemmel népesítették be a korai vallástürelmességnek ezt a paradicsomát, Castiliává sötétítették az egész Ibériát. Ők és a spanyol egyház a felelősek a kimeríthetetlen félsziget pusztulásáért. S ha a spanyol barokk nagy neveire hivatkoztok, hát igenis, ez a barokk a szolgaságba hajtott középkori gazdagság biztosító szelepe volt, nyílás, amelyen át a politikailag és vallásilag lefojtott nép energiái fütyölhettek ki. Gyáva művészet, amely csak Quevedo két sorában mert az Inkvizícióval kötekedni. S jobb-e a mai feudalizmus, nem jobb, csak ostobább. S bár Blasco Ibanez érvei tetszetősek, minket nem az érvek, hanem az a gyűlölet érdekel, amely bizonyára nem a vállalt szocializmus egyik paragrafusa. A szabad kereskedők fia, a szellemi szabadverseny tisztelője gyűlöli benne a mindenkori elfogultságot, a világos

szavak írója a ködösséget, a gyönyörök rajongója, az önmegtartóztatást. Az élethez szokott és alkalmazkodott ember megvetésével tiltakozik minden zavaros spekuláció ellen. Németgyűlölete nem pillanatnyi föllobbanás. Egész élete arra rendelte el, hogy elébe álljon ennek a modern hun-invázióknak, amely szellemi fölnyélbe vetett okatlan hittel és az isteni küldetés téveszméjével fölvertezt race-ideológiával ömlik Európa nyugodt latinjaira. A Monarchia, az Egyház és a Szellemi makacssága egyet jelent neki: egy terrorisztikus tendencia háromféle megnyilatkozását.

De ha gyűlöli a merev, kijelentésszerű hatalmat, rajong mindenért, ami vállalkozás, heroizmus s emberi bátorságra épült tényleges hatalom. A középkort bújva, lelkesen emlékezik meg a világotjárt kalandorokról, Roger de Florról és Görögországban királyságot alapító zsoldos-seregéről, az arabokról s a felvilágosult II. Frigyesről. Gyűlöli a királyokat, de lelkesen ír Alfonzo Magnanimóról, a gavallér és hajós aragoniai királyról. Gyűlöli az egyházat, de könyvet szentel VI. Sándor pápa tisztázásának. Meg tudja bocsátani az erőszakot és a vért, ha frankezzával, szellemi világossággal és fizikai kiválósággal párosult. Szereti a fényűzést. Kedvtelve írja le a középkorvégi kardinálisok ma már hihetetlennek tűnő lakomáit. A középkori Spanyolország, ez az előrevetített reneszánsz az ideálja, ahol testvéri köztársaságban éltek mókók, keresztyének és zsidók, harmincmillió embert tartott el a műveltség és kereskedelem fölvirágoztatta föld s ahol a háborúk is udvarias, úri tornák voltak. Ő, akit szocialistának szokás mondani, sosem győzte magasztalni a kor nagy kapitalista vállalkozásait, akár a bilbaoi szénbányákról, akár a délamerikai síkságot barmokkal és búzával népesítő gyarmatosok óriás méretű vállalkozásairól volt szó. A modern életbe átmentett romantikát csodálja a nagyipar hőstetteiben. Ugyanaz az ösztön, amely a végtelen tenger mellé: hajtja a beláthatatlan lehetőségek ingó porondjára. A töretlen földek, végtelen utak, az élet fájáról lerázható gyönyörök lelkesültje. Politikai ideálja Danton s a Dantonék köztársasága.

A népet szereti. De hiába törte ifjúságát a szocializmus dogmatizmusába, ez a nép-szeretet, nem testvéri, nem a bajtárs szeretete, inkább a humánus nagyré, aki tudja, mi mit ér. Rokonszenvez a néppel, mert ügyefogyott, lehajol hozzá, mert nagyon lenn van. De sosem tekinti annak a hatalmas erőrezervoárnak, aminek a magyar irodalom. Az élet örök standardja a nép, lépcső, amely arra jó, hogy rálépjenek. A felvilágosult kapitalista irodalomba átültetett típusa ő. Ezért jelent neki olyan sokat a köztársaság, a szabadverseny és a türelmesség. Érzi az izmait s teret kér nekik. Érzi a szívét s nem fél, hogy kegyetlen lesz azokhoz, akiknek fölibük került.

Victor Hugot juttatja eszünkbe. S ez a váratlanul idevetett név nem szeszélyes írásötlet. A Hugo-név Blasco Ibanez világnézeti hovatartozóságát jelöli, a századot, sőt a félszázadot, amelyet kifejez. A francia romantika elkészítje ő. Minél mélyebbre nézünk realiztikus írásmódra mélyére, annál meghökkentőbben üt elő a Hugo-kor szellemi tartalma. Ugyanaz a lelkesedés a forradalom és Napoleon iránt, ugyanaz a feudalizmus elleni harag, ugyanaz a hit a köztársaságban s a szabadversenyben s ugyanaz a demokráciába-békült enyhe szocializmus.

Mi kifogásom van ellene? Épen az, hogy semmi sincs. Talán nem is gondolkodom másképp, mint ő. Legföljebb egyáltalán nem gondolkodom. Bennünk is ott van ez a világnézet, de valahol mélyen, felismerhetetlen humusszá avarozódva. Elvesztették ezek a problémák a régi élüket, nem perdöntők többé,

nem hisszük, hogy a boldogság ilyesmiken múlna. Azóta mégis csak élt egy Dosztojevszkij és sok minden történt, ami az írókat az intézmények felől a lélek felé terelte. A társadalmi forma eredője a társadalom erőinek. Az írónak az erőket kell kitéríteni. Miféle ősbölcények jönnek itt elénk avétka vagy-vagyokkal: királyság vagy republika, Isten vagy természet, franciák vagy németek. Mi magyarázza meg azt a hallatlan anakronizmust, hogy Blasco Ibanez, aki mégis csak nagyobbfajta író, olyan problémákat állít könyve fókuszába, amelyek már csak a kételyektől meglepett hatodik gimnazisták szemében problémák, de azoknak is csak a sötétebb Európában.

Igaz, Blasco Ibanez is ebből a sötétebb Európából jött. Spanyol író. Az a demokrácia- és az a republika-rajongás, amely a franciáknak nevetséges, egy másik népnél, amely a tizenkilencedik, sőt a tizennyolcadik században él, természetes és tiszteletreméltó is lehet. Az írókat a kiterjeszkedését akadályozó korlátok határozzák meg. A molót csapkodva formálja tajtékká magát. De így van-e valóban? Az intézmények tehetetlenek és akkor is fönmaradnak, amikor a szellem harcaiban régesrég összedőltek. A tizenkilencedik század in effigie kivégezte a feudalizmust, sőt talán a kapitalizmust is s ha az mégis fennáll, az irodalom nem vállalkozhat rá, hogy kopó-buzgalommal halálra üldözze. Az irodalom megkerüli a társadalmat. Nem a falakat törö, de a falak alá helyez dinamitot. A lélek új szabadságát és új zaboláit készíti elő s közben elsúlytalanítja régi problémáinkat. Királyság vagy köztársaság? De hisz mindenik edély. Isten vagy természet? De hisz ez fogalmazás kérdése s végre is költők vagyunk. Németek vagy franciák? De hisz ez politikus perfidia, amelyet nem ismerek el. Ady volt olyan republikánus, mint Blasco Ibanez s nem a királyság vagy köztársaság alternatívában látta a magyar kérdést. Volt olyan szabadgondolkodó, mint ő s ő írta a legszebb Isten-verseket. A szellem új konstellációi átcsoportosítják a régi eszményeket s új vagy-vagyokat állítanak föl a régiek helyett. S a problémáknak ez az új felállításuk sokszor ott a legmodernebb, ahol a politikai forma a legelmaradtabb; példa rá a cári Oroszország Tolsztoja s Dosztojevszkija. Blasco Ibanez vagy-vagyai azonban százévelőttiek.

Mi ennek az igazi oka? Ember ő, aki hozzátapadt az élet felszínéhez. Mint kisdíák tudta, hogy jobb a kikötőben evezni, mint az iskolában tanulni s megszerette a tengert. Mint ifjú, megérezte, hogy gyönyörű dolog a zsarnokság ellen hadakozni, kiállt börtönt és száműzést s megszerette a köztársaságot. Mint férfi, fölfedezte a vállalkozás és hatalom örömét, gyarmatot alapított s elárasztotta könyvvel a világot. Mint öreg ember megízlelte a vagyon örömeit, letelepedett a Rivierán s szerelemtől és történelmi emlékezésektől csöpögő regényeket írt. Egyik eseményből a másikba hajszolódt s nem voltak csak külső problémái. Akadályokat ismert és feladatokat, beszélt és írt és sosem maradt egyedül önmagával. Boldog ember volt, igazi válságok nélkül. Az Úristen, aki sorrarometszi a világ gyantafáit, őt elfeledte megmetzeni. Élt, nagyszerűen élt, csodálatosan élt, de nem gyöngyözött ki belőle semmiféle külön igazság. Nincs blascoibanezi gondolat, nincs blascoibanezi felfedezés. Az élet semmiféle új oldala nem mutatkozott meg benne. Ő, aki folyton profétált, egy szót sem adott hozzá az Emberi Próféciához. Tudta, mi van az Óceán fenekén, ismerte a csillagos eget, bejárta a világot, teleszónokolt két kontinenst és nem volt ideje rá, hogy önmaga fölé hajoljon s kihallgassa szíve titkos áramait. Vagy talán nem is voltak benne ilyen titkos áramok. Boldog lepkéje volt az emberiségnek, aki vígan röpködött önnön pózai hímporában. S mert nem talált semmi nyugtalanítót magában, mások nyugtalanásaiban sem hitt.

Igy váltak ál-problémáivá egy elmúlt kor ócskaságai. Prédikálta, amit a világ úgyis tudott. Ő, az üldözött forradalmár, a világ bethleni többségének az álláspontját képviselte. Innét a sok milliós példányszámok. Csak külső gesztusaiban volt lázadó, valójában a kor átlagfelfogásának az inkarnációja, akiben a világ minden Homaisi önmagukat ünnepelhettek.

V.

De csakugyan egy író-Homais volt ez az ember, akit azzal gyanúsítanak, hogy ő puhította meg a háborútól húzódó Amerikát? Nem találunk-e valami talpazatféléket, amelyre szoborul állíthatjuk? Cimkét, amellyel emlékeink borospincéjébe lefektethetjük?

Mare Nostrum egyik regényének a címe. A Földközi-tenger ez a *Mare nostrum*... az ő Amphytrite tengere, amelyről Blasco Ibanez fedezte föl, hogy csodálatosan magához asszimilálja a partjain élő népeket. A tengerparti katalán, francia, olasz jobban hasonlít egymáshoz, mint a mögötte fekvő szárazföld vele egy nyelvű népéhez. Valencia közelebb van Marseillehez, Nápolyhoz, sőt az afrikai kikötőkhöz, mint Madridhoz.

Ez az egyetlen földrajzi abrincsz összefogta a soknyelvű népet: a mediterrán Blasco Ibanez tudatosította az irodalomban. Annyiféle emberben mutatta meg s mégis mindig egyfélékép ezt a hamar lobbanó, gyorsan békülő, örökgyermektípust, mint senki más. Társaslény ez a mediterrán típus, aki nem tud egyedül maradni. Családapa, aki éppolyan határtalan apaságában, mint amilyen könnyen túlteszi magát a házasság korlátain. Hívó, aki kedves pogánysággá csavarja a kereszténységet s karnevállá az ünnepeket. Tengerhez-ragadt hajós, aki hamar fittyet hány a törvénynek, bosszúálló és vakmerő, de minden indulatossága alján is tiszta ember.

Ezt a mediterrán-embert becézi agyon, símogatja körül megható szeretettel az önmagukat igazolók kifogyhatatlan érveivel. Ismeri a Földközi-tenger egész medencéjét, patriotájának tekinti minden nemzetiségét. Védi őket az inferioritás vádjá ellen, érvekké, amelyek olykor visszaütnek. Mintha a németiség ellen is ezt a kicsiny hibák alatt meleg emberséget rejtő fajtát fedezte volna. Mandolinosok, mondja a német doktornő a nápolyiakra, de Blasco Ibanez szereti ezt a mandolint s megírja a mandolinos népek apológiáját.

S mintha irodalmi kvalitásaiban is az a mediterrán vérmérsék hajtana ki. Stílusának híg lobogása, szóbősége és mesélő kedve a konkrét szegzett figyelmére, indulati feszültségével sajátos ellentétben álló enyhítő, mindent a leggyermekibben magyarázó ábrázolásmódja: hősei temperamentumának irodalmi ekvivalense. Társaslény ő is, nyájban akar lenni. Kell neki a megbúvó lehetőségek tömege. Szervező, a hajdani országalapítók fájából, konspirátor és izgató, aki a cselekedetben érzi az életet.

Nem szeretem az irodalomra alkalmazott elmetani kategóriákat, de ha Kretschmer professzor mutató-ábrát keres az ő cyklothym embertípusa illusztrálására, keresve sem ajánlhatok neki jellemzőbbet ennél a spanyol írónál, akinek a hús néhány kötetét elolvasva, mégis csak örülök, hogy «északi ember vagyok».

Németh László.

FALUSI KISLÁNY PESTEN.

(Mutatvány a Napkelet novellapályázatából.)

I.

KEREKHÁZÁN mindenki tudta, hogy Máté Vera gyereke korán érkezett meg: mielőtt Szeleczki Dani a fejét bekötötte volna. Azt is tudták, hogy negyednapra, mikor fölkel a gyerekágyból, a fukar Máté János kilökdöste a házából s utána kiáltott:

— Vissza né gyere eskető pap nélkül, hallod-e, mer mögen kiszórlak fattyústul!

Vera szepegve ment végig a nagyutcán a Szeleczkiék portájáig s ott letette a kisajtó küszöbre síró-rívó porontyát:

— Mosmá tartsd el te, ha szeretőnek jó voltam, asszonnak mög nem köllök!

Szeleczki Dani kilépett a kisajtón, fölkapta a gyereket, bevitte a házba és csak a kerítésen keresztül szólt ki:

— Aggya ki apád a hozzávalót, oszt akkó te is elgyühecc.

Hanem a lány hiába ment vissza az apjához ezzel az üzenettel. Máté János hallani sem akart semmiféle hozományról, ameddig él.

— Inkább hozd vissza a köjködet, oszt pöröjjük a tartásér azt a piaci betyárt — zúgta durván az előbb is parancsa szerint cselekvő Verának.

A lányasszony még aznap visszavánszorgott Szeleczki Daniék háza elé, de azok még a kisajtót is bezárták előle. Csak az ablak hasadékan keresztül láthatta, hogy gyereket az öreg Szeleczkiné dúcolja odabenn. Vera rázörgetett:

— A fijamér gyüttem, Erzsi néni.

Az öregasszony kinyitotta az ablakot:

— Tán azt hiszöd, hogy én mindön szíre-szóra kiadom a gyerököt a kezembül? Akar csak te. Nem én az apja híre nélkül, ha ég-föd össze-szakad is!

Vera rögtön tudta, hogy ezt Dani parancsolta így, hát igyekezett a legénnyel minél előbb szót érteni, már csak azért is, mert az egyik faluszája vénasszony nagyon furcsa hírrel nyugtalanította:

— Aszongyák, lelköm, hogy Dani Amerikába készül, oszt má össze is szögte, ami eggyetmása vót. Mer hogy a gyerököt is vinni akarja, mög az öregasszont, az annyát is.

— Csak nem? — riadt meg a leány.

— De pég aligha igaz nem lösz. Nagyon mögútata ú má ezt a falut!

Vera megvárta, míg a vénasszony végére ért mondanivalójának s egy-két portával továbbhuhogott, aztán nyomban készült Danihoz. Egy pillantás a tükörbe: az öregasszonyos fejkendő alól, romjaként régi parasztszépségének, csak zaklatott rebbenésű fekete szeme csodálkozott már bele a világba; az arca, amelyen meglepően sok volt a finom, uras vonás, sápadtan, szikkadásra éretten soványkodott a tükörben s a negyednapra otthagytott gyerekágy, meg az apja szitka és Dani elfordulása szárazhúsú testét mégjobban elvékonyította. Ugyan kinek köllenél te, megesett paszulykaró? — szúrta szíven az apja szitka, mikor visszakönyörögte magát abba a házba, ahonnan reggel kilökdös-ték és Vera kétségbeesetten kezdte hinni, hogy immár ő a legutolsó személy az egész faluban.

Hanem most még minden jóra fordulhat!

— Azt beszélnek, hogy én elüllem akár kee elmönni — állított be a legényhez nagysietve.

Dani a kamrában szedelődzködött s még csak rá se pillantott a lányra:

— Ha mongyák, jó mongyák.

— Peig én nem vétöttem keenek, hogy én elüllem szalaggyon — csuklott le Vera feje — mer én csak aztat követölöm, akit maga is mögigért.

— 'Sz épp a!

— Emlékszik-é, hogy mikó viselős vótam a gyerökkel, akkó is mindig azt hajtogatta, hogy ne búsújjak, nem marad el mitüllünk az eskető pap. Aztán ehun van...

— Igaz. A való. Akkó magam is abba vótam.

— Hát akkó mos mér másította mög a tulajdon akarátát? Rosszabb löttém én azóta, hogy a gyerökkel is megküllöttam, vagy hogy azér, mer ennyire leromlottam?

A leánynak lángolt az arca. No most mindjárt megtudja, hogy igazat beszélt-e a tükre!

— Hásze igaz, hogy azóta hitványabb löttél, de ammá a gyerökkel jár. Hanem hogy nem vártál a sorodra, a gyeröködet mög rámhadtad, hogy én tarcsam el, mikó tuttad, hogy én dologra járok, fölélöm, amit csak keresök, nektök mög főd, szöllő; mög sé láccik, ha három helyött négyen harapjátok, osztán mégis én lögyek az, aki dógoz rátok. A Máté János leányára!... Té mög azótátul még csak mög se szoptattad a gyeröködet, — hát hogy köllenél akkó te neköm aszszonnak?

— Dani, az Istenke álgya mög — könyörgött meghallgatásért a leány — hát hogy gyühettem vóna ide, mikó...

— A gyerököt is rá köllött hannom annak a töddide-töddoda öregasszonnak a nyakára, hogy lögyön mivel mulasson vén korára... mer nem vót neki elég az az öt, akit főtángát idáig! — zuhogott tovább a vád a legény szájából.

— Muszáj vótam vele ! Hová mönnyek, teremtő Úristen, ha nem az apjához?

Daniból kibujt az elrejtett tövis :

— Hát az öregapjához. Ahhó, aki kiebrudalt vele. Vissza oda másoccor is, harmaccor is. Éccő csak mögunta vóna ! Igy köllött vóna cselekönni az ujan embörrel, mint a te apád, aki a lányát esszál szoknyába verné hozzá az embörhő, de a «van»-bul nem anna ki vele még annyicskát sé, amin böcsöt vöhessön. A garasrágó, fősvény lelkit az ijen huncfut vénembörnek ! . . . Hogy aszongya, én csinátam a bajt, én tarcsalak el, ú nem ád ki a kezibül semmit se. Mikó látta, hogy hogy vagy ! Akkó se ! No hát ha te így, én mög amúgy.

Vera csak most kezdte érteni, hogy hiszen ő is, meg a gyerek is csak takarója itt az irgalmatlan pénzsóvárságnak.

— De azér elmönnie még se kéne — kapaszkodott bele tehetetlen-ségében az utolsó szalmaszálba. — Hátha én addig könyörögnék . . .

— Dejszen könyöröghecc annak ! Még a körme piszkát is sajnájja ú elvetni . . . Osztán mög a peszraságot is möguntam má. Ne kajabájjanak érte.

— Hát a gyerököt nem viszi?

— Maj később. Elsőbb szétnízök ott.

A leány kiérezte a szavából, hogy ez az ember végkép elvetette, de azért kapkodott még a tovaúszó szalmaszál után is :

— Mondanék valamit, Dani. Elviszöm addig a gyerököt magamhó.

— Én tüllem? . . . Hogy maj még pézt követőjjön az apád érte?

Verából most már visszatartóztathatlanul kitört a porigalázottság elkeseredése :

— Úgy ! hát nem is az a baj hát, hogy ráhattam? Asse, hogy nem vártam ki, ameddig rászánnya magát, hogy elmönnyön a paphó? No iszen aztat ugyan várhattam vóna ! A csak akkó lött vóna, ha egy csapat pézt hoztam vóna a maga ronda pitvarába . . . attú mingyá mögindút vóna az eskető pap is . . . akkó mögen jó löttem vóna ! Akkó innét se köllött vóna eevinni az irháját . . . azér még peszra se szégyelt vóna lönni . . . Phi !

A meztelenre vetköztetett legény még csak el sem szégyelte magát.

— Hallod-é, hé ! A magad portáján jártasd a szádat, de innét csöndbe pusztújj, mer mögmondom a nevedet !

— Az én nevemet? Az ijen . . .

Dani széles tenyere rácsattant a leány szájára s a foga közül durván szökkent ki az ütést kísérő mocskolódás. Vera körömmel próbált hozzáférközni a legény arcához, de az elkapta a kezét, egyet csavart rajta és ellökte magától.

— Útátalak má régóta — döfött szóval is utána — de mosmá mög egészen mögútátalak.

Vera a sírást is abbahagyta erre a gyilkos gyalázkodásra. Ment gyorsan kifelé s erőszakosan tépte ki magából a visszatörülésre szánt

szavakat, vaktában rátalálva arra a gúnynévre is, amelyről bizonyosan tudta, hogy az fáj legjobban a legénynek :

— De azér a gyereket mégis rádhattam, *peszrás Szeleczki!*

II.

Két-három hétig, míg Dani útra készülődött, Vera folyvást azzal áltatta magát, hogy a legény előbb-utóbb visszaédesedik hozzá.

— Möggondózza ú kéccör is, hogy hogy hagyja itt a gyereket avval az öregasszonnyal!

Egyszer aztán az apja azzal a hírrel rontott haza, hogy Dani suttyomban mégis útrakelt :

— Rihatsz már a szeretőd után ; mer ammä itthagytott téged ebadóba ! . . . mer ugyan kinek köllenél te, te elárvult babkóró? Gyerekekkel, pénz nélkül ! Mer azt itthatta. Annyi esze vót a cudarnak !

Verával nagyot fordult a világ s csak leroskadtt az asztal mellé, mint a tarkón vágott borjú.

— Mosmä ittmaradtál az én nyakamon — vágta tovább az apja is — csak allögyön, aki eltarcson . . . Mer én nem tartok kisasszont az én házamba, ojat, aki semmitse dógoz, csak öszik. Inkább ereggy utána. Sokkalta jobban töszöd.

Becsapta maga után az ajtót, mint akinek joga van elégedetlenségnek lenni s magára hagyta a zokogásba borult lányt.

— Ereggy utána . . .

De hová? Amerikába? Merre is van az, Úramisten? Város-e az, vagy valami rengeteg ország, hogy lehet oda eljutni, nagyon messze van-e odáig és ott is hogyan lehet ráakadni Danira? Meg aztán, ha ráakadna is, kell-e ott neki, ha itt nem kellett? Gyerek nélkül?! Csak kolonc volna ott a nyakában, kísértő árnyék, akire szívesen zuhan le a tehertől, kísértéstől szabadulni akaró, bosszús férfiököl. Már pedig folyvást vitolódni, szóra szót halmozni, követelőzni, pocskolni egymást, egy szikra jót sem hagyni egymáson, fenyegetözni, káromkodni, — Vera úgy érezte, hogy ehhez nem tudna elég erős lenni. Inkább túrni, nyelni itthon az apja durvaságait, kezesnek, meghúnyáskodónak lenni, mint azt a másikat.

— Nem mék el innen, akárhogy löszök is itt.

Csakhogy nem állandó az erőszakos uraság !

Vera egy hétig türelmesen hallgatta az apja küldözgetéseit (mér nem mész má, tán azt lesöd-várod, hogy én mönnyek el téhelyötted?), a másikon már menekült előle, ha rákezddte, a harmadikon pedig belátta, hogy ha valamiképeleget nem tesz az apjának, nem lesz otthon maradása.

— Ha idehoznám a gyereket, nyilván mégis csak mögjuhászonna — villant az agyába. — Mer akkö pöröhetne a tartásér.

Ez a terv annyira közelférközött a szívéhez, hogy nyomban ndult is valóra váltani.

— Aggya ki a fijamat, Erzsi néni !

Vacsora ideje volt épen ; a földekről, szőlőkből hosszú sorban húzódtak hazafelé a dolgos parasztnok megrakott szekerei. Az otthonmaradt nénemasszonyok ekkorra felocsolták a ház környékét, meg a virágos kiskertet a véggel kifelé álló házacskák előtt és az út pora összekeveredett a nyári naptól fölhevült földön párává váló víz s a virágok szagával. A kéményekből, szabad katlanokból száraz rözse füstje kígyózott az alkonyati égbe, a nyikorgó kútgém friss vizet vitt az itató vályúba s a tágas udvarok valamelyikéből játszó gyermekek ispilángirózsája zümmögött. Erzsi néni is süttött, málét a lakószoba forró kemen-céjében s jól akarta tartani belőle az unokáját is, aki a tarkacihás párnákat szétrúgva, gyámoltalanul kapkodott az átfült levegőben vígan tözsgő legyek után. Vera a küszöbről nem mert beljebb lépni ; nem tudta, hogy fogadja majd az öregasszony.

— Hát e hojjutott eszödbe? — fogta fönn mindjárt a hangot a jómagabíró csupaegészség öregasszony. — Tán az apád küdött?

— Magamtul gyüttem.

— Mos gyütt rád a bolondja? Eddig kutyába sé vötte, akar a katona a subadarabot, osztán most, mikó má majd eeszalad, akkó köllene?

— Kértem én má máskó is. Tudhattya.

— Akkó se attam, mos sé adom. Nem is az ijennek a kezibe való ez a gyöngö jószág, aki elrúgta magátul a negyedik napon. Csak kotróggy innen . . . vissza oda, ahonnan gyüttél !

A leány nem mozdult. Csökönyösen állt az ajtófélfá mellett s fél szemével a gyereke felé sandított. Az apróság a karjával feléje kapkodott és motolláló lábaival igyekezett testének lendületet adni a forduláshoz, amely csak nem akart sikerülni. Hozzám kéredzkekik — gondolta Vera — lám-e, megérezte az anyját — s ebben a pillanatban ellenállhatatlan erő fogta el, hogy odamenjen hozzá és ráripakodjon az öregasszonyra, hogy félre innen, elrúglak, ha el akarod tőlem venni !

A bölcső felé lépett, de a másiktól, a vetélytársnak tudottól való félelmében nagyon bizonytalanul. Az öregasszony észrevette a szándékát :

— Hozzá né nyújj ehő a gyerekhő ! — síklott elébe fenyegető sipitással.

Vera megállt és farkasszemet nézett az öregasszonnyal.

— Az enyim ! — mondta magára erőszakolt nyugodtsággal, bár minden ízében remegett. — Jussom van hozzá !

Erzsi néni felelet helyett nagyot lökött rajta.

— Jussod? Tenéköd, te . . .

Ömlött belőle a szitok tajtékzó hullámmal, éles harsogással, amely túláradt a mestergerendás kis földesszobán s hömpölyögve zúgott ki az utcára, a nyári alkonyatba, a munká nyugalmától eltelt, békésen hazafelé ballagó parasztnok, ismerősök fülébe.

— Nízzük má mög, mi löhet a! Tán ölik egymást odabe? — állt meg a ház előtt egy-két szomszéd szekere.

Hárman, négyen is indultak befelé, látni, segíteni, avagy törvényt tenni.

— Má még hogy erővel el akarja vinni innen ez a mocskos ezt a gyereket! — fordult a belépők felé Erzsí néni felháborodott segítség-hívása. — Én tüllem, aki főfogtam, mikó ű elvetötte magátul!... Hogy jussa van hozzá! Az ijennek, aki mög sé látta idáig! Hát nem sül ki a szömöd, mikó az ijennel idegyüssz?

— Az én gyereköm — fordult Vera is a belépők felé, mintha ő is ezektől várna pártolást az öregasszony ellen — honne vóna hát jussom hozzá?

A szomszédok sem erre, sem arra nem mozdultak. Lerítt az arcukról, hogy ezt gondolják: biz ez nehéz sor, az ördög tud itt igazságot tenni, jobb az ilyenbe bele nem avatkozni.

— Kimönny innen aszondom — fenyegetözött az öregasszony — rögtön kimönny a jussoddal együtt, mer maj szömönköplek itt mingyá.

Vera egy lépéssel hátrábbhúzódott az egyre jobban nekikeseredő támadás elől és mint az acsargó kutya elől menekülő, sarokba szorított macska fújt vissza ellenfelére:

— Csak azt próbájja mög!...

Erzsí néni tettekrekeszen lépett a hátráló leány után, de a szomszédokban mégis volt annyi jólélek, hogy közójük álltak: — no, mosmá osztán elég lögyön ám... a törvény elébe mönnyön, akinek követöltni valója van, ne itt ortályozzon ország-világ előtt. Ereggy csak lányom a dógodra te is!

Egy-két hátralépéssel kiszorították a sírásra fakadt leányt a szobából, s mikor kívül volt a küszöbön, az egyik szomszéd vigasztalni sem átalotta:

— Sose itasd az egereket, lányom, úccse örüt vóna az apád annak a fattyúnak!

— Úgy ám — tódította a másik — jobban töszöd, ha elmész békivel; hagy jácca ki magát ez az öregasszony, ha ojan nagy kedve van ehho a gyerekhó.

Vera, a csatát vesztett, magábafojtott átkozódással pityeregte végig az utcát s csak lassan, homályosan tört elő belőle az a világosság, hogy itt most a mindig részrehajló, esendő emberek öfölte ütek törvényt és ítéltek el anélkül, hogy egy fikarcnyit is elismertek volna az ő nagy igazából.

III.

Még akkor este motyót csinált a ruháiból, fésűjéből, fejkendőiből, pénzéből, jószagú nyirfabimbópo mádjából.

— Mosmá elindúhatok ám...

Sírni szeretett volna, mikor kimondta ezt a három szót, de az

útálkozás, amellyel a falura gondolt, még a sírást is visszanyomta benne. Jobb lesz, ha elmegyek innen szépszerével, kattogta az agya, úgys csak teher vagyok én itt már mindenkinek a nyakán. Valamerre, a világ valamelyik tájékán, majd csak vetnek nekem is egy darab kenyeret, ha dolgozok, hiszen az a sok város, tele urakkal, kapkod a faluról jött lány után. Szolgálónak mék valamelyikbe, mint Daróczi Julka, aki suhogó selyemszoknyában jött látogatóba Pestről két esztendő multán, osztán ha még pénzt is szerzek, majd én se leszek itt mindenkinek a lábkapcája, mint így. Akkor talán még a gyereket is el tudom tartani magam.

Kezébe vette a szürke nagykendőbe kötött batyut és vissza se nézve lépdelt kifelé az állomásra. Kinn munkára induló, koránkelt parasztok dönögtek a vasúti jegypénztár előtt, s amint Vera közéjük állt, néhányan ráismertek :

— Hová igyekszöl, lányom?

Vera nem titkolta, hogy Pestre, szolgálni.

— Hát má a gazdaembör lánya is szógáni mén? — ütődtek föl az emberek. — Asse tuggya má a gyerekit eltartani?

A leány nem felelt.

— Ha énneköm csak feleannyi földem vóna, mint nektök, akkó sé engedném, hogy az én gyereköm más kutyája lögyön, nemhogy még én küggyem.

Vera elgondolkozott ezen a beszéden és magában hirtelen megállapította, hogy lám-e, ezek az ágrólszakadt, napszámba járó, földnélküli emberek nem hajtják el a gyerekeiket hazulról, mint az ő apja. Miért van a szegény ember szíve közelebb a gyerekéhez?

— Osztán van-e má hejed, vagy csak úgy istenhírvél indússz? — kérdezte az a paraszt, aki feleannyi föld birtokában sem küldte volna el a lányát hazulról, mikor már bennültek a kupében.

Vera szomorúan rázta a fejét, tagadhatatlanul azzal a szándékkal, hogy minél nagyobb részvétet keltsen maga iránt.

— Mer arra gondótam, hogy alighanem azér kűdött az apád, mer valami fáin helyre hittak. Sok pèzér . . . mint az én lányomat.

— Ugy ! hát a maga lánya is Pestön verekszik ? — kérdezte az az ember, aki Vera mellett eddig csak hallgatta a szót.

— Ott a, osztán peig micsoda helyön ! El sé tunnám én asztat beszéni, hogy micsoda hely a ! Tizenkét szobába laknak a lányoméék, osztán hatan dógoznak erre a tizenkét teremre, ahun mindön ragyog az aranytú, mög a tiszta, fényös, ezüstös, csudálatosabbná csudálatosabb mindöntül . . . a drágaságtul . . .

A szokatlan dicsekvésbe kissé belezavarodott paraszt a körülötte ülők arcára pillantott, hogy vajjon ezek el tudják-e képzelni azt a nagyszerűséget, amit ő együgyű szavaival csak igen tökéletlenül tud lefesteni.

— Tizenkét pöngöt keres a lányom hónapszámra, — folytatta hosszabb hallgatás és vizsgálódás után — osztán mellette mindöne mög-

van, amit szöme-szája kíván. El sé tuggya kőteni a pézit . . . hazaküdi, aki mögmarad. Ezör pöngöt is hazaküdütt má . . .

A leány mellett hallgató atyafi most kivette a szájából a pipát :

— Ha az én lányom ezör pöngöt hazaküdütt vóna, én má nem eresztöttem vóna vissza. Mer ezör pöngő nagy péz. Azé földet löhet vönni. Szöllöt. Akkó nem kő szögáni.

— Én mög aszondom, hogy hagy maraggyon. Jobb sora van neki ott, mint hogyha itthon túrná a földet. Mer ott úr . . . ott selyömbbe járhat, fényös szobákba lakhat, ojanba, ahun a pallón elesik az ijen csizmás paraszti embör.

— Tudom, — mondta nyugodtan a másik — vótam én is Pestön, katonáéknál. Kapitánynak vótam én a pucerja, annak is ojan szobája vót. Sok. De azé, ha választani löhet, hogy a magaméba lakjak-é, vagy azokba a fényösebbe, hát én mömmög csak a magaméba törekönnék . . . Má az én lányom csak addig szögál, ameddig össze nem tösszük a szöllöhö valót. Mer én sé el nem iszom, akit keres, sé máshová nem töszöm . . .

— Nono, iszen én sé ! — zavarodott meg szemmel láthatólag az a paraszt, akinek a lánya már ezer pengöt hazaküdütt, s amint elnézett Vera feje fölött, a lány meg mert volna rá esküdni, hogy egy fillért se tudna előadni abból az ezer pengöböl. Milyen gyalázatos féreg is az ember, gondolta, milyen ravaszul, jószívűnek mutatkozón rejtegeti magában, azt a pénzsomjúságot, amelyet pedig a saját gyerekének verejtékével olt. Csak ki kell fejteni a gubót, amely az embert takarja, s mindjárt elötünik szegényből is, gazdagból is, hogy mi kormányozza. No lám, talán még ez a másik is egyes velük ?

Vera kérdegetni próbálta a mellette ült, mintha mindenáron fenéig ki akarta volna tapasztalni ezt az előtte újnak, megdöbbentőnek látszó fölfedezést, de ez az ember nagyon foghegyről felelgetett neki. Abból ugyan csak azt érthette ki, hogy a lánya másfél esztendő óta van Pesten s azóta száz pengönél többet nem tudott összekaparni. Keresd majd föl, lányom, ha fölérsz, mondta neki búcsúzóul a szűkszájú, mielőtt leszállt volna a vonatról, aztán írd meg nekem levélbe, hogy jó-e egészségben van-e, mert aligha baja nincs, hogy olyan régóta nem levelezett. Juhász Emernek hívják, ott szolgál a Valeró-utcában, 110-ik a száma . . . a gazdáját meg . . . hogyiscsak . . . ez már kiugrott az eszem-ből, de majd csak megtalálod erről is.

A parasztok leszálltak, Vera egyedül maradt zajló gondolataival. Úgy indultam el hazulról, jutott az eszébe, mint a kétnapos macskakölyök, s lám-e, már a harmadik állomáson nyolcnapossá lettem. Hisz én látok! — gondolhatja magában a macskakölyök is, mikor kinyilik a szeme és észreveszi, hogy az anyján kívül másvalami is beleszól a sorsába. Ezt a másvalamit pénznek hívják az emberek, s lám-e, ennek hódol mindenki, ez után nyargal Dani, az apja, az egész falu, a vasúton megismert parasztok, akik a gyereküket szolgálni küldik érte és ez lökdöste-taszigálta őt is ezideig.

— Eztán én is harcra kelek úerte, — mormogta eltökélten és szentül hitte, hogy az a világoasság, ami most gyult ki benne, minden teremtetett lelket átlátszóvá tesz előtte. Ahun van ni, az a feketekendős öregasszony is, aki nagybetegnek látszik, mert úgy ül ott, mint a vásott gyerekek kezébe került tollatépett madár, az is bizonyosan csak azért erőlködik föl Pestre, hogy ott ingyen, vagy olcsóbban kúráltassa magát a doktorokkal.

A vonat már Pest alatt járt. Vera hallotta, amint az utasok ezt mondogatták : no, mindjárt ott leszünk. Alkonyat felé haladt az idő, az égen a báránnyelzők közül előbukó nap elé hatalmas gyárkémények okádták a sűrű, fekete füstöt, a város alatti káposztás-kertekben a bolgárok lóval húzták az esti locsoláshoz szükséges vizet, a sínek mellől egy-két tehenet legeltető gyerek hujjázott az ablakon kibámuló utasokra ; aztán öles betűjű reklámtáblák, szembeszaladó tehervonatok, végeláthatatlan szénraktárak, sístergő egyes mozdonyok jöttek, a keresztvágányokon és váltókon dörögve, kattogva perdült át a vaskerek, a bakterházak előtt kötelességtudón csilingelt a jelzőcsengő, a vasút mentén kormos-piszkos emeletes házak únottan állták a megszokott látványt ; ívlámpák, kocsiszínek, a lassító vonat mellett is hamar elmaradó, gyerekjátéknak tetsző villamosok szaladtak elő, végre a pályaudvar lélekölően sívár, szennyes üvegteteje. Verát batyus, faladás, siető emberek szorították előre, ha jobbra bámult, balról lökték meg, ha balra, a feltornyozott vastaligák fenyegették elgázolással. Megállt volna, hogy jól kicsodálkozhassa magát a soha nem látott dolgokon, de vitte magával a kijárat felé tolakvó, siető, cipekvő emberáradat. Verának csak most jutott eszébe, hogy ő nem is tudja miért siet a többiekkel, miért ragadt át reá is a mások hajszája, miért nem áll félre az áradatból, mikor azt sem tudja, hogy hol kezdje, hol kapjon bele az úton kitervelt feladatba és addig is, míg belekap, hol lesz az a hajlék, ahol meghúzódhatik ? Félre akart állni, megvárni a kényelmesebb utasokat, akik ráérnek felelgetni kérdezősködéseire, de már késő volt, már a kijárat elé került az áradattal, s az vitte-tolta magával, ki az utcára, hogy ott aztán szétzaladjon mellőle, mint a dombnak vezetett patakvíz. Kinn az utcán gyujtogatni kezdték a gázlámpákat, villamosok iramodtak tova harsány csengéssel, kocsik, társzekerek robogtak fülsiketítő zajjal, az emberek is mind siettek, senki sem kérdezte tőle, hogy miért álldogál olyan ügyefogyottan, bámuló, csodálkozó, megijedt szemmel ott a lépcsőn, ahol gyökeret vert a lába s ahonnan nem mert elmozdulni az újabb áradatba a világ minden kincseért sem. Jóideig ácsorgott így a lépcsőn, tündődött, tétovázott, szorongott, hogy meginduljon-e és merre, megszólítson-e valakit, hogy adjon tanácsot, de minden ember, akit e célra kipécézett, olyan úriformájúnak látszott, hogy azt hitte, talán szóba sem áll vele. Sokáig erősítgette magát, míg végre meg mert indulni a sarkon álló kiválasztott felé, s ekkor hirtelen az eszébe jutott, hogy hiszen van itt neki egy ismeretlen ismerőse, a Juhász Emer, aki másfél esztendő

óta szolgál már Pesten, ahogy az apja beszélte a vasúton. Ebben a pillanatban tisztán látta, hogy csak az segíthet rajta, csak az tudhat az ő nyelvén, mert az is így kezdte, ilyen gyámoltalanul, ilyen megnevezhetetlen félelem szorongása alatt, mikor maga előtt látta ezt az idegen, ijesztő, érthetetlenül lázas-hangos nagyvárost.

Összeszedte minden bátorságát, odalépett a sarkon álló ember elé és fátyolozott hangon kérdezte :

— Ugyan kéröm, merre is mönnyek én abba a Valeró-uccába.

IV.

— Vendége gyűtt Emer — szólt be aznap este Juhász Emerhez a vicéné.

A vendég ott állt a konyhaajtó küszöbén s Emer vizsgálódó szemmel méregette : «Ugyan ki löhet-e ?»

— Az apja igazított magáého — igazolta magát a jövevény. — Eggyütt gyűttem vele a vasúton jódarabig, osztán úgy mondta, hogy csak keressenem fő, mer hogy maga is itt szógál.

— Osztán mit izent ?

— Nem izent a semmit sé, csak möghatta, hogy írjam mög neki, jó egésségbe tanátam-é?

— Ugy ! — mosolyodott el Emer és hozzátette : — láthattya, hogy mögvagyok egy darabba . . . Hanem tessék, kerűjjon bejjebb.

Benn a konyhában hosszú beszélgetés indult a két leány között, melynek következményeképen Emer másnap reggel beajánlotta Verát az első emeleten lakó Berger Ignác kereskedőhöz mindenesnek.

— Olyan helye lesz itt magának kedvesem, — veregette meg a kereskedő kövér felesége az új leány tetszetős arcát — amilyenről még nem is álmodott. Minden hónapban emelem a bérét, ezenkívül . . .

Verát, bár az első percekben nem nagy kedve volt az ajánlott helyhez (zsidóhó tán még se kéne beánom !), a pénz és ajándékok bő ígérete lépen ragasztotta. De csak három napig. Akkor rájött, hogy az előre kifizetett bér s a csóstól hullani kezdő ajándék Bergerné két suhanc fiának az útját akarta elegyengetni az ő ágyához.

— Nincs az a péz, akiér én itt mögmaraggyak, — tört ki belőle a szeretőt csak a maga jószántából választó fajtájának felháborodása és nagysietve ment le a lépcsőn, hogy valahogy össze ne találkozzék a szeméből bizonyosan olvasni tudó Emerrel.

Kinn az utcán ismét az a kép, amelyet három nappal ezelőtt olyan határtalan szorongással szemlélt, s amelynek nézésébe most is egészen belekábult. Megint jóidőbe telt, mikor végre rászánta magát, hogy neki-vágjon a nagy ismeretlennek. A körútra kijutva helyszerző-bolt elé ért és ott tűnődve kezdte olvasni a kockára osztott táblák felírásait.

— Helyet keres ugye, drágám ? — ismerte fel nyomban a nekivaló anyagot a bolt tulajdonosnője, s az ígereknek, fogadkozásoknak akkora

áradatával borította el Verát, mintha legalább ezer pengőt vélt volna keresni a kötendő üzleten. Vera kapott az ajánlatokon és estére már került is helye valami Füstyné nevű úriasszonynál, akinek olyan nagy szüksége volt cselédre, hogy a még ki nem váltott cselédkönyvet sem róta föl Verának.

— Nem fontos . . . majd elintézi a férjem, ha valami baj lenne belőle — legyintett fölényes gesztussal.

Az új «naccsága» egyébként igen kardos asszonynak mutatkozott, abból az eltűnő fajtából, amelynek a régi vidéki világ cselédeiről formált nézeteit az átalakult Pest minden nyomorúsága, a magad uram, ha szolgád nincs-kényszere, a cselédkomiszságok visszatorolhatatlan zuhataga sem volt képes megmásítani. Ez a nézet először is azt diktálta Füstynének, hogy a szolgálójától ezerkezűséget követeljen, a frissességnek, gyorsaságnak és ügyességnek azt a jongleurszerű hatványát, amellyel a halandó lelkek közül csak a legkiváltságosabbak birhatnak. Ha aztán a hamarmunka galoppjában tányér tört, por maradt a szekrényen, vagy elmúlt az egy-egy munkarészre kitűzött idő, Verának a legmélyebb bűnbánattal, mukkanás nélkül kellett tudomásul vennie, hogy ő a leglustább, leghaszontalanabb, kártékonyabb, semmirekellőbb teremtese az Istennek, akinek folyvást csak pánklikán, mulatságon, legényeken és más hiábavalóságokon jár az esze.

— Tegnap este is kilenc óra után jöttél haza, — kárpálta Füstyné Verát már a második héten — de meg is van az eredménye az ilyen csavargásnak ! Olyan ez a kés, villa, mintha sárban forgatták volna meg ! Hát eltűri az ilyet jóra való leány ?

— Peig állattam tennap, hogy má rődös, — merte megkockáztatni Vera.

— Űllattad ? ! Nohát nem is tudom, hogy hol volt akkor a te szemed ? Bizonyosan elaludtál mosogatás közben, te álomszuszék féreg ! Persze, ha az ember egész délután csavarog, ha sorrajárja azokat a mulatóhelyeket, ahol mindent tanulhat az ilyen szájtató falusi lány, csak jót nem, akkor nemcsoda, ha estére munkája közben is elalszik. A mennykő csapott volna minden komédiába, ahol megkötyagosítják az ilyen falusi ostobákat !

— Nem vótam én komédiába kéröm . . .

— Tudom . . . azért tetszett, ugye, féltzig is odacsavarogni, mert addig mindig nyitva volt a templom ? ! . . . Ha mégegyszer ilyet tapasztalok, fel is út, le is út, elkergetlek.

Vera összeszorította a száját, nehogy újabb mentegetőzés törekdjék ki rajta. Egy heti szolgálat után már megtanulta, hogy akár-mivel menti is magát, az eredmény mindig ugyanegy : teljes hiánya a belátásnak és meg nem értése annak, hogy nem tudhat olyan dolgokat, amikre eddig senki sem tanította. Két hét múlva aztán azt is észre kellett vennie, hogy a szigorú nagysága ki akarja próbálni, hogy nem körmös-e, nem torkos-e és nem hazudik-e ? Az asztalon felejtett pénzdarabok és

olcsó ékszerek, a nyitva hagyott szekrény, éléskamra nem vitte kísértésbe Verát, de már a bevásárlásra kapott pénzből egyszer négy, másszor tíz fillér a kezén ragadt. Füstyné, ki pontos adatokat kapott az ismerős boltosoktól, első ízben adta a tudatlant, mondván, hogy de megdrágult ez a hús, hisz még tegnap hetvennégy volt, nem tévedsz te? Másodizben már felrobbant: hiszen te megcsalsz engem, te gyalázatos féreg; becukatlak, ha elő nem adod, amit loptál.

Vera sápadtan, minden ízében remegve hallgatta a gyilkossággal egyforma súlyúnak vett bűn szörnyűséges következményeit. Védekezni, mentegőzni nem mert, hiszen bűnös volt, de azt érezte, hogy ha nem *így* szóltak volna hozzá, nem ezen a kemény, irgalmat nem ismerő módon, talán sohasem jutott volna eszébe gyűlölni az új nagyságát és egy mérlegre tenni Bergernével. De így, mikor este a tarkacihás cselédágyban visszaemlékezett arra a másik helyre, ahol azt tehetette, ami jólesett neki, ahol mindenki a kedvében igyekezett járni, ahol szitok, szemrehányás sohasem érte és valósággal dőlt eléje a pénz, lassan feltámadó vágyakozást érzett az után a másik nagysága után és hajnalig forgolódván ágyában, arra határozta el magát, hogy mégis csak megpróbál visszamenni Bergernéhez.

V.

Reggel hét órakor, mikor Füstyné becsöngette Verát és megparancsolta neki, hogy a konyhában rögtön gyujtson tüzet, a leány kinyilatkozta, hogy ő bizony nem gyujt, mert mindjárt elmegy.

— Megbolondultál? — harsant Füstyné hangja és szigorúan fogott szeme belemélyedt Vera sápadt arcába. — Talán a tegnapi lecke szállt az orrodba, vagy csak affektálsz, mint a rosszétű malac a vályú előtt? Mi bajod? Beszélj!

— Elmék! . . . én itt mög nem maradok semennyi sé.

— Miért? Mert tegnap lopáson kaptalak? Hát talán az tetszett volna, ha a rajtamvalóból is kiengedtem volna magam fosztani? Köszönd, hogy nem csukatlak be és pusztulj a szemem elől az effajta bogaraiddal! No lám, még neki áll feljebb!

— Má peig én elmögyök.

— Csak azt próbáld meg! Tudd meg, hogy előbb rendőrökkel vezettedlek vissza, aztán mikor visszahoztak, a kezükre adlak, hogy loptál, csukjanak be. Hisz neked cselédkönyved sincs. Elfelejtetted ezt?

— Én má avval sé gondolok. Inkább szenvedők érte, de itt mög nem maradok.

— Hát akkor vigyen is az ördög rögtön. Hanem tudd meg, — vágta ki Füstyné legerősebb ütőkártyáját, — hogy nem csak innen fogsz ám elmenni, hanem Pestről is. Mert aki cselédkönyv nélkül mer szolgálatba állni, azt visszazsuppolják oda, ahonnan jött.

Ez a fenyegetés megadta Verának a halálos döfést. Inkább szörnyethalt volna akár nyomban, de vissza a faluba, *így*, ilyen módon, soha.

Visszasompolygott hát a konyhába és keserveset sóhajtvá kezdte jár-
tatni az eszét a szabadulás másféle módjain.

Akármennyire erőltette is az eszét, nem tudott kitalálni az egér-
fogóból.

Vasárnap lévén az nap, gondbaborultan ment le délután a közeli
promenádra és mint máskor is, leült az egyik padra báméskodni. Közelé-
lében egy piros rokolyás, kék kötényes, fehér ingvállas, pártás vénlány
fényes, csipkés gyermekkocsit ringatott s közben kergetésre készen föl-
fölugrott a másik gondozottja, egy nagyon virgonc, ötesztendősi fiúcska
után, aki kavicsal célozgatta. Egyszer aztán a vén dajka kifogyott a
türelemből és ráütött a kisiú kezére.

— Mögmontam ugye, Arturka, hogy ellössz belül! Addig nem
nyughatott a köjke, míg rá nem legyintöttem! — vonta ekkor magához
a cifra dajka a síró kisiút.

Vera erről az ismerős zengésű kiejtésről hazai hangot vélt megis-
merni. Csak a ruhája, ez a szokatlanul díszes, pávás öltözet! Nem jár
ilyenben kerekházi teremtés.

— De ösmerős maga énneköm, hajja-e. Nem Kerekházárul gyütt
ide? — ösztökélte mégis megszólalásra a nagy társtalanság.

A dajka ránézett Verára és rendkívül ridegen felelt:

— Nem kő aztat tunni senkinek sé, hogy én hunnét gyüttem ide.
Mer én aztat ússe mondom mög magának.

— Mér? — sértődött meg Vera. — Nem öszöm én mög magát
akkó sé, ha asszongya, hogy onnét gyütt. Csak kérdöztem.

— Hát ne kérdözze! Nem azér gyüttem én ide, hogy komázzak
mindönkivel.

— Aunye no! Főhúzta a bakancsot, mosmá osztán Isten hozzád
bockor!

Hátat fordított a vén dajkának és kényeskedve ment tovább.

— Vera! Máté Vera! — kiáltott utána ekkor a dajka. — Gyere
csak vissza.

A leány meglepődve fordult meg.

— Hát maga ösmer engöm?

— Honne ösmernélek — szólt most a dajka, de olyan szíves han-
gon, mintha nem is ugyanazon személy volna az előbbivel. — Öklömnyi
sé vótá, má akkó ösmertelek.

— A Daróczi Julka vóna?

— Ahhát. Én vagyok lelköm, testöstül-lelköstül.

— Akkó hát az elébb mér titkóta?

— Azér, mer nem kötöm az órára senki idegönnek, hogy igasság
szerint Kerekházárul gyüttem. Jobb, ha nem tuggyák eztet. Té nékőd
sé vót szándékomba elárúni, de mondok, azé, hogy én most székei
ruhába vagyok, azé még tán a tulajdon gyerökömmel sé váthassak szót?

— Hát mié is ötözködött fő ijen cifrán?

Daróczi Julka nagyot nyelt:

— Tudod, a pénz nagy úr ! Mikó ötesztendeje Pestre gyüttem, neköm sé jutott vóna az eszömbbe, hogyha ijen cifrán ötözök fő, akkó több pénz lehet keresni. Elősző én is csak mindönös vótam, oszt akárhogy dógoztam is röggeltű estig, csak nyóc pöngő maratt az én béröm. Éccő asztán tanákozok itt a promenádon egy bizonyos lánnyal, akin szakasztott ijen maskara vót, mint rajtam. Szép gyerökkocsit tót, oszt láccott a szöme fényin, hogy jó sora van, mer csak úgy suhogott rajta a sok keményítött ruha, oszt úgy fehérlött, ragyogott rajta, akár az abrakkaa jótartott lónak a szöre. Kérdöm osztán túlle, hogy mi bért kap? Aszongya tizenöt pöngőt hónapszámra. Hát e hollöhet, mondok, mikó én maj megszakajtom magam a röggeltű estig való dologba, osztán csak nyóc pöngő a béröm!? Jaj, aszongya, a székelí lányoknak többet fizetnek ám az urak, de csak annak, aki eehozta otthonrú az ünneplöjit is, oszt abba gangoskodik itt hétköznap is. Két kézzee kapnak az urak az ijen után, gyerök mellé, szárazdajkának. Apróra mögníztem akkó mingyá, hogy micsodás is annak a lánynak a rajtavalója, oszt vöttem én is szakasztott újat, mingyá másnap. Csak épen főkötöt nem tuttam vönni. Asztat nem tutta a zsidó, hogy ammicsoða. Hijjába is kerestem az egész Pestön. No, mondok, jó löszök én főkötő nélkül is székelí lánynak, mer enélkül is csak ojan csöré-pofájú vagyok, mint ezök. Ha a főkötöt is követölik, majd aszondom, hogy az enyim má eeszakadt, mer én má vén lány vagyok, sokat husótam, szaggattam, hát féretöttem a ládába. Vót azé annyi eszöm, hogy egy visettet vöttem attú az ösmerös székelí lánytú. Ez az é, az urak reperátatták ki . . . A cselédkönyvem mög eedugtam, mer abba bele vót írva, hogy hunnét való vagyok. Azóta osztán ujab sorom van, hogy má három selyömszoknyát is vöttem.

— Még újat ! — nevetett Vera. — Biz Isten neköm is kedvem vóna mögróbbálni. Azé a sok pézé . . .

— Löhet. Csak vigyázni kö, hogy az urak rá né gyüjjenek a nyittyára.

— Osztán mongya csak, Julia néni : sose követöték azok a cselédkönyvit?

— Má hogy követeték vóna ! Kézpénznek vösznek azok mindönt, amit mondok. Elvesztöttem, osztán nincs tovább.

— Osztán hun vátotta maga a könyvit? Aztat, akit eldugott?

— Még odahaza vátottam.

— Hát itt Pestön nem löhet? Mer neköm mög nagyon kéne.

— Má én aztat nem tudom. Hanem megáj csak ! Van itt énnéköm egy ösmerösöm. Biztos. Csakhogy ammög odakinn posztol a népligetbe. Abbionyossan tuggya. Gyerünk ki oda, mos mingyá, ijekó úgyis ott szokott ácsorogni.

Elindultak. Vera toltá a gyerekkocsit, amelybe Julia néni a kisiút is beleültette.

— Má még hogy a té apád ! . . . Hát mögbolondút a vén korára? ! Iszen nem köllött vóna ténéköd szögáni ! — csodálkozott Julia néni,

mikor Vera útközben elpanaszolta keserves sorsát. — Asztán még hozzá milyen helyre hajtott! Itt ugyan elvesz az ijen fijatal, ha nem vigyáz magára. A végén kiáhat az úccára.

Már ott jártak, ahol az ismerős rendőr posztolt.

— De hallod-é, mög né mondd ám neki, hogy hunnét való vagyok — figyelmeztette Verát jóelőre a vén dajka. — Mer ű is székeli lánynak tud. Má sokszó beszélgettem vele . . . jó embör. Lajosrul való.

— Lajosrul — csodálkozott Vera. — Hát annyi embör főgyün ide a mi környékünkrül?

— Bizony, hallod-e, sok jó embör killódik itt. Oszt egyik sé érde-möte ki, hogy ijen csunya sorsa lögyön.

VI.

— Sok ám máma itt a jókedvü! — szólt Jula néni a rendörhöz, mikor a kavargó, vasárnapoló emberbolyon keresztül odaértek hozzá. — Ugyancsak elnívelődhet rajtuk a biztos úr!

A csontosképü, szálas fiatal rendör bólíntott, de nem felelt. Az öreg dajka két napja szintén arra sétált s akkor csöndes és néptelen lévén a liget, ráért meghallgatni panaszát a pesti élet fonákságairól, dicséretét az otthoniról és sóvárgását az elhagyott falu után. Ez a beszéd akkor jól is esett neki, mert ő is ugyanazt érezte, ugyanúgy gondolkozott s ez a közösség egyszerre nagy barátságot teremtett közöttük.

— Aszöndom én is, — vallotta be akkor este az öreg dajkának — hogy ez a Pest nem szögény embörnek csinálódott. Én sé gyüttem vóna bele, ha ijjenek tudom.

Az öreg beszélgető-társ ma azonban nagyon alkalmatlan időben jött. A fiatal rendörnek minden figyelmét lekötötte az a lelkiismeretes éberség, amellyel a körülötte nyüzsgő embertömeget igyekezett beleszorítani a rend skatulyájába. Hiába próbált Jula néni olyanforma beszélgetést indítani, mint a multkor, hogy aztán ehhez végezetül Vera dolgát is hozzákösse, az 1146-os biztos úr csak ühümgetett, bólogatott, de egy szóval sem szaporította a szót.

— Ajhaj — sóhajtott nagyot Jula néni a cselédsorról elkezdett, de részvétlenül hallgatott panaszkodás végén — tessék elhinni, hogy az asszonnépnek is röttentő bajos ám itt! Még bajosabb, mint az embörnek . . . Ehun ez a lány is, aki velem gyütt, fúkerüközött ide, oszt sehosse boldogul. Peig jó dógos, töreködő, sé nem kósza, sé nem puccos, csak mindég a dolog, oszt mégse.

Az 1146-os erre is hallgatott.

Jula néni most már igazán nem tudta, hogy miképen bírja szólásra ezt az embert. Hát ezt még a lány se érdekli ma?

— Aszongya — kapott bele újra a monológjába, új horoggal fölfegyverkezve — aszongya peig, hogy ű is az alfödrül gyütt fő, akar a biztos úr . . .

Ez hatott. A közös otthon, a közös szülőföld jó horognak bizonyult. Az 1146-os isteni nyugalommal fordított egyet feszesen tartott fején.

— Mejjik a?

— Az a barna-piros arcú, fekete szömű, aki emide ül szélrül a padon — indult buzgásnak Julia néni. — Takaros lány, dérék lány . . .

A rendőr félbeszakította :

— Az a szárazhúsú, amott?

— Az a . . . ott a pad végén, avval a fehér bőcsővel. Gyere csak ide Vera, beszéd el a biztos úrnak a bajodat ! — kiáltott a lány felé, aztán míg oda nem ért hozzájuk, halkán mondta : — nem vóna a szárazhúsú, kéröm, esszigrát sé, ha a dolog ee nem húzná.

— Mongyad má, micsoda bajod is van a könyvedde — bátorította Julia néni az odaérkezett lányt, ki jóideig elfogódottan, szótlanul állt a hatalom embere előtt.

— Csak asszeretném tunni, hogy hun aggyák ki neköm? Mer ott, ahun szógállok, aszongyák, hogy könyv nekül bajba keverődök.

Az 1146-os összeráncsolta a homlokát. A kérdés olyan volt, amelyre nem tudott választ adni.

— Ki monta magának eztet? — tért ki az egyenes felelet elől, röstellvén bevallani ez előtt a leány előtt, hogy vannak dolgok a világon, amikről még a mindenható rendőr sem tud.

— A náccsága. Hogy aszongya cselédkönyv nekül nem szabad szógáni, mer ha rágyünnek, hazaszuppónak.

— Áá — legyintett okoskodva a rendőr — emmá nem igaz. Mér szuppónák haza ezér? Zsuppóni csak az ojat szokták, aki vét a törvény ellen.

Vera beszédes szeme bizakodva tapadt a legényre. A rendőr csak tudja ! Az nagy úr ! Az mindenkinek parancsol !

— Akkó hát — bátortalankodott ki belőle a kérdés veleje — akkó hát engöm sé bántanak ezér?

— Ha én mondom !

A rendőr a gögnek és biztosságnak olyan mértékével lódította ki magából ezeket a szavakat, hogy a leány kétségének még az árnyékát is eltemette vele.

— Ládd-é, nem híjjába jártuk mög ezt a nagy útat — nyugodott meg Julia néni is visszafelémenet. — Tuttam én, hogy ez a rendőr segít a bajodon. Dérek egygy embör e !

Vera bólintott. A rendőr csontos, erős figurája, mint a gyöngék védőselleme állt képzeletében. Milyen hatalmas, mindenttudó ember ez és milyen jóképű, szemrevaló férfi ! Hogy feszül rajta a rendőrruha, milyen nyalkán, csinosan ! Ha valamikor eszébe jutna a lányok közt szétnézni . . . de nem, akkor is bizonyosan nem ő rajta akadna meg a szeme. Mit neki az ilyen szegény, cselédsorba züllött leány, akinek még hozzá takargatni valója is van !

Vera másnap reggel összeszedte a holmiját és bárhogy zúgott is

feléje Füstyné fenyegetése, bérét sem kérve, foghegyről köszönve hagyta ott «tüsöksöprű» gazdáját.

VII.

Az új helyen, ahol Vera már székely lánynak vallotta magát, jól lehet a hozzávaló ruhát még nem vette meg (elsőbb még szoktatnom kő magamat az ijen maskarázáshó!), csak egy hétig élhette elégedettebb óráit a cselédsornak. Akkor megjelent ott a rendnek két óre és bejelentő lapot követelt a nagyságájától, cselédkönyvet tőle. Vera nyugodtan vallotta be, hogy még nincs könyve, de ha megmondják, hol kell váltania, még ma utánalát.

— Csakhogy nem addig van ám — szigorúskodott az egyik rendőr — ezzel bennünket nem lehet eltámogatni. Maga ellen följelentés jött, hogy az előbbi helyén lopott és úgy jött el szökve. Ismerjük mi már az ilyen jómadarakat.

Vera könyörgőre fogta a dolgot, esküdözvén, hogy a följelentésnek egy szava sem igaz, s hogy az a nagysága csak boszúból jelentette föl.

— Hát iszen majd meglátjuk odabenn, hogy hányadán áll a dolog — vont vállat a rendőr Vera kétségbeesett rimánkodására. — Ha úgy van, ahogy maga mondja, akkor úgy sem esik semmi baja. Gyerünk! Hiába volt minden, Verának mennie kellett.

— Jaj csak találkozoznánk most az én rendőrömmel — imádkozott Vera útközben — az tudom, hogy kiszabadítana ezöknek a körme közül.

Az imádság nem használt. Verát bekísérték a kapitányságra, kihallgatták, ujjlenyomatot és fotografiát vettek róla, aztán megparancsolták neki, hogy másnap reggel kilenc órakor ismét ott legyen, mert akkorra ott lesz a károsult is. A leány fejevesztetten, halálraremülten talpalt ki a Népligetbé, az ismerős rendőr segítségét kérni, de az 1146-os (ó mennybéli teremő Úristen, de mögvertél engöm!) nem volt ott a posztján.

Vera kétségbeesetten roskadt le arra a padra, amelyik az 1146-os posztjához a legközelebb volt.

— Mögvárom, mög kő várnom, ha röggelig várok is rá, — határozta el. — Gyünnie kő bizonyosan.

Este hat óra volt és a liget egészen néptelen. Október korán sötétített és hűvöst is adott hozzá jócskán. Később az eső is megeredt. Vera fázósan, éhesen, de határtalan elszántsággal húzta össze magát a padon.

— Mingyá gyünnie kő má — suttozta az erős hitnek azzal a hatalmával, amely új világokat, kiolthatatlan akarokat képes teremteni.

Tíz órát még nem ütötte, mikor nagy messziről lépteket hallott. Most jön, emelte fel a fejét, mint a szimatot érző kutya. Az ösztöne, a megérzésnek ember nem látta sejtjei oly élesen vetítették szeme elé a rendőr alakját, hogy noha még nem látta határozottan ki közelít, már is fölkelte a padról és eléje ment.

— De régóta várom má, biztos úr! Aggyon Isten.

Az 1146-os rendőr csodálkozva bámult a leányra. Föl nem foghatta, hogy ebben a hüvös, csatakos időben, ily későn, itt az istenháta mögött, micsoda céllal várhatja őt már régóta ez a minap megismert lány.

— Osztán mi baj? — kérdezte.

— Segiccsen rajtam biztos úr, az Istenke álgya mög, mer elveszők — sirta el magát Vera.

— Hogy-hogy?

— Mögfogtak máma az örök, oszt eehurcótak a kapitányságra; úgy vallattak.

— Mér?

— Mer nem vót könyvem... mer elárút az a naccsága, ahunnan elgyüttem.

— Hocca fene! — kiáltott föl a rendőr bosszúsan, rögtön rájövén, hogy őt, mint rossz tanácsadót, eltagadhatatlan felelősség terheli.

— Hónapra mögen odaparancsótak... Akkó talán má zsuppónak is.

A rendőr körülnézett. A lelkét gyötrő bizonytalanság hasogatta: a szabályok útvesztőjében még alig járatos fiatal szolga bizonytalansága. Most a világért sem mert volna a hivatalos eljárás mikéntjéről beszélni.

— Jaj, mi lössz mosmá énvelem? — siránkozott Vera, helyes ösztönnel megsejtven, hogy a rendőr hallgatása aligha jó jel.

Az 1146-os ránézett a lány könnyes arcára, amely a várakozásnak, bizalomnak delejes erejével kapcsolódott reá. Nem ezt a lányt nem lehet megcsalni!

— Nem fogják elzsupponi — szólt halkán. — Én nem engedem.

— Védelmezzön mög biztos úr, a Teremtő álgya mög. Nincs énnekem senkim, aki pártomat fogná!

A rendőr félrefordult. Látszatra most is olyan nyugodt és megzavarhatatlan volt, mint máskor, pedig a belsejét az egymást kergető gondolatok üvöltve szaggatták: hogy segítsen hát?

Ujra a leány felé fordult s a szeme végigsíklott az előtte álló alakján.

— Hanem maga ugyancsak véknyan van ám ebbe a rossz időbe — állt meg a tekintete a bőrig átnedvesedett blúzon. — Nem fázik?

— Nincs melegöm — vacogott Vera.

— Odadom ezt a köpönyegöt. Takaródon be vele. Nízze, — tekintett szét, hogy valaki nem jön-e — üjjön ide a padra. Itt enyhelybe van. Így!... Osztán mit mondtak még a kapitányságon?

— Csak aztat, hogy kilenc órára hónap ott lögyek, mer akkó a naccsága is ott lössz. Nyilván annak a szavára zsuppónak, mer a nagyon haragszik rám.

— Mér?

— Hogy elgyüttem tőle. De hát muszáj vót. Mögutátatta má velem még az életöt is. A cselédsor amúgy sé jó, hát, még ha mindig méröggel ötetik az embört.

— Akkó minek együtt el hazulról ? Tudhatta vóna, hogy így lösz !
 — Mer hajtott az apám . . . mer nem köllött az a legény, akit ú akart — szépítette az életét Vera.

— Más köllött vóna ?

— Nem köllött énnéköm senki az odavalók közül.

— Akkó hát ?

— Az a legény mög épen nem köllött. Azé, hogy főggye van !
 Hogy együtt nagyobb darab föld lögyön a kicsibül ? Inkább szógálok ! — színezte Vera a megkezdett «szebbet», körülteremtettéve még a vagyon illatával is. — Csak most osztán vissza né ! Kivált zsuppon . . . mer inkább möghalok.

A rendőr közelebb húzódott a leányhoz.

— Akkó hónap nem mén el a kapitányságra, — mondta határozottan.

Vera ijedten bámult rá.

— De maj keresnek. Akkó még nagyobb lösz a baj.

— Nem keresik. Elgyün velem. Nálam nem keresik.

Vera szíve nagyot dobbant :

— Szeretőnek ?

— Asszonnak . . . Röggel, mihelyt letellik a posztom, maj kimegyünk a város másik végibe. Zuglóba. Ott ócsóbb a lakás, mög tágasabb is, nem ojan börtöny, mint bejjebb a városba. Ott verünk tanyát, — révedt el a rendőr.

Vera szólni sem tudott a rászakadó boldogságtól. Csak intett, hogy jó lesz.

— Ott még kertünk is löhet, — rakta tovább a fészket a rendőr. — Ha csak egy tenyéryni is. Jó lösz a veteménynek . . .

— Virág is löhet benne ? — bátorkodott Vera.

— Ha lössz hely. Tejes vijola, mög sarkantyú, egy-két bukorral.

— Jaj, a nagyon szép lösz.

— Bürgét is tartunk, — szötte tovább az álmot a legény — mer én annak nagyon szeretöm a húsát. Persze csak ha löhet . . . ha alkalmas lösz a hely. Hozzávaló.

— Csirkét is. Köttetek a tavasszal . . . Ahogy odahaza.

Tervezgettek, álmadoztak, napsütésbe, pompás tavaszi hajnal gyöngyszín-világosságába rajzolgatva bele a fészküket. Mind szorosabban símultak egymáshoz és nem érezték, hogy az eső már olyan sűrűn hullik, mint a köd.

Váczy József.

GYÜMÖLCSVÁRÁS.

Úgy guggoltak egymás mellett a birsalmabokrok, mintha köszvényes öreganyókák sütkéznének a napon. De rút növésükre most dús fátylat borított a tavasz : Virággal fűzte meg minden águkat. Fiatal leány járt a virágos tavaszban és sorba simogatta a puha szirmokat. Belecsókolt az illatos fehérségbe és nagy örömök várása keringeltette gyorsabban a véréit.

Nagymama mögötte tipegett. Kicsi volt és meggörnyedt ő is, mint a dombon melegedő bokrok. De reája is a fiatalság fátyolát borította a tavasz. Igaz, hogy ez a fiatalság a meleg szívéből kilávázó szeretet visszfénye volt.

Mára várta haza a fiúunokáját. Hittel hitte, hogy kedvencének megérkezése meghozza régi vágyainak teljesülését is. Megfakult kék szemének szembogarában egyelőre csak a könnyedén lépkedő leány alakja tükröződhetett. De kívánságos szíve melléje vetítette komoly és jó Dénesét is.

Ili telhetetlenül ölelte a virágokat. Egy vigyázatlan mozdulattal megroppantotta az összefogott gallyakat. Kifordult az ágak fehérteste, mint csonttörés a megsérült bőrön.

Nagymama együtt jajdult a megsebzett bokrokkal. Könyörögve kapott a leány karjához :

— Ilikém, ne . . .

A leány hátranézett. Telt felsőajka felhúzódott a villogó fogairól, ahogy nevetésre vált a szája. Megcsavarta a lazán fityegő szárait, hogy egészen leváltak. Kebléhez szorítva becézte a hatalmába kerített gallyakat.

— Olyan szép ez így nagymamám, olyan nagyon szép ! — Persze, maga most is a téli birsalmasajtra gondol ! Azért sajnálja úgy tőlem ezt a néhány ágat !

A nagymama ráncos arca furcsán félrehúzódott. Szája szögletében felváltva ugrált az ijedtség és a hitetlenkedés. De mindakettőt elűzte a szomorúság. Lehúzódott ajka sírón remegett, mint az ártatlanul megvádolt gyermeké :

— Azt hiszed . . . Azt hiszed, önzésből sajnálom ? Azt hiszed . . .

Földre zuhantak a virágok az Ili leeresztett karjából. Két keze az üde szirmok helyett most az elhervadt arcot becézte :

— Nagyanyókám, kicsim, drágám . . . Hát már újra olyan csunyát mondtam ! ? De én csakugyan azt hittem . . . Azt . . .

Jókedve lebirkózta az önvádját. Ujra kikacagott a szeméből a fiataltság:

— Igazán azt hittem, azért szolt reám, mert úgy szereti a birsalmasajtot!

Simogatása elkergette a szomorúságot a kedves arcról. De a komolyság nem tágított. S az öreghang neheztelés nélkül is korholó maradt:

— Hát ilyen kicsinyesnek ismersz?! Én nem magamért szoltam, Ili... Én csak a gyümölcsöt váró virágzást védelmeztem...

A gyermekeleány felvont szemöldöke elárulta, hogy nem érti ezt a beszédet. Magyarázatot sem várt. Ibolyák mellé térdelt a fűbe. Nagy, kerekpárnát gyűjtött az illatos lilatömegből.

— Ezt viszem a Dénes szobájába.

Az öreg hölgy szívében riadót vert az öröm. Most igazán tovafutott a komolysága is.

— Vidd be, kicsim, vidd be... Hogy megörül majd neki az a drága fiúl

Duzzogóra csucsorodott a pirosszáj. A gallyak mellé fűbe került a lilapárna is. Hátrafeszített karokkal szökkent fel a leány. Lába idegesen taposta a nedvszagot árasztó zöldleveleket.

— Drága fiúl! Persze, nagyanyóka jobban szereti Dénest, mint engem... Hát akkor én meg utálom Dénest!

A fejr hajon remegett a napfény, ahogy nagymama a fejét csóválta. Újra érezte, hogy nem bír a leány fékezhetetlen temperamentumával. Úgy látszik: gyermekek nevelésére igazán csak a szülők valók, — a nagyszülőket elgyengíti a megkettőztetett szeretet.

De, ahogy ezt végiggondolta, tiltakozás kiabált a szívében és meleg áradás öntötte ki belőle a keserúséget. Nem, nem... Mintha bocsánatot kérne, háromszor is elmondta magában a nevet: Dénes, Dénes, Dénes... Ó, hiszen ez a fiúl egészen hozzásimult öregkeze vezetéséhez. Ha már az Isten úgy rendelte, hogy mindkét leányát korán veszítse el és a fiatalágukat élni akaró vejei reája hagyták a gyermekeiket, nem vádolhatta magát, hogy egészen rosszul töltötte be a szülők helyét. A leány unokája ugyan szertelen és kiszámíthatatlanul szeszélyes, — de a fiúl... A fiúl!

Újra együtt látta őket. Megnyugvás volt még elképzelnie is az Ili napsugaras szépsége mellett a komoly fiút. Vigasztalás imádságos vágyakozása énekelt zsolozsmákat: Majd a szerelem mindent kiegyenlít! Bizonyosan mindent kiegyenlít!

Meghajolt, hogy felvegye a virágokat. Békítően duruzsolt a hangja!

— Majd beviszem hát én csak azért is... Te csunya, féltékeny gyermek! Mintha én valaha megkülönböztettelek volna benneteket...

Ili felkapta előle a virágokat. Még most is duzzogva csucsorodott a szája. De hangját már megolvasztotta a szeretet.

— Dehogy is nem! Egészen másképen szereted Dénest, mint engem!

— Másképen... Persze, hogy másképen... Nem is szerethetem úgy Dénest, mint az én szeszélyes kis bolondomat.

A szókefej odasimult az öregszívre. Hallotta a halk dobogását. Érezte, hogy bűn lenne a vitatkozás.

— Dénes a támaszod, úgye nagyanyóka ? Na, — nekem nem kellene ilyen szeretet ! Én csak azokat tudom szeretni, akikkel együtt örülhetek az életnek ! Te fiatalabb vagy Dénesnél, hidd el nagyanyóka !

Az öregszív megakadt egy percre, mintha váratlan akadály torpant volna örökös útjába. Gonosz sejtés szorongatta meg, hogy annál vadabban lendüljön meg újra. Míg a leány fejét simogatta, arra gondolt, hogy igazán át kell már adnia erősebb vezetőnek ezt a tévelygő kis életet.

* * *

Hamarabb átadhatta, mint gondolta. De nem annak, akinek szerette volna. Mert az esküvő előtti napon együtt csomagolt Ilinek Dénesel. A leány a vőlegényével sétált.

Dénes gyakran félrefordult, nehogy nagyanyja észrevegye a szomorúságot, ami a jól ismert dolgok elhelyezésénél meggyengítette a kezét. De felesleges volt az óvatossága.

Nagyanyóka nem keresett szomorúságot, mert ő maga már teljesen túl volt a csalódáson. A szíve sem fájt már, mint az első napokban. Alig emlékezett a keserves délutánra, mikor kedvencével együtt megérkezett az a vidám tiszt, aki holnap örökre elviszi Ilit.

Mintha harmadik tavaszát élte volna ; leányai kiviruló szerelme után most az unokája életindulásának is átérezte minden báját. Csak az első napokban fürkészte a fiú arcát. De a komolyság alatt nem látszott csalódás. A nagyanyóka fény felé forduló szeme nem láthatta meg a lappangó árnyékot. Ili nem vizsgálta a Dénes érzéseit. De, a rövid falusi kirándulásra jött katona nagyon is jól érezte, hogy elvett valakitől valamit.

Ha magába nézett volna, meg kellett volna látnia, hogy a leány értékét nagyon is felnövelte előtte a komoly barát hallgatag szerelme. De soha nem szokott magába nézni, — így nem is tudta, milyen csunya kis diadalérből virágzott ki ez a szerelem, amelyet szeplőtlenül tiszta érzésnek tartott maga is. Ili meg épen nem mérlegelt. Megszerette a nevető fiút, úgy, ahogy elébe állott. Szerette a szép alakját, a határozott mozdulású karját, amely a harmadik holdvilágos estén magához vont a séta közben. Szerette a könnyelműségét, amely átlendítette az apró dolgokon. És szerette a szórakozást ígérő életprogramját is.

A kertből idáig felcsendült a kacagásuk. Dénes beljebb húzódott, mintha megriasztotta volna ez a hang. De nagyanyókát az ablakhoz vont. Még menésközben is motoszkált, — tortaalakú birsalmasajtot csomagolt be pergamenbe.

Lent az élet örömeinek felkészülten álltak egymással szemben a boldogság vendégei. Virágnylak röpködtek a levegőben. Ili nevetve védte ki a vőlegénye dobásait. Véres csikok gyanánt piroslottak körülötte a fűbe hullott szalviák. De a férfi nekiszegezett mellel várta a virá-

gok találását. Szívéhez szorította az elkapott nyilakat. Aztán hirtelen magához szorította a leányt is. Ragyogó hajába koszorút tűzött a piros virágokból.

Ili megrázta a fejét. A lazán betűzött szalviák szétröppentek. De a boldogság ott maradt velük. Úgy fonódott össze a karjuk, mintha egy test mozdította volna. Összesimuló alakjuknak elébejött a bokrok sorfala.

— Milyen boldogok! Nézd hát őket Dénes, — hát van szebb az ilyen fiatal emberpárnál?

A szoba sötétsarkából különös hang hallatszott. Sóhajtás volt ez? Vagy épen nyögés?

Nagyanyóka odatipegett. Újra talpraugrott a szorongása. Aggódo arca vallomást könyörgött a komoly szemektől. De, mire odaért, már csak nyugalom sugárzott felé. Dénes a birsalmasajtért nyúlt. Ki akarta venni a kezéből.

— Mi ez drágám? Ezt is betegyük?

— Azt hittem... Azt hittem...

Dénes a bőrönd felé hajolt. Sokkal mélyebben lehajolt, mint kellett volna. Talán ezért terjedt az arcán pirosság a napsütés felé.

— Várj csak, Dénes — ehhez te nem értesz... Ezt eldugjuk valahova, hogy ne találja meg azonnal Ili... Hova is?

Tünődve nézett széjjel. A két nagy bőrönd a nászutazásra szükséges ruhákat várja. Ide nem teheti... Olyan helyre kell tennie, ahol majd csak hazatérése után találja meg a fiatalasszonyt.

Egy deszkaláda is ásítózott a várakozó bőröndök mögött. Ide a menyasszony leánykori dolgait rakták. De ezt még most nem küldik utána. Majd csak ha úgy gondolják, hogy az új életébe belekiváncozik kissé a régi is. De már most összeraktak mindent. Nagyanyóka akarta így, — ki tudja, később lesz-e ereje, vagy épen ideje ezt elvégezni?!

Hamiskás mosolyt takart el. Ha megtalálja Ili ezt a kis csomagot, majd elhiszi talán, hogy nem önzésből beszélt nagyanyóka tavasszal. Lehet, hogy már akkor ő itt sem lesz, — de talán még a sírban is megéri, hogy belátta a tévedését a drágasága...

Könnyek úzték el a mosolygást. Dénes észrevette az elkészülés csillogó hírnökeit. Megfogta a kis hervatag kezét. Levendula enyhe illata szállt feléje, ahogy reáhajolt.

— Fáj neked, hogy elmegy Ili, édes nagyanyóka? Hiszen utána mehetsz, ha majd hazajönnek...

A szelíd arc odasimult az unoka sötét hajára.

— Dehogy megyek, Dénes. Nekem reád van szükségem, mert még neked is szükséged van reám. Ili most elmegy a maga életébe, de te még itt maradsz, míg, míg...

— Mindig itt maradok nagyanyóka.

— Hiszen itt maradsz. De mégis messze kerülsz tőlem, ha megérem, hogy a magad kis családjá vesz körül.

A férfiszáj összeszorulása energikus tiltakozás volt. De veszedelmes

lett volna szóval is ellentmondania. Elnéző mosollyal veregette a remegő kezét.

— Soha nem lehetek töled messze, nagyanyóka. Még akkor sem.

És csakugyan, mintha még közelebb került volna most gyermekével őrizőjéhez. Az esküvőn úgy hozzásimult, hogy nagymamát nem tudta leteperni a reggel óta kísértő elgyengülés. Mellette állott a búcsúzaskor is. Míg a fiatal férj udvariaskodva hálálkodott az öregasszonynak, Ili türelmetlenül előre sietett az autóig. Lelke annyira messzejárt már, hogy elfelejtett búcsúszt hagyni az itthonmaradóknak.

Dénes beleharapott az ajkába. Odalépett mellé, mintha segítene feltenni azt a valamit, ami nem is volt az Ili kezében. Megszorította a karját :

— Köszönj hát nagyanyókéknak !

A durcás gyermekszáj makacsul mozdult meg. De a férfiszem szigora annyira követelőzött, hogy az asszony arcára előjött a szégyenkezés. Maga után vezette a megbánást is. Felzokogva vetette magát a feléje tárt karokba. Csókolgatta az ezüstös haját, a megfakult szemek rebegő pilláit, a vonagló kezét.

Most a férj vált türelmetlenné. Vonta magával az asszonyát. De az elutazáspillanat mégis a nagymamáé maradt és nem az övé lett.

Sok vig nap futott végig az idő széles medrében, míg újra jutott egy ilyen mélységes perc az öregasszonynak. Mert a nászútról érkező szűkszavú kártyákat rendszeren a Dénes sürgető sorai kényszerítették ki. Lélekkal nem is volt ott Ili, mikor írta, — férje örvömvágyó szerelme magánál fogta minden gondolatát. Megbánás helyett duzzogás biggyesztette le minden indulatot eláruló ajkát, mikor odavetette a pár sablonos szót. De nagymama így is örömmel őrizgette és mutogatta csendes társának őket. Soha nem érezhette meg a férfi szavain, hogy inkább neki köszönheti őket.

Tavaszbontogatta már a virágszirmokat. Az új lakásban mégis komoran álltak a bútorok. Ili botorkálva járt közöttük, mintha az örökös fényből sötétségbe tévedt volna.

Agyára szorított kézzel jött-ment. Hogy is volt csak ? Újra át kell élnie az egészet, mert különben elkallódik ez az érzés, ami reggel óta itt motoszkál a tudatában. Ha hazajön az ura és belenevet a töprengéseibe, még talán végképen elúzi. Pedig ő nem akarja elúzni . . . Nem akarja ! . . . Nem !

Leroskadtt egy mélylila zsöllyébe. Sápadt arca körül felragyogtak a selyembeszótt aranyvirágok. A szemközti falról nézését hívogatta a velencei tükör. Máskor meg is örült volna a szép képnek. De most nem nézett odáig. Már megtalálta az orvos komoly hangját, ami olyan mindent megváltoztató magyarázatát adta a kétszeri rosszullevésének. Elébe sorakoztak az intőszavak :

— Ha azt akarja, hogy egészséges és szép legyen a gyermeke, fel kell hagynia az eddigi életmódjával. Mit mond, uram, hogy kell a sok mozgás? Kell bizony! De szabadban és nem a füstös termek ostoba charlestownja. Most már nem a maga embere többé, — hiába ellenkezik kérem, a felesége már nem is az ura asszonya, hanem a gyermeke anyja! Erre gondoljanak mindaketen!

Felkészületlenül érte az anyaság, — férjét még inkább a közelgő apaság gondolata. De, míg az asszony szeszélyes gyermekességét mégis megfogta a mysterium, a férfi nevetve riasztgatta el az aggodását:

— Kis bolondom, — csak nem maradunk ki az életből egy ilyen hivatlan kis senki miatt!

Becéző csókjaival elaltatta az ébredező lelket. Maga öltöztette estélyi ruhába. Újra reggelig tartott a tánc. És alig, hogy hazajöttek, újra megérkezett a szörnyű rosszérzés.

Az orvos nem szánakozott. Úgy nézett reá, mint egy gonosztevőre:

— Hát mindenáron meg akarja ölni gyermekét, asszonyom?!

Még most is érezte torkában a megfulladt sikoltást. Úgy érezte, hogy senki nem volt még ilyen igazságtalan vele szemben. Miért kínozza ez az idegen férfi? Még hozzá nem is a gyermekidőkben orvosfogalom alatt elképzelt pápaszemes ősz bácsi, hanem egy gyerekarcú, kékszemű teremtes... Úgy néz reá, mintha igazán bünt hordana a lelkén. Pedig nem... Nem akart ő rosszat a gyermekének, — igaz, hogy jót sem... Hiszen soha nem gondolt reá, hogy még el is jöhet az életébe. De, ha akar, hát jöjjön... Jöjjön... Csak őt ne bántsák miatta...

Révetegen állt fel: mintha csengettek volna... Ha Pista jön, megmondja neki, hogy nem megy sehova, mert nem akar minden estéért egy keserves délelőttel fizetni. És amúgy sem... amúgy sem...

Úgy várt, mintha harcra készült volna. De nem az ura jött. Csak a szobaleány nyitott be. Mögötte a szakácsné kíváncsi arca is bekukkant.

— Egy nagy ládát küldött az öreg nagyságos asszony. Hova vigyük?

Hátrasimította a haját. Igaz, — tegnapi levelében azt írta nagymama, hogy elküldte a leánykori holmiját. Pista hahotázva nevette ezt. És ő is... S most már itt is van. Istenem, — mit is csináljon azzal a sok lim-lommal?!

Hirtelen támadó aktivitás rázta fel. Hátha felbontaná. Ez talán elűzné a sok tévelygő gondolatot, amelyek már fájásig fokozták a körbekerülő gondolkozást. Igaz, hogy helye sem lesz a sok haszontalanság számára... Na, majd kiválogatja, amit érdemes eltenni.

Intett, hogy hozzák be a ládát. A szobaleány tiltakozva ajánlotta a konyhát. De Ili megrázta a fejét. S a leány sietve hozta már a bárdot is, nehogy ellenkezésével felkeltse a kicsiasszony hamarosan kirobbanó haragját.

Mikor a deszkafedél felreccsent, kiküldte a kíváncsian alája sandító szobaleányt. Leült a szőnyegre. Terv nélkül kezdte maga mellé rakogatni a holmit.

Levendulaillat felhőzött a ládából, mintha a nagymama érintése még ott nyugodna a bezárt tárgyakon. S ez az illat kivezette Ilit modern lakásából. Felelevenedtek körülötte a bolthajtás alatt ívelődő falak színei. Megérezte az ablakon beintegető napsugarak melegét. És ezek kivezették az otthoni kertbe. Azóta bizonyosan kivirágoztak a bokrok ! És a fűvet telehímezte ibolyával a tavasz !

Annyira a régi kertben járt, hogy megnézés nélkül rakosgatta félre a láda előadott kincsét. Az is csak megmosolyogtatta, amit befogadott a tudata. Ó, ez a nagyanyóka ! Hogy összeszedett mindent ! Szalagok, tépett csipkék, emléküket elvesztett száraz virágok . . . Intézeti barátnőktől kapott dőre levelek halmaza, lejjebb iskoláskönyvek . . . Minden itt volt, ami egy gyermek életében a nagyleányságig felgyűlhet, csak megfordított sorrendben. Még az intézeti fehérneműi is . . . Unottan túrt alájuk, — egy puha batyu megállította a kezét. Hát ez mi lehet ? !

Szórakozott ujjakkal bogozta a megsárgult selyemkendő csomóját. De beleszínesedett a halvány arca, mikor a kibuggyanó apróságokat meglátta.

A picikori fehérneműi ? Még talán az édesanyja kötözgette össze őket !

Remegő kezén kisimultak a parányi ingek. Beledugta az ujjait egy leheletfinom csipkekabátkába, mintha egy fura Bi-Ba-Bó játékkal szórakozna. Találomra ráhúzta a megfakult pikószalag karpereckéket is. Megmozgatta az ujjait, — mintha egy pici kéz üdvözlést intene neki megfoghatatlan messzeségekből, — ijesztően boldog közelségből . . . Ökölbesorított másik kezét most egy fejkötőcskébe próbálta bele. Átmelegedett szíve hangosan dobogott. Mintha összedobbanna az anyja elhallgatott szívével . . . S a zongora felett épen most ért a napsugár a szép, festett szemekre. Megelevenedett az egész kép. Megmutatta gyermekének a maga gyermekétváro áhíthatát.

A telefon élesen belerivalgott az ébredező anyaság hangulatába. Futva jött a konyha felől a leány. Ili összegöngyölte a kisruhákat. Belekötötte a selyemkendőbe. Dugta a láda fenekére. S akkor valami megzörrenő, kemény csomag megdőfte a kezét. Elengedte a kendőt és megfogta az ismeretlen valamit. De nem húzta ki, — várta a szobaleányt :
— A nagyságos úr . . . Kéri, hogy autóban tessék menni érte . . . Estélyiruhát tessék felvenni . . . A portás azonnal feltelefonál a kaszinóba, ha megérkezik a nagyságosasszony . . .

Az asszony multat járó és jövőt sejtő lelke visszaugrott a mába. Estélyiruha, — ez azt jelenti, hogy újra csak reggel kerülnek haza . . . S akkor talán újra . . . És talán végzetesen . . . Nem !

Felvetette a fejét.

— Melyik ruhát készítem ki ?

— Egyiket sem ! Nem megyek !

— Megtelefonáljam ?

— Ráér.

A szobaleány érdekes szenzációt szimatolt. Eddig soha nem veszedtek, — csupa csók és kacagás volt az élet . . . De most valamiképen méreg cseppent a boldogságba . . . Hitetlenkedve sürgették-forgatták az ujságot a szakácsnéval : a nagyságos asszony ma nem akar társaságba menni !

Ili még most is fogta a különös csomagot. Ahogy az ajtó becsukódott, örömmel vonta ki. Megforgatta a pergamentbe csomagolt ismeretlen tárgyat. De késlekedett a kibontásával, mint a váratlan ajándékot kapott gyermek. Valóságos szorongást érzett. Mikor a pergament kiadta kutató ujjainak a birsalmasajtot, sebesebb dübbenésekkel indult a szíve.

Az egyetlen birsalmasajt ! Ami tavalyról maradt és amit nem pótolhattak újjal, mert egy jégeső leverte a nyáron a kicsi birsalmákat, és hiába kerestetett a piacon is nagyanyóka.

Nagymama. . . Tavaszi napsugár. . . Virágzó bokrok... Várakozás...

Szétszakadt a hosszúranyúlt gyermekség fátyola. Áldozatos szeretetének egész nagyságára nőtt most előtte a meggörnyedt kicsi asszony. Ó Istenem, — kinevette a szentet, a bölcsét !

A telefon újra lármázott. Igaz ! Várja az ura, hogy belesodorja a csak virágzásnak szentelt életbe ! De a régi házban nem így várja nagyanyóka ! . . . Mert várja . . . És talán már régen várja azt is, akit most már ő is vár !

A perzsaszőnyegen idegenül álldogált tovább a deszkaláda. Körülötte szétszórtan heverték a kiszédett apróságok. Ili nem is gondolt rendcsinálásra. Könnyek potyogtak a szeméből, de már megszegte az ebédlőben a birsalmasajtot. Majszolva ült az íróasztalhoz, mint egy iskolásleány. De már az anyaság diktálta a levelét :

— Lehet, hogy hamarosan elmegyünk Hozzád, drágám. De, ha nem mehetnénk? Neked kell hozzánk jönnöd. Tudod, vigyáznod kellene most reám, mint vigyáztál a virágzó bokrokra. Mert Te tudod, mi minden érthet az életet adni akaró virágzásnak. Mi bizony még nem tudjuk . . . Mi még nem . . .

Szabó Mária.

A LÍRAI KÖLTŐ FÖLFEDEZŐ ÚTON.

AZ IRODALOMTÖRTÉNET sokáig összetévesztette az irodalmi mű *értékelésének* szempontjait az irodalmi mű *létrejövételének* tényezőivel. Hogy világosabbak legyünk: sok kritikus ma is meg van győződve róla, hogy az irodalmi alkotás azért jön létre, hogy bizonyos esztétikai követelményeket beteljesítsen. A tragédiaíró célja az, hogy megközelítse az aristotelesi eszményt s szenvedélyviharral tisztítsa ki a lelkünket; de ez nem jelenti azt, hogy a tragédia műfaja, vagy akár minden egyes tragédia ennek a szellemes és egyoldalú magyarázatnak köszöni létét. A balladáról megállapították, hogy «tragédia dalban elbeszélve»; de ezt utólag állapították meg, amikor már sok ballada készen volt és egészen bizonyos, hogy a ballada nem azért keletkezett, hogy a háromféle műfajkategória egyetlen műfajban egyesülhessen.

Ma egyre jobban dereng az a meggyőződés, hogy két egészen különböző sfkban vagyunk akkor, amikor irodalmi alkotás vagy műfaj *születik* és akkor, amikor a kész alkotást vagy műfajt a születés aktusától független, bizonyos mértékig metafizikai normákkal *értékelni* akarjuk. Az író nem tudja mit cselekszik és legtöbbször így is van ez jól. Azok a tényezők, amelyek alkotásra bírják, nagyszámúak, nagyon különfélék és jórészt öntudatlanok. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy az írónak nem lehet hatalmas «meglátása», előzetes «konceptiója», sőt — nagyritkán — eredeti felfogása az irodalom céljairól; de ezek mind vagy maguk is műalkotások vagy az író saját gyakorlatából levont, bizonytalan értékű általánosítások. Az író nem lehet tisztában mindazzal, ami őt alkotásra készíti. De még azt sem tudja mindig, hogy mi az ő «ereje», mi az a speciális tér, amelyen legtöbbször képes, azaz: hogy általa hol és mennyiben történik haladás. Ennek megítélésében két nagy akadály hátráltatja. Az egyik az irodalmi, esztétikai, morális norma, melyet környezete hirdet, hisz és minden műre alkalmaz: az övére is. (Érdekes megfigyelni, hogy nagy írók emiatt mennyire «melléje hibáztak» saját műveik értékeinek meghatározásában!) A másik az, hogy az alkotást létrehozó rengeteg tényező (egy részük évezredes örökség, más részük modern kor-aktualitás vagy egyéni hozadék) egész szöve-dékét áttekinteni nem tudják s csak egy-két szálát fognak föl igazán.

Ez a kettős akadály az olvasót, a kritikust is megtéveszti. Csak lassan kezdjük belátni, hogy a legegényibbnek látszó mű, vagy a legáttetszőbb műfaj is, sok kisebb-nagyobb tényező közös eredménye¹ és hogy ezek közt a normatív szempontok (irodalmi értékre, bizonyos szabályok betöltésére való törekvés) nem a legfontosabbak.

Minden szálát végigboncolni nemcsak egyes írónál, hanem minden egyes műfajra nézve is lehetetlen. Miért van líra? Milyen tényezők hozták létre az

¹ Egy-egy műfaj *kedveltségét* is sok, nagyon különböző rendű és rangu tényező határozza meg. L. a detektívregényről szóló cikkeinket a *Debreceni Szemle* 1927. évfolyamában és könyvalakban (GAEA-sorozat, 4. sz.).

egyéni poézist? Ki tudna ilyen kérdésekre rövidesen felelni! De szerencsére a kérdésnek felénk eső végén ott találunk egy érdekes, mentő megfigyelést: az irodalom, a műfaj *nem fejlődhetik egyszerre egész fronton*, minden genetikus tényezőjének irányában. Egy nagy tehetség vagy egy kicsattanó alkalom valahol frontáttörést végez s akkor — mint a világháború csatáiban — az áttört ponton előreözlök az erők java, míg a vonal többi része szilárdan áll vagy lassan követi a szerencsésen előrelendült vonalrészt. Így sokszor hosszú évtizedeken át egy ponton, egyetlen tényezőjének irányában tör előre a műfaj fejlődése. Az író, az olvasó, akik benne vannak a rohanás lendületében, nem tudják megítélni sem a haladás gyorsaságát, sem pontos irányát, sem viszonyát a többi, hátrább maradt tényezőhöz.

A haladást okozó tényező azonban *félíg tudatossá* válhatik s ilyenkor a kritika feladata az, hogy világos tudatra hozza irányát, s megállapítsa eredményét. A modern líra fejlődésének mintegy száz év óta legfőbb, jóformán egyedül égő csillaga: *a lélektani fölfedezésre való törekvés*. Első pillanatra túlságosan geometrikus, «tudományos» csillagnak látszik, hiszen a lélektan terén való újdonságkeresés inkább a tudós pszichológus feladata. De régen megszokhattuk, hogy az újabb irodalom és a tudomány között a határok sokszor teljesen elmosódnak. A modern regény immár csaknem 80 év óta nem írótak, hanem természettudósokat vagy legjobb esetben szociológusokat választ mintaképül; Balzac és Zola természetrajzot («histoire naturelle») írnak, az átöröklést tanulmányozzák, megfigyelnek, sőt «kísérleteznek», s őket követi az egész világ realista és naturalista regénye.

A poétika szerint a líra «egyéni érzelmeket» fejez ki; — amivel még nem mondtunk sokat s azt sem mondtuk pontosan. A valóságban a lírikus (s lírikus lehet a prózáiró is!) ösztönszerűleg vagy verejtékező buzgalommal keres magában valami olyat, amit más még nem talált. *Eredeti* dolgot, amire szabadságot vehetne; olyan finom és röpké megfigyelést, amit más még nem tudott az öntudat ujjai közé csípni, a szavak vékony tujére felszúrni, hogy mindenki láthassa a lélek mélyéből kifogott ritka fekete pillangót. Amiért Kipling vagy Loti exotikus vidékekről ír, azért megy a lírikus a lélek dzsungeljébe: «Valami Más» akar átélni, átélelni... De még sokkal inkább hasonlít a sarkutazókhöz, Afrika belsejének felkutatóihoz: ösztöne, tehetsége vagy az irodalmi divat hajtja, hajszolja «fölfedezésekre».

És igazán semmit sem változtat a dolgon, hogy ezek a fölfedezők nem mind tudnak arról, amire vállalkoznak. A lélektani fölfedezéssel szemben három írótipust lehet megkülönböztetni. Az elsőbe sorozhatók a neuraszténiások, az önmagukat kínozva elemzők, a «tudathasadás» áldozatai Rousseautól Vörösmartyn, Heinén, Musset-n és Baudelaire-en¹ keresztül Adyig. A második csoport típusát már nem ennyire határozott elrendeltség kényszeríti arra, hogy lelkében vájkáljon. Ide tartozik a kontemplatív vagy «ábrándozó» költők egész sora Goethétől Lamartineon és Petőfin keresztül Vajda Jánosig. Ezekben a lélektani fölfedezés vágya nem állandóan tudatos. Érzik, hogy csak új megfigyelésnek, élménynek van értéke; de fölfedezéseik nem rajzolódnak a neuraszténia kísérteties világosságával («luciditas») tudatuk falára, hanem inkább félalomban, félíg szabadságolt tudat mellett türemlenek föl s így alig kerülhet sor a fölfedezések és a lélek külső egységét óvó tudat közt komoly meghasonlásra.

¹ A francia példák túltengése nem véletlen, hiszen a líra fejlődésének zászlóvivői a XIX. században csekély kivétellel franciák.

A harmadik csoport költői a józanabbak, a kisebb tehetségűek, az utánczó, akik azért *akarnak* fölfedezni, mert Aristotelestől a mai iskolás poétikáig mindig azt hallották, hogy «egyéni érzések őszinte kifejezését» várják tőlük. Ezeknél könnyű megfigyelni a céltudatos fölfedező előkészületeit, tanulmányait, expedíciós terveit. De mindahárom típus «terra incognitára» akarja rátenni a lábát, mint a geográfia hősei.

Csak hogy ezúttal a terra incognita nincs messze, hozzáférhetetlen területeken túl. Sőt épen az a baj, hogy veszedelmes közelségben tátong s a normális emberek gondosan ügyelnek arra, hogy *onnan túlról* minél kevesebb hír jusson *ideátra*, a tiszta tudat világába. A neuraszténiás Rousseau elkezdett kacérkodni azzal a vakmerő ötlettel, — hogy lerombolja a vámsorompót a tudat fölötti és a tudat alatti¹ világ között. Kieresztette a lélek mélységeiből az ismeretlen «vadállatokat», s utódai mind hosszabb pórázra engedték őket. Az «én» kultusza² voltaképen az ilyen — csak egyéni megfigyelés útján megállapítható és a tömeg közös konzervatív érdekei ellen való fölfedezések, «vadállatszabadi-tások» sorozata. Chateaubriand-t kora épügy «betegnek», «abnormisnak» érezte, mint Baudelaire-t vagy Adyt, mert a közfelfogásnak, az emberek egymásközi érintkezését lehetővé tevő dióhéj-lélektannak ellenmondottak. Hogy az emberek egymás társaságában élhessenek, szükségük van egy csomó közös, vita tárgyát nem képező fogalomra, gondolatra, sablonos, tehát nyugalmas érzésre. Ezt a lelki esperantót sérti meg az eredeti lírai fölfedezők exotikus nyelve: idegen nyelven mernek beszélni oly társaságban, mely azt nem érti.

Nem bocsátkozunk itt az érték kérdés tárgyalásába s nem is próbáljuk meg elképzelni, hogy hol van a határ a társadalomromboló és a haladást szolgáló «fölfedezések» közt. De bizonyos, hogy minden kor átlagtársadalma kell, hogy védekezék a «fölfedezések» ellen, mert ezzel időt ad a botrány elkopására, megszokására; de az is kell, hogy védekezése végül ne járjon sikerrel s a «fölfedezések» értékes része végül, egy kis idővesztés után, diadalt arasson.

Az önmagunk lelkéről való őszinte vallomás eleinte nagyon nehezen indul meg. Erős gátlás, valami álszemérem-féle fogja meg a tollunkat az első naplóoldalnál vagy az első szerelmes versnél, amelyben tegezni merjük ideálunkat s «Én»-nek hangsúlyozni önmagunkat. Szokva vagyunk hozzá, hogy társaságban, mások előtt, udvariasan borítsuk énnünket minél szürkébb uniformisba, mert így nem keltünk ellenszenvet más, hasonlóképen kényszerzubbonyba bujtatott «én»-ekben. Amikor aztán mégis legyőzzük ezt a különös, de természetes «szemérmét», ez rendszerint nagy intenzitású érzések pillanatnyi hatása alatt történik (ide tartoznak a később minden verseléstől tartózkodó józan emberek, akik tizenhat éves korukban mégis elkövezték a Szerelmes Verset), vagy pedig túltrafinált társadalmi élet közepette, ahol a szellemes lélekboncolás és a neuraszténiás önkínzás rendszerint egymásra találnak s szövetségre lépnek. Azok, akik «vallomásokot írtak», majdnem mind túlmentek az orvosilag «normális» határán és nem tudták megállni, hogy ne kacérkodjanak olyan «fölfedezésekkel», amik a nem-neuraszténiás embert megbotránkozathatták. Rousseau, Chateaubriand, a modern líra vezére és keresztapja, jellegzetes «naplóíró-termé-

¹ «Tudat alatti» itt nem lélektani [szakkifejezés, [hanem csak a rövidség kedvéért használt szó mindannak jelölésére, aminek a tudatban való érvényesítését egy kor átlag-embere nem tartja hasznosnak.

² E. Seillére, a romantika nagy ellenfele az egyéniségkultuszt a pusztulás kezdetének tartja. Róla és társairól magyar nyelven I. Fábrián István tanulmányát. A francia konzervativizmus filozófiai alapvetői («Minerva-Könyvtár», 8. sz.).

szet» s súlyosan idegbajos ember. Egyéni hiúságuk, érzékenységük, önzésük olyan «Rossz», amelyből virágok fakadhattak és az út tőlük igazán kényelmes Baudelaireig, aki boldog volt, ha megbotránkozathatta íróársait vagy ha Poe beteges vízióit utánaálmódhatta. Hogy a romantikusok keresték az alkalmat a «parókák» elképesztésére, régi dolog s a fiatal Musset, a lírikus értett hozzá legjobban. Th. Gautier és a parnasszisták csak látszólag és elméletben lázadtak föl az egyéni fölfedezések ellen. De Leconte de Lisle és társai «objektív» lírája, aggodalmaskodó «impasszibilitása» nem minden pozitív érvnél fontosabb negatív bizonyíték arra, hogy az én kibányászásának gondolata mennyire megülte a kedélyeket? Heves támadásuk az én-kultusz ellen nem a fölfedező-divat végét jelentette, csak kétségbeesett kirohanást a túlzások ellen, bevallását annak, hogy a költészetet szinte monopolizálta egyetlen célkitűzés: az ismeretlen lelki mozzanatok napvilágrahozása.

A szimbolisták óta ismét minden költő, még az intellektust istenítő Paul Valéry is, tárva-nyitva hagyja a «tudatalatti» világ barlangját s keresztül-kasul járja a terra incognitát. Mintha a vámsorompó elkorhadt volna, a cenzúra¹ áldozatul esett volna a nemzetközi líra március tizenötödikéjének... Pedig bizonyos, hogy a «lélektani fölfedezés» nem egyetlen organikus feladata a lírának.² De most hosszú időn át ez az egy feladat lebegett a költő és a kritikus lelki szemei előtt. Egybeesett ez a tevékenység a pszichológia ébredésével is, bár a kettő közül a tudományos lélektan többet köszönhet a költészetnek,³ mint megfordítva. Bizonyos, hogy előbb-utóbb kimerül a költők fölfedező kedve, de ez valószínűleg csak akkor következik majd be, mikor a tudatalatti jelenségek kutatásába viszonylagos világosságot vetít a tudomány.⁴ Onnan, ahol már vasúti síneket fektetnek le, menekül a vérbeli fölfedező.

Érdemes volna részletes tanulmány tárgyává tenni a modern líra harcát a lélektani fölfedezésért. Mert a fölfedezések nem véletlen, elszórt esetek, hanem rendszeres, lépésről-lépésre való benyomulás az ismeretlen világba. Ha egy nemzedék *a*-t mondott, a következőnek *b*-ét kell mondania; amit a tegnapi generáció merész lázadásnak érzett, az a mainak talán már a tudat sablonos tartalma. És így összefüggő, nagyszerű lélektani térkép tárulna elénk a költők fölfedező útja nyomán.

Hankiss János.

¹ A freudi lélektan jellegzetes fogalma.

² A zeneiség, a formaművészet vagy — más síkban — az érzelmi intenzitás gyors felfokozása s annyi más feladat kínálkozott a költőnek más korokban s ment ellentámadásba a fölfedezés ellen pl. Gautier költészetében és még inkább elméletében.

³ S általában a szépirodalomnak. Mennyi lélektani anyag van felhalmozva minden korok regényében!

⁴ Ez persze nem jelenti azt, hogy a lírában a lélektani fölfedezés vágya múló, soha vissza nem térő irodalmi divat. A líra minden egyéb alaptényezője kedvez ennek a váagnak, sőt még az a formai követelmény is, hogy a lírai alkotás rövid lélekzetű, azaz hamar kell intenzív hatást tennie. Mivel lehetne rövidebb idő alatt tökéletesebb hatást, mint az «én» titkainak napfényrebányászásával?

KÉT ELVESZETT ÉLET.

HÁT, kérem, akkor én már állandóan vele voltam. Éjjel-nappal vele kellett lennem, mióta ottománján arca borulva, kiterjesztett karral, eszméletlenül megtaláltuk. — Nem nézett rám soha. Kemény papirosból álarcot csinált magának s annak kis nyílásain nézett mereven maga elé s hirtelen lehúnyta szemeit, ha esetleg emberre kellett volna néznie.

Ő maga mondta el mindennek okát. Minden fejet hús nélkül, koponyaalakban látott. Nem volt oly szép női fej, melynek láttára ne kezdte volna rögtön húsa-bőre alatt látott koponyájának leírását. Saját magát kínozta vele, de másokat is és különösen is vigyázni kellett reá, mert nyilvánvalóan izgatta mindenkinek a látása.

Az álarcot ellenem használta elsősorban, ki mindig vele voltam. Korlátozni akarta saját szemét, hogy egy pontra nézhessen csak, ahol én nem vagyok. De korlátot akart vele állítani az én nézésem elé is, hogy meg ne láthassam koponyáját, mert ettől még jobban irtózott, mint másénak látásától.

Akkor már a fürdőhelyen voltunk, de nem mozdult ki szobájából napokon át.

Kissé oldalt ültem mindig, hogy ne lásson, de én folyton szemmel tarthassam, mit csinál. Rajzolgatott néha, ha félbeszakította merev magaelé bámulását. Egy-két vonással koponyát vetett papírra s igyekezett megtalálni a jellemző vonásokat, mellyel még élő emberek koponyái különböznek egymástól. Rendesen egy-egy sor koponya volt töprengéseinek eredménye s képzelt megfigyelései nevekkel látták el valamennyit.

Munkája közben ekkor kopogás hallatszott az ajtón. Én mondtam, hogy lehet, hiszen ő soha ki nem mondta volna e szót. Ő oda sem nézett a belépőre s így én nyugodtan tárgyalhattam a vendéggel.

Meglepetést tartogattunk számára már napok óta. Álmában ugyanis többször egy női ismerősét emlegette, de koponyájáról nem tett említést soha, csak egy, egyetlen egy csókjáról és én az ő nevét a rajzolt koponyák alatt sem találtam meg. Őt bizonyára más szemmel nézte. Orvosával éppen ezért megállapodtunk abban, hogy azt az ismerősét elhívjuk hozzá, hátha gyógyítja látása lelki betegségéből.

Hivatlanul megérkezett.

Megállapodtunk, hogy várunk, míg a koponyasort felrajzolja s újra maga elé mered. S akkor ő eléje áll, én leoldom fejről az álarcot.

Sokáig kellett várunk s azalatt szegény leány kínos perceket élt át. Már régebbi lelki barátság fűzte a beteghez s leveleiben, miket tőle kapott, állandó figyelemmel kísérte egészsége romlását, elméje elborulását. De, hogy mi lett a vége, csak most tudta meg, hogy maga előtt látta. Szép arca hangtalan sírásban vonaglott, zsebkendőjét rágt a fájaldalmában s a zokogás meg-megrázta egész testét.

Alig tudtam csitítani, főként, mikor a beteg, egy-egy koponya felrajzolása után halkán, susogva kísérte a koponya nevének kiírását.

Már a harmincadik koponyát is felrajzolta, mikor egyenesen felült karosszékeben, nyújtózkodott, majd fejét lehajtva maga elé bámult a semmibe.

Eljött tehát a mi óránk. Csendesen intettem a vendégnek s ő a puha szőnyegen egészen melléje, jobbjára ment. Én háta mögé álltam, hogy minél gyorsabban oldhassam le álarcát, hogy körültekintésekor annál erősebb legyen a meglepetés. Hiszen ettől, az erős lelki meg-rázkódástól vártunk mindent, még a teljes gyógyulást is . . .

Hirtelen kezemhez kapott, mikor a köteléket feloldottam, de akkor már leesett az álarc. Felnézett s szemben találta magát vendégünkkel. Szeme mereven bámult. Az én szívem verése is elállt abban a néhány pillanatban, míg merev nézéssel felállt. Két életről volt szó. Vagy megöli ezt az előtte álló szép leányt s akkor ő is menthetetlenül halott, vagy ő is meggyógyul.

Mint hipnotizált nézett néhány pillanatig, aztán merev szemét könny borította el, a leány keze után nyúlt, lerogyott székébe s zokogva borult a leány kezeféjére. Az pedig egyik kezét fejére tette, másikat hagyta, hadd öntözze könnyeivel.

Nem szóltak egy szót sem jó darabig. Csak mikor alábbhagyott a tudja Isten miért megindult sírás és a ki tudja honnan fakadt könny-patak kiapadt, kezdett a leány lehajolni hozzá, halk, szelíd szavakat suttogott fülébe s ő is mosolyogva emelte fel fejét.

Meg volt mentve.

Széket toltam az ő széke mellé a szép leány számára, elvettem előle a telerajzolt lapot s az orvosért küldtem, hogy jöjjön minél előbb.

Ők pedig elkezdtek beszélgetni mult emlékekről, édes találkozásokról, sűrűn váltott levelekről. De inkább csak a leány beszélt. Halk beszédéből különösen egy karácsony emlegetése hallatszott ki, melyet mindketten elsőnek neveztek valamiért. Az ő titkuk maradt, miért első.

Lassankint megkezdte az én betegem is a beszédet. Két arcképről, a szép leány két arcképéről beszélt. Olyan két képről, amelyek két különböző lelki hangulatban ábrázolták őt. Elmerengve és mosolyogva. Amelyekről senki sem akarta elhinni, hogy ugyanazt az egy leányt ábrázolják. Betegem fejtegetni kezdte, hogy ez természetes is. Hiszen a nők ezer arcot viselnek. Minden pillanatban másikat tesznek fel.

Én már remegni kezdtem, hogy megint a fej, az arc került szóba. Annyira különösen beszélt, mintha valóban úgy képzelte volna a dolgot,

hogy ugyanaz a koponya változatlan, de a rajta levő arc, csereberélhető. Mégis, alaptalan volt a félelmem. Úgy látszott, mintha minden, ami a közelmúlt borzalma volt, kiesett volna emlékeiből.

Az orvosnak már meg kellett volna érkeznie s nagyon vártam, hogy a gyógyulás véglegességéről megnyugtasson és hogy valakivel együtt örülhessek. A beszélgetőket nem mertem megzavarni.

Mert azalatt tovább beszélt a beteg arról, hogy különböző arcokban csak az tudja felismerni a közösséget, aki különböző arcokat, azok minden változatát már eredetiben is végignézte és megismerte.

Majd kissé kényesebb témára tért át. Még mindig a két kép szerepelt. De a régebbi képen, a merengőn, a bizonytalanságot, a várást látta. Mintha remegne annak a képnek a szempillája, remegne ajkainak széle, remegne orrcimpája s az egész fej bizonyos ideges mozdulatban örökítette volna meg őt a képen. Az látszik rajta, hogy a szép leány nem ismeri az életet, de már lelkében él a megismerés ideges vágya s ez rezgeti minden idegszálát s ez ült ki arcára. Mindenünnen, minden pillanatban a nagy titok revelációját remegve várja...

A másik kép, a két évvel későbbi, már nem néz úgy szét a világba, mint aki előtt titkok vannak s mint aki titkokat vár. Neki már a ki-elégült, mindent ismerő mosoly ragyog szemében, az ajkán. Bizonyos asszonyos nyugaltság honol a fején, ki már elnyerte, amire vágyott. S míg az első kép, a várás, nyakig gombolva ábrázolja őt, mintha várná azt, aki levetkőzteti, a másik, az asszonyos, mintha azt akarná kifejezni, amit az arc elárul, fedetlen nyakkal, mellel ábrázolja...

Láttam szegény leány vergődését, amint most már ő borult le a szék karfájára, hogy zokogjon. Ajka védekező, mentegető szavakat suttogott. Igazán kegyetlenség volt a megkínzása. S betegem is mintha izgatottabb lett volna.

Künn léptek hallatszottak. Az orvos jön, az orvos, véget fog vetni e kínos helyzetnek! Hála Isten!

S ekkor történt a legborzalmasabb dolog. Betegem rátette kezét a leány lehajtott fejére és lassú mozdulással, de merev nézéssel lehajolt föléje. Talán meg akarta csókolni. Talán békíteni akarta. Nem tudom. Csak azt láttam, mikor a belépő doktor alakjáról visszaneéztem rájuk, hogy a beteg már állt, valami apró fényes tárgy villant fel kezében s szép látogatója nyakán a piros vér sötét sugárban ömlött végig.

Az orvos is, én is, odarohantunk, késő volt. A leány arccal bukott a földre s nem mozdult többé.

A beteg nyugodtnak látszott s mintha mi sem történt volna, mintha nem is feküdt volna előtte egy holt szép leány, magyarázni kezdte az orvosnak, hogy ugyanezen a koponyán az arc folyton változik. Más-más arcot raknak fel az emberek reája s aki elevenen nem látta őket, képről, a különböző fotografiákról, fel nem ismerheti egy és ugyanazon személyt.

Itt már hiábavaló volt minden ellenkezés, hiába minden remény.

Az orvos csöndesen kézenfogta s átvitte a beteget egy szomszéd szobába . . .

Azóta már az élőhalottak között van. Talán ma egy hete vitték el. De én a délután óta, hogy azt a szegény meggyilkolt leányt láttam, nem aludtam. Egy merev, kifejezés nélkül való koponyát látok éjjel-nappal s azon örökké változtatják az arcot. Nevetőt, sírót, merengőt, várót, tudót mutat a koponya. Aztán hirtelen egy fehér nyak nő hozzá, a fejre hollófekete haj kerül s tövében sötét vér csörgedezik . . .

Ne faggassanak tovább. Azt kell hinnem, hogy én is megőrülök. Úgy fáj itt valami a mellem táján.

Talán a szívem fáj két elveszett életért . . .

Fráter Elemér.

IHLET: ASSZONY.

*Zord ködökön keresztül, szennyes, bús zsvajban
szállt felém tündérlelked s egy pillanat alatt
mosolyod szent varázsa villámlott végig rajtam,
s lelkem minden kútjából a Tenger fölfakadt.*

*E mosoly hirdette Leonardo da Vinci
rügybontó, dús tavaszát sok-sok év előtt,
de most az én életem tükreibe hinti
győzelmes szépségét, áttörve az Időt.*

*Most én sóhajtok Hozzád, tűnő percbe veszve
és égve gondolok rejtelet szírom-nevedre:
színek, illat, zene örök asszony-csudája!*

*S kísérni fogsz, ha majd gyászos árnyakba hullok
s ha majd vert eb leszek, ki megalázva kullog:
tüzes, nagy képeket festesz az Éjszakára.*

Marconnay Tibor.

Az exakt tudományok neonacionalizmusa.

Bekapcsolhatók-e az exakt tudományok is — matematika és természet-tudományok — a nemzeti gondolat renaissanceába? Nálunk nem fölösleges ez a kérdés, mivel az exakt tudományok magyarországi sorsa művelődéstörténetünk egyik meglehetősen hézagos fejezetét alkotja. Külső körülmények — s nem belső fajbeli hiányok — miatt mi nem tudunk századokra visszamenve iskolát teremtő, tradíciót formáló, történelmi folytonosságot biztosító nagyobb számú tudóst felmutatni az exakt tudományokban. S mivel ami kevés kincsünk akad e téren, azt sem ismerjük és kamatoztatjuk eléggé, nálunk különösen gyakori a megtévesztő okoskodás, hogy az exakt tudományokat a nacionalizmus legkisebb csöppje is meghamisítja, hogy minden nemzeti cél országhatárok szűk kereteibe sorvasztja fejlődésüket, hogy a nemzeti lélek csak teher nyelvi és faji különbségek fölött való szárnyalásukban.

Ha tehát szembezállva e nézettel, sikerülne köztudatunkban doktrínamentes fölfogást terjeszteni el: ez már magában is sokak számára a neonacionalizmus felé vezető első lépés volna. Azután kellene gondoskodnunk a nacionalizmus ez új területeinek a *Klebelsberg* Kuno gróf által leszögezett *nemzeti hármasság*: a «gazdagodás, függetlenség, öntudatosság» szolgálatába állításáról. Vagyis gondoskodnunk kellene az exakt kutatások olyan megszervezéséről, hogy szintén fokozzák az egyetemes magyar munka anyagi és erkölcsi termékenységét: nemzeti nagyságunkat.

Hogy a nemzeti nagyság szorosan összefügg az exakt tudományok *gyakorlati* alkalmazásaival, amelyenek pl. a technika, a gazdálkodás, az egészségügy, ebben mindnyájan egyetértünk. Mivel pedig a tudománytörténet világosan mutatja, hogy az exakt tudományok abszolút autonómiája, korlátlan öncélúsága, végső absztrakciója, vagyis a tiszta elméleti kutatás minden gyakorlati alkalmazás kimeríthetetlen forrása, azért a nemzeti hármasságból a gazdagodás és függetlenség kapcsolata az exakt tudományokkal kétségtelen. Csak azt nem látják sokan, vagy lekicsinylik, vagy épen károsnak gondolják, hogy a nemzeti hármasság harmadik — *Klebelsberg* gróf szerint legfontosabb, mert a másik kettőt determináló — tényezője, a nemzeti öntudat is ott van már a tisztán elméleti exakt tudományokban mint termő csira. Pedig idevágó példák *Chamberlain*, *Le Bon* és *Spengler* óta nagy számban ismeretesek. Nem lehet célunk ilyenek ismétlése, csak néhány kevésbé ismerettest említünk.

Poincaré «La géométrie française» értekezése címét azzal indokolja, hogy az exakt tudományok között a geodézia lehet leginkább nemzeti jellegű. A XIX. század *Poincarénál* is markánsabb matematikusa, *Weierstrass* kiváló német, svéd és zsidó matematikusokat hasonlít egymással össze egyik levelében (*Sz. nja Kovalévskyhez*) a germán faj mélyebb matematikai gondolkodásának illusztrálására. Újabban *Klein*, a kiváló göttingeni matematikus hangsúlyozta, hogy mennyire sajátosan idegenszerűek az angol matematikai munkák a hasonló francia munkákkal szemben. A Nobel-díj nyertes *Ramón y Cajal*, az idegrendszer

szövevényének egyik nagymestere, állítja a spanyol faj exakt tudományokhoz való hajlandóságát és fontosnak tartja a kutató tudósnál a fajszeretetet. Önkénytelenül a mi *Eötvös* Lórándunk mondása jut eszünkbe a magyar Alföld egyik problémájánál: «amíg rajtajárok, amíg kenyereket eszem, erre szeretnék megfelelni».

Megdönthetetlenül érvelt e dolgokban egykori kiváló kémikusunk, *Than* Károly (Budapesti Szemle, 1907), mikor egyízben meglátogatta *Liebiget*. A világ-hírű müncheni kémikus azt kérdezte *Than*tól, hogy milyen nyelven ad elő? És nagyon elcsodálkozott a feleleten, hogy magyarul. Ez a felelet két okból nem elégitette ki *Liebiget*: először azért, mert — szerinte — a magyar nyelv fejletlen a kémia tudományos tárgyalásához, másodszer azért, mivel a kis nemzetek tudósainak kizárólag (szóban is, írásban is) valamely világnyelven kellene működniök a maguk, nemzetük s a tudomány érdekében. E világnyelv a magyar tudósra nézve — *Liebig* szerint — elsősorban a német lehetne.

Az első okra vonatkozóan azt kérdezte *Than* müncheni kollégájától, hogy tud-e magyarul? S mikor kiderült, hogy *Liebig* csak mások véleménye alapján beszélt a magyar nyelv fejletlenségéről, akkor megmagyarázta neki, hogy bár ő is német anyanyelvű és elég későn tanult meg magyarul, mégis ötöd, sőt negyedrészrel rövidebbek magyar dolgozatai, mint német fordításai, a szabotosság minden kára nélkül. A másik okra vonatkozóan kifejtette *Than* — félnapig tartó együttlétük alatt —, hogy a különböző nyelvekkel különböző színezetű és irányú gondolkodások járnak. Ez pedig rendkívül fontos — mint megannyi különböző fegyver és harcmodor — az ismeretlennel való harcunkban. Speciálisan a magyar nyelv annyira eltér — világosította föl *Liebiget* budapesti kollégája — a többi európai nyelvtől, hogy az emiatt erősen eltérő magyar észjárás kivételes fontosságú úgy az önálló kutatásban, mint mások eredményeinek az ellenőrzésében.

A dolog historikumához tartozik, hogy *Liebig* végül is elismerte *Than* érveléseinek igazságát.

Than érvelésének a lényegét európai hírű bakteriológusunk, *Pertik* Ottó, már 1896-ban így fejezte ki: «Ha az emberiség kezdet óta egyetlen egy nyelvet beszél vala: mai fejlettségét el nem éri; mert a különböző nyelvekben megnyilatkozó nemzeti szellem az a prizma, melyen ugyanazon eszme megtörve új nuance-okra esik szét s megtermékenyíti az eszmék, a gondolatok birodalmát.» S egy olyan egyetemes szellem, mint *Wundt* is, azt írja: «In der Wissenschaft wie in der Kunst, in der Dichtung wie in der Philosophie macht jedes Volk seine Eigenart geltend.» (Die Nationen und ihre Philosophie, 1915.)

* * *

A nemzeti vonások tehát többé-kevésbé szükségkép érvényesülnek az exakt tudományokban is. A kutató, az alkotó tudós és így a vele biológiailag összefüggő faj egyes jellemző vonásai átprojiciálódnak a legegyszerűsebb tudományokra is. Természetesen ez nem változtat az eredmények objektív tartalmán, de módosíthatja az ezeket szolgáltató fogásokat, módszereket és irányíthatja a tudományos érdeklődést, a problémák megválasztását. Mindez az egyetemes fejlődést szolgálja. Tehát jogosult, nemzetközi nézőpontból pedig egyenesen kívánatos az exakt tudományokban is oly alkotó elemeket, oly fejlődési lehetőségeket keresni, melyekben mi magyarok *önmagunkra* találhatunk, a magunk arcát látva meg, a magunk vérének melegét érezve. Az ön-

magunkra-találás, a nemzeti *öntudat*-fokozás e szubtilis, de nagy morális erejű módjával akarunk még foglalkozni.

De vajjon tényleg lehet-e a matematika ideáinak s a természettudományok realitásainak örökké forgó, színes kaleidoszkópjából oly mintákat ragadni ki, melyek a nemzeti génusz előtt valamiképp rokonszenvesebbek a többinél? Nem csak jámbor óhajítás ez? Nem holmi «Globus von Ungarn»?

Ezt a köteles kételyt csak megfelelő program tudja elűzni. Ilyen program megalkotása, pontjainak sokfélesége miatt, nem egy ember föladata. Sőt e programunknak örökké kell alkotódnia, mivel újból és újból bele kell kapcsolni a világszerte történő haladásokba, minél többet asszimilálva ezekből. Végzetes volna tudományos életünkre a programlezárás, a röghöz tapadás, bár viszont *Antaiosként* csak a hazai föld érintése teheti elég erőssé, hogy önálló, egyéni érték legyen a nemzetek versenyében.

Szó sem lehet tehát e programnak cikkünk keretében való kimerítő megállapításáról, de néhány súlyosabb pontját az előbbieik illusztrálása végett is le kell szögeznünk.

Első helyt említjük a *Bolyai-problémát*. A XIX. század legnagyobb matematikai fölfedezése és számos úttörő matematikai gondolat fűződik a két marosmenti székely nevéhez. A velük foglalkozó nagy külföldi irodalom állandóan nő, de mi inkább csak adomázunk róluk. Hol vagyunk kiváló matematikuskunk, *Réthy* Mór lelkes és okos fölszólításától, hogy hazánkban minden matematikai kutatás a *Bolyaiakból* induljon ki! Hiszen még műveikhez is nehezen lehet hozzájutni. Egyrészüket ugyan kiadta a M. T. Akadémia harminc éve, de oly díszesen, oly hatalmas formátumban, hogy bibliofileknek nemes öröm, de nem való beható tanulmányozásra. Nem különös az, hogy míg a világhírű *Appendix*-et a német, francia, angol, olasz tanárjelölt a maga nyelvén olvashatja magyarázatokkal, addig magyar társuk még latinul is nehezen jut hozzá s a rég elfogyott magyar fordítást nem vásárolhatja meg. Pedig ennek az alig negyven oldalnyi, örökifjú remekműnek ott kellene lennie minden magyar matematikus könyvtárában, könnyen kezelhető, magyar nyelvű, magyarázatos kiadásban.

Maga a *Bolyai-probléma* hármas elágazású. Egyik ág a *multba* vezet: munkásságukat bele kell illeszteni az egyetemes művelődéstörténetbe, meg kell érteni a legeredetibb gondolkodókkal is összefüggő történelmi folytonosság szerint. A második ág a *jövő* felé mutat: termőképes, ma is aktuális gondolataik a matematika és a matematika filozófiájának ezutáni fejlődésére vonatkozóan keltenek eszméket, ösztönöznek további kutatásokra. A harmadik ág az *ember* lelkéből hajtott ki: bizarr és harmonikus, torz és vonzó, titokszerű és naiv, ragyogó és borús egyéniségük mindig fogja érdekelni az emberi szív és sors bonyodalmainak fürkészőit.

A természettudományi problémák közül a *Balaton-* és az *Alföld-kutatásnak* kell dominálnia — mint ezt *Klebensberg* gróf leszögezte — szoros kapcsolatban az *Eötvös*-féle mérésekkel. Speciálisan magyar munkakörök ezek s mégis a belőlük fakadó kérdések világszerte aktuális biológiai és geológiai problémákkal ojtják be és termékenyítik meg tudományos életünket. Borunk, búzáink, állattenyésztésünk, halászatunk, erdősítéseinck, szíkes területeink, ivóvízszerzésünk, földgázkészleteink sorsa — hogy csak ezeket említsük — a magyar tudományos kutatóintézetek függvénye. «A nemzeti vagyonról van szó», mondjuk mi is *Pasteurrel*, ki milliárdokkal gazdagította Franciaországot célszerűbb ecetgyártással, a bor romlásának megakadályozásával, a francia sör megjavításával,

a selyemhernyó-vész megelőzésével, a különböző (tyúk-kolera, lépfene, veszett-ségi) védőoltásokkal. A mi nemzeti vagyionunk tényezőinek ügyével elsősorban nekünk kell fáradsunk. Minden egyes idetartozó feladat megoldása — mint *Herman Ottó* írta egy speciális kérdésünkről — elsősorban magyar feladat, attól visszariadnunk nem szabad.» Külföldi tudományos kutatóintézetek egyes eredményeit, ha ezek nyilvánosságra kerülnek, átvehetjük ugyan, de már maga az átadás hazai tudományos szervezeteket kíván. Életbevágó speciális körülményeink, fontos problémáink ráadásul önálló tudományos vizsgálatokat kívánnak. A tudományos kutatás azonban mai napság annyira bonyolult, gyakorlati része annyira függ az elméletitől, hogy e föladataink munkába-vevése nagyon költséges. A shakespeare-i «put money in the purse» fölszólítás elől itt sem lehet kitérni. S a dolog természete miatt a gáncsnak könnyű a szerepe, mert az ok és okozat sokszor nagy időbeli különbsége, az összefüggések hajszál-finomsága, a természettudományi iskolázottság hiányosságai mind-mind elősegítik a kritikák ellenkritika nélkül való elfogadását. A magyar tudományos kutató-intézetek elméleti eredményeinek nemzetközi értékelése, gyakorlati eredményeik magyarországi haszna szolgáltatja a mindent megcáfoló ellenkritikát.

A neonacionalizmus programjába harmonikusan illeszkednék bele az *exakt tudományok magyarországi történetének rendszeres kutatása is*. E tudományok története iránt világszerte évről-évre nő az érdeklődés. Annak belátása ez, hogy a jövő fejlődésre nézve legjobb útbaigazítónk a múlt s hogy a jelen megítélése is elfogulatlanul a múlt fáklyafényénél lehetséges. Ezen a téren nálunk igen kevés történt. Pedig egy rendkívül érdekes, elsüllyedt világ van mögöttünk: méltatlanul elfelejtett vagy csak fölületesen ismert tudósok, kiknek munkássága többször meg is előzte a szerencsésebb külföldet. Sok prioritás ment így veszendőbe. Nekünk azonban zseniális és fantasztikus ötleteket, mélybevágó és naiv eredményeket egyaránt föl kell kutatnunk, ha általuk a magyar elme, a magyar szellem történetének ismerete teljesebbé válik. Ez nemcsak nemzeti öntudatunkat tisztítaná és erősítené, hanem időelőtt megszakadt eredeti magyar gondolatláncok fölvevése aktuális problémákhoz vezetne. Az exakt tudományokban a «mincs új a nap alatt» föltűnő gyakran abban nyilvánul, hogy a régi, elfelejtett kérdéseket modern, tökéletesebb módszerekkel vizsgálják meg.

Az exakt tudományok magyarországi sorsának kutatása bár elsősorban matematikusokra és természetvizsgálókra vár, de nézetünk szerint csak céhbeli történetírók segítségével válna egységessé, rendszeressé az eddigi lazán összefüggő kísérletekkel szemben. Talán a *Klebensberg* gróf által új életre hívott Történelmi Társulat szervezhetné meg ezt a könnyen műkedvelősködéssé válható munkát is.

* * *

Ime, *legalább* is ennyi kapcsolata van a «gazdagság, függetlenség, öntudat» nemzeti hármasságát hirdető neonacionalizmusnak az exakt tudományokkal. És csak az ilyen kapcsolatok magyarázzák helyesen a megalkuvás nélküli patrióta, a minden kutatásában hazájára gondoló *Pasteur* szavait: «Si la science n'a pas de patrie, l'homme de science doit en avoir une . . .» A magyar tudományosság pedig a mostani sötét, borús időkben *Hegel* gyönyörű hasonlatával vizsgálódhatik: Minerva madara sötétségben kezdi röpkülését. Nálunk azonban Minerva madarának nem szabad most kedvére röpködnie, mert védekeznie is

kell a sötétségben és erőtadó táplálékot kell gyűjtenie. A mi tudományosságunk nem lehet fényűzés, szellemi torna, hanem realitások képviselője a «termő magyar munka» programjában. De a természet rendje, hogy Minerva madarának a sötétségben ki kell röpnie; és *Klebensberg* gróf szerencsére nem hallgatott azokra, kik e madarat nálunk el akarták zárni.

Dávid Lajos.

Kassák Lajos: Napok, a mi napjaink. Regény. Budapest, 1928. Pantheon. Alig mult néhány hónapja, hogy Kassák Lajos életrajzi regényével rövid idő alatt méltán jókora sikert aratott. És íme, az olvasóknak ismét egy testes kötetet, egy új regényt kínál, melyet némiképen felcsigázott érdeklődéssel vettünk kezünkbe, mert az autobiográfia valóban kiváló írói tulajdonságokat árult el, friss őszinte könyv volt, telve az emberábrázolásnak duzzadó erejével. A proletáriatusnak úgyszólván legprimitívebb külső állapotaiból és egészen szűk lelki korlátozottságából gyorsan kibontakozó emberi alkotóerőnek szép dokumentuma volt ez a könyv, amely már azért is érdekes volt, mert egészen más szemzögből nézte a világot, mint a polgári irodalom.

De mindjárt kezdetben valljuk be egészen őszintén, hogy az új Kassák regényt csalódással tettük le, mert jóval többet vártunk az első után. Sajnos bebizonyosodott, hogy az írónak alkotóképzelete jóval csekélyebb, mint az emlékezésekből rekonstruáló, mert jellemalakító képessége sokkal bizonytalanabb akkor, ha a képzelete formálta alakokkal foglalkozik, mint akkor, midőn közelebb áll a modellhez, tehát inkább lerajzol, mint megrajzolja, ami különben nem ritka jelenség az irodalomban, képzőművészetben. Kassáknak ezúttal nem volt olyan közvetlenül megélt témája, mint életrajzi regényében, meglehetősen kiesett élettapasztalatai köréből. Ez a regénye jórészt a polgári társadalom, sőt a jómódú polgárság köreiben játszódik le, amelyeket Kassák szem-melláthatólag csak kívülről néz és viszonyai közé, gondolkodásába nem tud oly jól behelyezkedni, mint gyermekkorának, vagy fiatalságának közvetlenül megélt viszonyaiba. Képzeletének nincsen elég ereje, hogy valósággá formálja ki azt, amit nem ismer, hanem csak elgondol: a teremtő képzeletnek mindentudó erejével eképpen nem rendelkezvén. Épen az az alakja, amely körül egész regényét forgatja, az államügyész, aki hirtelen

hátat fordít a polgári társadalomnak, hogy aztán sehogyse tudjon elhelyezkedni a szociáldemokratában, a maga teljes egészében élettelen, valótlan, sőt néha papirosízű valami, ami nem kellemes csalódás egy olyan írónál, akinek megelőző könyve telve volt lüktető elevenséggel és minden egyéb volt, csak sablónos nem. De ennek az államügyésznek figurája nem részleteiben, mert széthulló darabjaiban sok a mélyrelátás, hanem összetákoltt egészében nem több, mint egy szociáldemokrata sablón a polgári lélek és erkölcs korlátoltságáról, szűkkeblűségéről és ürességéről, amelyektől még a mindent megváltó szocializmus sem tud megszabadítani.

Igy ez a regény, amelyben sokkal inkább uralkodik a szociáldemokrata világfelfogás és tendencia, mint az életrajziban, akármilyen meleg, bár gyakran jócskán elfogult, humanizmus-tól fűtött is, művészetében jóval kevésbé emberi, mint irányzatában. Ami proletár életmenny van benne, az legtöbbször közvetlen és friss, ami azonban proletárelgondolás a polgári élet rejtelméről, az bizony legtöbbször igazán meg nem látott, határozatlan holmi; relieftelen, sőt a bizonytalanság érzetétől agyonrajzoltan szürke és elmosódó. De az igazi regényírónak, a legmagasabb mértékkel mérve, már pedig Kassák Lajos van olyan legény, hogy ezzel mérjük, az összes emberi dolgok tekintetében mindentudónak kell lennie, akár a polgári társadalomhoz, akár a proletáriához tartozik, hályogot egyik irányban sem szabad szemén viselnie.

Ez az egyoldalú látás okozta, hogy a nagyszerű téma, amelybe természetesen a természet és az ifjabb nemzedéknek egymással való szembeállítása is beszövedött, végső szintézisben megoldatlan maradt, de viszont részleteiben pompás alkalmat adott arra, hogy Kassák valóban kiteshesen magáért. Jó egynéhány élesen meglátott és lebrázolt, bár inkább csak epizódalakja van (például egy öreg dajka), amelyek valóban élnek és távolesnek a sablónos elgondolás mód-

jaitól. Akár emlékezetből, akár a te-remtő képzelet erejéből állottak elő, egyformán frissek és elevenek, még pedig annál inkább, mentől kevesebbet differenciáltak és mentől kevesebbet veszdött velök Kassák.

Persze ez a könyve is minden ízében a szociáldemokrata világfelfogás talaján áll, amelynek az író fanatikus híve. Nincs helyünk és nem is volna semmi értelme annak, hogy itt, ahol elsősorban is a regény művészi vonatkozásait szemléljük, ennek a világfelfogásnak elemzésébe vagy bírálóba bocsátkoznánk. Művészi szempontból mindegy, hogy miféle világszemlélet híve az író, a lényeges csak az, hogy ez a világszemlélet miképpen helyezkedik el, az alakítás művészi formái között. Vajjon nem törí-e át őket, eggyé válik-e velük, mint meleg vér kering-e az alkotás ereiben, organikusan járja-e át őket, hogy mindenütt úgy van-e ott, hogy nem önmagáért van, nem mint cél, hanem mint háttér, horizont, atmoszféra, amely mindent körülölel, de semmire sem borít a látást akadályozó fátyolt és seholsem tolakodó kulissza.

Sajnos, nem így áll a dolog. A szociáldemokrata ideológia Kassák új regényében sokkal nyersebben tolul elénk, mint élettörténeti regényében. Ez azt mondja el, hogy miképpen lett Kassák szocialista, de a «Napok» sokkal kockázatosabban arról szól, hogy miért *kell* annak lennie. E két álláspont között igen nagy a különbség és ez nagyon hátrányára volt az új regénynek. De ez különben is jóval frissebb eseményekbe markol, mint a régi és a forradalmak fájó emlékeivel szemben még nincsen meg az a távlata, amely a mult tényeit a ma óhajaitól elválasztaná. Ez ismét csak arra vezet, hogy élményszerű lélekrész helyett gyakran csupán schematikus dialektikát kapunk, emberek helyett eszmék véreznek el előttünk, avagy jutnak diadalra.

Am ha így áll is a dolog, ha tiszta művészet helyett gyakran csak össze-zavarodót kapunk is, még mindig marad Kassák könyvében sok élvezetes oldal, ahol az író alkotó ereje nem csekély mértékben köti le érdeklődésünket, annál is inkább, mert ez az írás is egészen újszerű beállítással tud adni régen megszokott és érdeküket vesztett élettapasztalatokat, ami bizony több és nagyobb dolog minden tendenciánál, mert bár igaz ugyan,

hogy a prédikátor lehet költő is, sőt ettől csak nagyobbá válik, de a költő alig lehet büntetlenül prédikátor.

Farkas Zoltán.

Városszintézis. Dos Passos: Nagyváros. Regény. (Athenaeum.) Legutóbb láttunk Párisról egy filmet, amely úgy akarta kifejezni a nagyvárosi élet szimultaneitását, hogy vagy négyféle fotográfiát vetített egy képbe: egyszerre láttuk a rohanó női lábakat, a drótkötélen himbáló gyári kocsiakat, a malomkeréként forgó Eiffel-tornyot és a dinamikus hullámzó gépkarokat. A könyv címlapja is ilyen és efféle szintézist ad Passos Newyorkról ebben a „regényben“. Az idézőjel-ironia a poétika-könyvek regény-definíciójának szól. Ennek a regénynek nincs főcselekvénye, legfeljebb „epikai vezérmotívuma“. Filmszerűen pereg: apró jelenet-mozaikokból rakódik össze. A szintézis így bizonyos expresszionista szerkesztésmódot eredményez: a newyorki felvételek azonban naturalizmussal készültek. Nem kell valami bántó stíl-keverékre gondolni: hiszen ha szellemtörténeti szempontból nézzük a dolgot és a legnagyobb közös nevezőkre vagyunk tekintettel: az expresszionizmust felfoghatjuk szubjektív-lélektani realizmusnak. (A realizmust nem lehet egy könnyen lerázni a nyakunkról!) Passos könyve megérdemli, hogy ezeket a kérdéseket éppen vele kapcsolatban vessük fel.

Passos attitűdje nem az öntelt amerikaié: a kép, amelyet ad, kiábrándító. Egyik főalakja a könyv végén elhagyja Newyorkot: a végső kieséngés melan-kólikus. Newyork az anyag városa. Ezt a materialista légkört csak a realista eszközökkel lehet az olvasóval éreztetni. A masszák mechanizmusa, az idegörlő pénz-hajsza, a primitív, érzéki szórakozások, a gigászi nyereségek és abszolút bukások, a külvárosi nyomor: ezt mutatja ez a blazirt könyv. A forma valódi Broadway-ter-mék: a gondolat éppen nem. A kiábrándulást, talán egy hely kivételével, implice szuggálja az író. Kár volt ezt magyarázni azzal, hogy az utolsó lapokon egy recept-félbolonddal leadatja

a sablonos Newyork Babylon profécia-
kat a dőzsölő nagyváros pusztulásáról.
Hosszú könyv: egy ilyen város-szinté-
zis, különösen ha tendenciózus, csak
úgy érvényesül, ha az író soká van
együtt az olvasóval és szinte erőszá-
kosan tolakodik be az olvasó lelkébe:
ránéhezedik és legalább félezer olda-
lig fogvatartja. Az érzékeken keresztül
lehet legjobban a tárgyhöz hevíteni az
olvasót: naturalista eszközökkel. Pas-
sos él velük: hangsúlyozzuk, hogy új
ízletű naturalizmus: expresszionizmus-
ból tanult naturalizmus, túlpreciz, túl-
érzékeny megfigyelő sajátos naturaliz-
musa, amely minden objektivitása
mellett, tárgyi hűsége mellett, a világ
lelki tükörképét is adja: ezt neveztük
fentebb szubjektív-lélektani realizmus-
nak, amely harmonizál a mű film-
kompozíciójával. A színek és szagok
állandó főszerepet játszanak: szinte
olyan szerepük van a könyvben, mint
a színhely-jelzéseknek a drámában.
A könyv azt a benyomást kelti, ame-
lyet Newyork: a változatosság mono-
tóniája. Hősnője kitűnő: a nagyvárosi
atmoszféra tipikus terméke. Érzelmi
tehetetlenség, únott érzékiséggel keve-
redve. Tánc, bárvacSORa cocktaillel,
autó, revü — mi még? Semmi. Abszol-
út ür. Nincs lélek. Akiben van: eset-
leges atavisztikus idealizmusát letörik

az érzéketlen, de szabályosan működő
gépkarok. Emberi szív vergődése? Leg-
feljebb iróniára számíthat a vágatató
business-civilizációban.

Fölvethetjük a kérdést: nem gyako-
rolt volna-e mélyebb hatást az olva-
sóra a könyv, ha egy koncentráltabb
cselekvénnyel kapcsolatban mutatta
volna be az író az utolsó tíz-tizenöt
év manhattani metropolisát? Erős
meggyőződése, hogy: igen. Mind-
amellet nehéz kérdések ezek: ma-
napság nem kényelmes az ítéletmondás.
Úgy véljük, hogy egy évszázados stílus
ravatalától jövünk és a sok újszülött
között nem tudjuk, kiben lássuk a
jövő fiát? Mártir-irodalom és mártir-
kritika a miénk: a régit únjuk, az újat
nem találjuk, vagy még hamarabb
megúnjuk, a stíl-kompromisszumoktól
fázunk, a műfajok bomlanak, a kri-
tika szégyeli régi beidegzettségeit, de
nem tud valami diadalmas újat felfe-
dezni, amelyre új poétikáját felépít-
hetné: lélektanilag magyarázunk, nagy-
szerűen levezetjük korunkat a szellem-
fejlődés biztos vonalán, konstatálunk
és a közismert kibuvóval, bizonyos
dolgokat „érdekes“-eknek találunk.
Passos könyvével is így állunk. Ez
nem a régi regény. Tán az új nagyvá-
rosi stílus? Amely kiábrándulással
kezdődik? *Szentkúthy Miklós.*

Bartóky József meghalt.

Ha tudná a magyar erdő, milyen hatalmas fája dőlt ki, sírástól permetez-
nének levelei.

* * *

Bartóky József, folyóiratunk illusztris munkatársa, július 5-én, délután
3 óraker, 63 éves korában, hosszas szenvedés után csendesen elhunyt. Július
7-én a zebegényi temetőben helyeztük örök nyugalomra, igénytelen paraszti
sírok szomszédságában, ahogy a Kegyelmes Úr kívánata volt. Kedves parasztljai
közt akart pihenni, akikért a nagy Wesselényi óta ebben az országban ő dolgo-
zott a legtöbbet. Nemzeti gyászpompá nem kísérte utolsó útján, egyszerű
parasztok vitték vállukon a koporsót, de a magyar szívek mély részvéte és
őszinte fájdalma könnyezte be sírjáig a Dunára figyelő gyönyörű domboldalt.

*«A harcomat megharcolltam,
Éleletem megfuloltam,
Végezetül vár engemet
Az igazság koronája, ama napon.»*

... mondta a pap a textust s a búcsúzó nyári nap, mintha a szentképekről
leste volna el, sugaras glóriával aranyozta be a temetési sokaság koszorújában
szemkáprázatosan csillogó érckoporsót. Mintha föléje tartotta volna az Ég
«az igazság koronáját» — «ama napon...»

* * *

Bartóky József élete megszokott magyar életpályának indult. Békés-
csabán született, földbirtokos nemesi családból. Középiskoláit Szentesen, a
jogot Nagyváradon és Budapesten végezve, visszakerült a vármegyéhez, ahol
szolgabíró s egész fiatalon vármegyei főjegyző lett. Szolgabírói pályája hirtelen
kivirágzott. Pásztorbottá görbült, melyet mint az ország földművelésügyi
igazgatásának egyik legelső vezére tartott vasmarkában. A békési búza erejét
hozta magával ez a kéz, mely a földért verejtékező magyar nép érdekében a
törvényhozási alkotások egész sorát teremtette meg. Az agrárszociális intéz-
mények első magvetője volt, de nemcsak nálunk, hanem időrendben egész
Európában is a legelső. A németek, a franciák is őt másolták, annak a széles
horizontú síksági magyarnak agráreszméit virágoztatták ki, aki sohasem járt
a földjükon s aki semmiféle más nyelven nem tudott — csak magyarul.

Közhivatalnokai pályája, melyet mély tudása, rendkívüli tehetsége és
magyar földszeretettől dobogó szíve emelt tündöklő magasságba, egyike volt a
legkivételesebbnek. S amikor ez az erős pásztorbot kitüntetésektől, rendjelektől,
rangoktól és címektől rakottan a legfényesebben pompázott, kiengedte a kezé-
ből, hogy a magyar író árva babérágával cserélje fel. Átadta a hatalmat mások-
nak, mert úgy érezte, hogy a legfelsőbbek a háborúvég esztendejének iramában

nem hallgatnak hazáját féltő szavára. Mikor Wekerle miniszterelnök kérte, marasztalta, táblalírós keserű humorral csak ennyit mondott:

— Nem tehetem, mert az ország partijában olyan rosszul tarokkoztok, hogy nézni sem tudom.

Elment csendben. És valójában ekkor érkezett meg. Négylovas, magyar hintóval vágatott be az irodalomtörténet kapuján. Álmélkodtak az emberek. A Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Tömörkényi portájáról megérkezett — Valaki. A Kisfaludy Társaság s a Petőfi Társaság emelte ki aranyküllős hintójából a legújabb nagyszerű magyar író: Bartóky Józsefet.

A többi: dátum és adat, melyeket mindnyájan ismerünk s melyekre késői unokák századokig áhitattal fognak emlékezni.

* * *

Most még el kellene búcsúznunk Bartóky Józseftől . . . Nem tudunk . . . révetegen egymásra nézünk s mintha a Magyar Irodalmi Társaság terebélyes fájának levelei könnyeket permeteznének . . .

P. V.

Magyar színészettörténeti múzeumot!

Nemrégiben azzal a hírrel kapcsolatban, hogy hasznosítani akarják az elnémított Várszínházat, az egyik napilap felvetette az eszmét: alapítsák itt meg a magyar színészettörténeti múzeumot! . . . Sokak előtt talán különösnek tűnhet fel első hallásra ez az ötlet, de akik csak megközelítőleg is, de tájékozódva vannak a nyugati nemzetek színészettörténeti kutatásainak magas színvonaláról, ismerik ilyen irányú gyűjteményeiket és múzeumaikat, természetesen, fontosnak és — sürgősnek találhatják ezt a követelést. Néhány hónappal ezelőtt egészen vázlatosan rámutattam a *Napkelet* hasábjain a színészettudomány mai helyzetére, ezúttal a színészettörténeti kutatás legfontosabb forrásáról, a színházi gyűjteményekről és múzeumokról szeretnék futó szót ejteni, hogy e téren való elmaradottságunkra felhívjam az illetékes körök figyelmét.

Régebben nem gyűjtötték rendszeresen a színészettörténetileg jelentős dokumentumokat, melyek legjobb esetben magán-reliquiaként őriztetve, egy-két nemzedék megbecsülése után jobbára elkallódtak. Egy-egy magasabb szempontú irányítás alatt álló, állandó jellegű színház házi múzeumot rendezett be. Ezek közt talán a Comédie Française házi múzeuma a legrégibb; sajnos, a gazdag és értékes anyag nincs m'zeálisan rendezve és a nagyközönség számára hozzáférhetetlen. René Delorme 1878-ban megjelent katalógusa fontos dokumentumokat sorol fel. A Musée de l'Opéra hasonló helyzetben

van; ma már rendszeres gyűjtés alapján bővül s elsőrendű forrásává fejlődött a párisi opera történelmének. Az utolsó évtizedek alatt a legtöbb német színháznak is kialakult a maga kisebb-nagyobb házi-múzeuma, a színház multjára, a tagjaira, előadásokra vonatkozó emlékekkel. A tudományos kutatás céljait szolgáló múzeumok alapjait azonban nem ezek, hanem magángyűjtemények vetették meg. Szerencsére akadtak emberek, akiknek a színház iránti érdeklődése öntudatlanul is kiindulópontja lehetett későbbi öntudatos színház-történeti vizsgálódásoknak. Louis Schneider, a XIX. század közepének híres berlini komikus-, vígjátékíró, nagy szenvedéllyel halmozta össze a színház-történeti irodalomba ritkaságait, dekoráció és kosztümrajzokat, képeket, melyek halála után a berlini királyi színház tulajdonába kerültek s ma a berlini állami könyvtár Theater-abeilungjának integráns részét alkotják. Hugo Thimig Burgtheater-színész dús gyűjteménye vetette meg az alapját a bécsi gyűjteménynek és Alwill Raeder berlini színházi író, különösen XVIII. századi ritka nyomtatványokban gazdag könyvtára pedig a müncheni Theatermuseum-ba olvadt be. Bécsben a kiváló színészettudós, Joseph Gregor, a régi bécsi színházak irattárát, a Nationalbibliothek színészeti vonatkozású darabjait olvasztotta össze a Thimig-féle adománnyal és a hatalmas gyűjteményt a német színészettudományi kutatás egyik fókuszává tette. Albert Köster, lipcsei professzor színház-történeti gyűjteménye 1925-ben a müncheni Színházi Múzeumot gazdagi-

totta. Franciaországban a Jules Sambon-féle gyűjtemény volt a legértékesebb, mely — miután az olaszok megvásárolták — a milánói *Museo Teatrale alla Scala*-nak vetette meg alapját.

A magángyűjtemények tehát a színésztörténeti múzeumok kristályosodási pontjai. A legtöbb könyvtár, grafikai gyűjtemény és múzeum rendelkezik a színésztörténet-kutató számára érdekes forrás és összehasonlítható anyaggal és újabbban a színésztudományi tanszékkel rendelkező német egyetemek is csatoltak megfelelő célú gyűjteményeket, melyek közül a leg-hatalmasabb a Carl Niessen által megszervezett kis múzeum.

Az első, tudományosan organizált múzeum természetesen német volt: Clara Ziegler, a nagy tragika által hagyományozott müncheni villában, az ő alapítványából 1910-ben létrejött Theatermuseum. A világháború alatt nem igen gyarapodott, de azóta több magángyűjteménnyel bővült, melyek közt a legfontosabb a már említett Köster-féle. Ennek a múzeumnak az anyaga több kiállításon szerepelt, így legutóbb a magdeburgi színésztörténeti kiállításon. Legérdekesebb darabjai a múzeumnak az egykori színpadformák kis modelljei, de a technikai színpadberendezések modelljeinek gyűjteménye is egyre gyarapodik. Közül negyvenezer kötetből álló könyvtár egészíti ki a múzeumot, melynek tízenkét évvel ezelőtt megjelent és elavult katalógusa helyett (Führer durch das Theatermuseum der Clara Ziegler-Stiftung) most készül a nagy, tudományos, képes katalógus. A múzeum igazgatója, e téren legkiválóbb szakember, Franz Rapps, rendszeres tudományos munkának vetette meg Münchenben alapjait. (E sorok írója Rapps dr.-nak köszöni a német színházi múzeumokra vonatkozó adatokat.) Stuttgartban 1919-ben létesült a Német Színházi Múzeum, melynek kis, de válogatott anyaga egy év múlva Kielbe került. Gustav Pazaurek munkáját itt Eugen Wolff folytatta nagy lendülettel, kiépítve a múzeumot. Egyedül álló értéke ennek a «Német színművészet dicsőségének csarnoka», mely fonográf-felvételekből álló gazdag gyűjtemény. Állandó kiadványokban publikálja a Kieli Irodalmi és Színházi Tudományos Társaság ilyen irányú kutatásainak eredményeit.

Más államok igyekeznek e téren leg-
alább arányban lépést tartani Német-

országgal. A prágai Dvorák-múzeumban is létesítettek színházi osztályt, Svédország 1922-ben rendezte be múzeumnak a XVIII. századból épen megmaradt drottningholmi udvari színházat. Ugyanebben az évben, ugyancsak egy régi, 1766-ban épített királyi udvari színházban talált otthont az akkor már tíz éve Kopenhágában meg-alapított dán színház-történeti múzeum. Ez az intézet, mely Robert Neiiendam vezetése alatt áll, egyike a legszebb és legtartalmasabb múzeumoknak és kizárólag Dániára vonatkozó, mintegy húszezer objektumával és könyvével mintájául szolgálhat a magyar színésztörténeti múzeum nemzeti irányban való megszervezésének. Olaszországban a már említett milánói múzeumon kívül 1922 óta Velencében Goldini szülőháza ad otthont a Luigi Rasi gyűjteményével megalapozott olasz színház-történeti múzeumnak.

Magyarországon néhány kis magángyűjtemény van, melyek a Nemzeti Színház házi-múzeumával egyesítve, megvethetnék alapját egy magyar színésztörténeti múzeumnak. Keresve sem lehetne alkalmasabb és méltóbb épületet találni a múzeum céljaira, mint a Várszínházat, mely másfél évszázadon keresztül tanuja és részese volt a magyar színeszet heroikus küzdelmeinek. Dánia és Svédország után Magyarország lenne a harmadik európai állam, melynek egy régi színház hangulatos kerete foglalja egyúvé színésztörténeti emlékeit. A számos külföldi példa sürgető ereje talán gondolkozóba fogja ejteni kultuszkormányunkat és nagyarányú tudományos programjába felvevni majd a magyar színésztörténeti múzeum létesítését is!...

Németh Antal.

Tavaszi Tárlat.

Javában benne vagyunk a nyárban és így kissé időszertlenül hat, hogy a *Nemzeti Szalon* «Tavaszi Tárlat» címmel rendezte, évadzáró utolsó kiállítását. A «tavaszi» jelzőt egyébként sem alkalmazhatjuk erre a kései kiállításra, mert a többszáz darabra rugó festmény és rajzanyagban alig akad néhány üdebb darab, a kiállított munkák túlnyomó része meglehetősen gyöngye színvonalú, sablonos utakon jár. Az ilyen kiállításokon alig van följegyezni valója a kritikusnak, nagyon kevés tanulság kínálkozik a műszerető közönség számára is. Az efféle

átlagkiállítás igazán csak azt a célt szolgálhatja, hogy a Szalon helyiségeiben azok is szóhoz jussanak, akik a főszezón alatt ehhez nem jutottak hozzá. Dehát persze a nyári meleg, a szezón legvége, nagyon kevés rezonanciát juttathat az ilyen elkésett szavaknak...

Kik azok, akikre mégis fölfigyelünk?

Bay Alajos margitszigeti zárdarom című kis festménye jószívnalú, *Bán Kuszka* Lili Rothermere arcképe jellegzetes, jó kvalitású portré, *Csabai Rott* Margit ügyes tájfestő, *Ducsay Béla* legtöbbször mond «Akácok a faluban» című hangulatos tájképével, *Faragó* Endre linoleum metszeteivel tűnt föl, *Gimes* Lajos vízfestményeivel tereleli magára a figyelmet, *Hessky* Iván tájképe igen jó munkája a kiváló akvarellistának, *Horváth* G. Andor színes magyar csendéletét mindenkinek észre kellett vennie, *Kokesch* Kató jól festett meg egy ősi tabáni témát, dr. *Mangoldné Kende* Jolán pedig ügyes színes tussaival hatott. *Radnay* Miklós több olajfestménye számottevő munka, *Róna* Emmy finomfelfogású Ady illusztrációi tehetséges kézre valának, többi ilyfajta munkái is komoly reményeket keltenek jövőbeli munkássága iránt. Ha még *Zierlich* Rezső pár jó munkáját megemlíttük, akkor igazán nem lehet más mondanivalónk erről a kiállításról. *Mariay* Ödön.

Óriás német irodalomtörténet. A modern német irodalomtörténet legújabb kutatásai rövid időn belül megváltoztatták a német irodalom termékeinek értékelési módját. Az egyén, a művész egyénisége mellett most mindenekelőtt az időt, a népet átható áramlat az, a maga rejtelmes kisugárzásaival és perspektíváival, mely a kutatót érdekli. A fejlődési sorozatoknak tanulmányozása, egy bizonyos idő eszmeáramlatába való behelyezkedés új és mindig élénkebb képét adja már rég elmult korszakoknak is, problémákat világít meg és vizsgál keletkezésükben, fejlődésükben, hatásukban és elmúlásukban. Ezen és hasonló követelményeknek akar most egy hatalmas német vállalkozás minden tekintetben megfelelni, amennyiben philologailag megbízható alapokon indulva, jelentős, az egyéni átéléshez vezető „lényegát-

tekintését“ adja a német költőknek a legfontosabb fejlődési sorokban. „Deutsche Literatur“ a címe ennek a 301 kötetre tervezett óriási műnek, melyet dr. Brecht (München) és dr. Kralik (Wien) egyetemi tanárok közreműködésével dr. Kindermann danzigai főiskolai tanár ad ki a bécsi Österreichischer Bundesverlagban és Weimarban Böhlau kiadónál. Nem lesz ez közönséges munka, hanem mint a részletező prospektus is mutatja, összeállításában jól átgondolt, teljességében és részleteiben egyedülálló mű, mely már a kedvező előjegyzési feltételekre való tekintettel is kell hogy nagy érdeklődést keltsen úgy kutatók és szakemberek, valamint könyvbarátok és diákok között. Hangsúlyozandó, hogy a legrégebb korszakok tárgyalásánál sem a régi anyag egyszerű halmozásáról vagy nagy mozgalmak okiratszerű bizonyítékainak gyűjteményéről lesz szó, hanem mindig nagy értékes korkepek és szellemi összefüggések érdekes és életteli rajzáról, amelyek annál inkább tarthatnak számot az érdeklődésre, mert hiszen ezekben a döntő küzdelem az érvényesülésért, bizonyos eszmék tisztulásáért elsőrangú szerepet fog kapni. Így, egyes fejlődési fokozatok teljesen újszerű felfogásának megfelelően és az idegen perspektívák következtében melyek itt számunkra megnyílnak, már rég ismert dolgok is új megvilágításban kerülnek majd elénk. Emellett természetesen, hogy a költészetet nem pusztán mint művészetet, hanem bizonyos kor műveltségí áramlataihoz való viszonyában tárgyalják és „minden egyes alkotó szellem hatását korában és korára, kapcsolatait a multtal és hatását a jövőre dinamikusan fogják elénk tární“. A kutatás ezen állapotában tehát, amelyben a megragadó személyiségeknek, az eszmék történetének is fontos szerep jut, előrelátható, hogy a régi korok eszmeáramlataival foglalkozó sorozatokban is meglesz az a közvetlen frissesség, melyet más gyűjtemények nélkülöznek.

Összesen 29 sorozat fog megjelenni 2—25 kötetes kiterjedésben olymódon, hogy három egymásrakövetkező és

egyenként hároméves időtartamok alatt körülbelül 100—100 kötet fog megjelenni. Minthogy az első kötetek még ez év májusában megjelennek, előzetes számítás szerint a mű kiadása 1936 tavaszán befejeződik.

Még néhány szó az egyes fejlődési sorozatokról, melyek összessége adja majd az egész művet: A már ismert és szokásos sorozatok mellett, amilyenek például: Humanizmus és Renaissance, Barokk, Felvilágosodás, Klasszicizmus és Romantizmus — mint már mondtuk egészen új csoportok is belekerülnek a gyűjteménybe. Első helyen kell említeni ezek közül a késő középkor költészetének összefoglalását: „Realistik des Spätmittelalters“, mely tipikus példákön akarja kimutatni, hogy az átmeneti kor költészetében, tehát az udvari költészetnek falusi költészetévé való átalakulásában, hogy győz lassanként az élet realizmusa és hogyan történik, hogy a lét megnyilatkozásai befolyásra tesznek szert az irodalom formáira és tartalmára“. A következő csoport, melynek címe „Die Reformation“, a nagy reformáció mozgalmat mint „kulturális áramlatot a képzett-humanisztikus műveltséggel való keveredésében“ kimerítően akarja tárgyalni és ezzel kapcsolatban kimutatni, hogy a Luther által megindított mozgalom nagy mértékben befolyásolta és termékenyítette meg az irodalmi körök gondolatvilágát. 20 kötetben fogják tárgyalni az „Irrationalismus“ jelenségeit és a „Pietismus“ és a „Sturm und Drang“ ezen a maga nemében egyedülálló mozgalmat mint ellenáramlatot a felvilágosodás racionális célideáljával szemben — az előfeltételektől egészen a klasszicizmusba és romantizmusba torkoló megtisztulásig — fogja élénkíteni. Hatalmas fejlődés fog itt előtűnni megnyilatkozni nagyszerű példákban és látni fogjuk, hogyan vezet a vallásosan bensőséges oppozíció a józan felvilágosodással szemben az értékek és erők hatalmas és felszabadító átalakításához és végre a minden radikális elemről megtisztult szabad, klasszikus stílus harmoniájához. 20 kötetesre tervezik azt a sorozatot is,

melynek „Realidealismus“ lenne a címe. Hauff, Mörike, Lenau, Droste-Hülshoff, Grillparzer és Stifter, Immermann, Grabbe, Hebbel művei adnák e sorozat tartalmát. Tisztelet a mult iránt, de ugyanakkor tendenciánküli tárgyalása a kor életének jellemzi az ő már objektivitás felé törvő művészi- és életfelfogásukat. Lényegében ez még csak átmenet, csak egy lépés a fejlődésben, mely a romantikus-szjektív világnézetől az élet valóságának, az egyénnek és világának rajzához vezet. Azonban ez egy tarka színekben és nuancokban gazdag stádiuma a feltartóztathatlan fejlődésnek, melynek legmagasabb pontján ott találjuk a „Poetische Realismus“ mestereit. Otto Ludwig, Hermann Kurz, Keller, Meyer, Storm Raabe, Freytag, Fontane, Reuter, Grothe, Anzengruber és Rosegger ezek a mesterek, akikkel szintén egy külön sorozat foglalkozik majd. A német jelennek és a német törzseknek művészetét a legideálisabb veretben s a XIX. század legkedvesebb német irodalmi jelenségeit a maguk erőteljességében fogja adni ez a sorozat.

De ezzel még a legfontosabb új sorozatok száma nem ér véget. Így többek közt találunk egy csoportot, mely elemzésekben és válogatott szövegekben foglalkozik a nyugat-keleti áramlatokkal. Ezenkívül egy hatalmas gyűjtemény önvallomás „Deutsche Selbstzeugnisse“ cím alatt és végül a „Mythus“ című sorozat, mely szellemes összefoglalása a német irodalomban a XVIII. század óta fellépő mindazon törekvéseknek, melyek a költői világfelfogást egy régi heroikusnak érzett kor eszközeivel igyekeznek kifejezni. Gondoljunk Hamanra és Herderre, Gerstenbergre, Klopstockra és a Göttingai Hainbunda mint úttörőkre, Richard Wagnerra mint befejezőre és az irány legnagyobb képviselőjére, mint egy új német költői szimbolizmus megeremtőjére.

Minde sorozatok egy szigorúan vizsgáló kutatás eredményeiről adnak számot és a mű befejezését és teljességét nagyban elősegítik. Örömmel kell úgy a szakembernek, mint a

könyvbarátnak belátnia, hogy itt hatalmas erők dolgoznak és hogy ezek segítségével egy olyan munka készül, amilyent már régen terveztek. Több mint 20 elsőrangú német irodalomtörténész neve kezeskedik a terv feltétlen sikeréről, amelyet természetesen még tökéletesebbé akarnak tenni.

A munka iránti érdeklődés és lelkesedés már most is óriási, amiben nem utolsó az érdeme a nagyon kedvező előjegyzési feltételeknek. Ezek ugyanis lehetővé teszik, hogy egyes sorozatokat is rendelhet bárki, s nincs kény-

szerítve az egész munka megvételére. Az olcsó előjegyzési időtartam ez év július 1-ig tart, úgy hogy még a magyar tudományos körök is idejében megrendelhetik a munkát. Mert nemsokára minden nagyobb könyvtárban keresni fogják, s a „DL“ rövidítés nemsokára époly közismert lesz, mint akár az ADB (Allg. Deutsche Biographie) vagy GGr (Goedeke Grundriss) s ez a kritikus szavaival a legjobb, amit egyelőre erről a munkáról mondhatunk.

Häckel Ernő.

Kitől örökölte tehetségét? Egy színházi lap megkérdezte «neves íróinkat és művészeinket», hogy kitől örökölték tehetségüket. A feleletek a lap szerint a legnagyobb érdeklődésre tarthatnak számot: «kultúrhistoriai jelentőségük van».

Egy-két szemelvényvel bemutatgatjuk, mint képzelel a fürge lapocskia a «kultúrhistoriai jelentőséget».

Egy hangtalan primadonna azt feleli a fogas kérdésre: «Az Isten adta». Azt mondhatnók rá: az Isten hamar el is vette.

Egy ellopott regénykézirat szerzője így válaszol: «Apámban volt egy kis költői tehetség». (Az írónő bizonyára úgy érzi, hogy benne nagy a tehetség.) «Olyan, amilyennek őt az Ősök és ivadékok című regényciklusomban jellemeztem.» Mit csináljon már most az olvasó, aki ég a kíváncsiságtól, hogy milyen volt az örökhagyó? Vegye meg a regényciklust! Ime, egy ügyes válasz, mely a boldogult kistehetségű apából is tőkét kovácsol s fel tudja használni reklámra.

Egy másik primadonna többek közt így szól: «Szüleim nagyon bölcs emberek voltak. Tőlük örököltém mindent». Mindent! A bölcseséget is? Im, megjelent az első bölcselelő — primadonna! mondhatná Lucifer. A művésznő azonban téved: a bölcseséget nem lehet csak úgy örökölni, az — eigene Komposition. De a bölcs hallgatni szokott e szerzeményéről; hiszen ép azért bölcs s nem — primadonna.

A legelmébb választ az öröklés kérdésében kétségkívül Karinth adja, aki a majomig megy vissza az örökhagyó nyomozásában, de aztán úgy véli, hogy azt se kell okvetlenül kompromittálni. Ismeretes, hogy a jeles humorista mily remek stílusutánczó, úgy látszik képességének tudata terelte figyelmét méltó kegyelettel a majomra. Tehetségéért azonban ő maga vállalja a felelőséget. «Az élet folytatásához minden pillanatban kell annyi, mint amennyi a létrehozásához kellett. Tegnap énem szülte a mait. Mai éneket a tegnaptól örö-

költem. Igazam van? Valószínű. Mert egyebem nincs.» Azt mondhatnók, hogy igaza sincs, mert nem igaz, hogy csak igaza van. Van tehetsége is, melyet azonban kár *körkérdésekkel* lefotografáltatni, pláne ily ocsó lemezen. A humorista azonban, úgy látszik, mint már Heine is megmondta, az emberek ostobaságaiból (s tegyük hozzá: körkérdésekből is) él s ezért bizonyos tekintetben rendelkezésükre kell állnia.

Mosolykeltő egyik gyermekded lelkű szépirodalmi nyilatkozati balesete is. Azt mondja: «Senkitől. Anyám és apám is makkegészségesek voltak. Itt inficiáltam magamat.» Azt hisszük, az infectio igen kisméretű s az önismeret egy pár jódtinktúra-cseppjével házi-kezelésben gyógyítható.

Egy jeles színészünk így kezdi: «Szüemtől örököltém a tehetségemet. Anyám nagyon okos és tanult asszony volt. Apám több nyelven beszélt», stb. No már most: kétségtelenül illő dolog, hogy édes anyját mindenki okosnak, sőt nagyon okosnak mondja. De, hogy ugyanakkor mondja nagyon okosnak, mikor arról szól, hogy tehetségét tőle örökölte, ez annyit jelent: én nagyon okos vagyok! Okos dolog ez? Aztán: mi köze az apa «több nyelvű» beszédének a színész tehetségéhez? Hiszen ez esetben minden jobb portás gyermekét a színi pályára kellene adni. A színésztől azt kívánjuk, hogy ha egy nyelven is, de tökéletesen és szépen beszéljen. Nem baj, ha aztán ráadásul okosan is beszél.

Feltűnő egyébként, hogy egy-két kivétellel mindegyik író és művész természetesnek tartja, hogy tehetséget örökölt. Egyiknek sincs kétsége az iránt, hogy hátha csak természetlen tehetetlenség volt a birtok, mit a végrendelet rátestált. Kár, hogy nem lehet megkérdezni az örökhagyókat, mondanák meg őszintén: termő észtalajt, vagy ugart, vagy karsztot, vagy az örökösök nagy számára való tekintettel pláne felparcellázott karsztot hagytak-e észutódaikra?

Az is aggasztó, hogy a tehetség-

örökösök a legtöbb alkalommal néven nevezik az örökagyót, sőt némelyek fényképét is mellékelik. (Szegény jó édesanyák se hitték volna valamikor, hogy «kegyeletből» ily meztelen környezetbe jutnak!) Kérdés, hogy ha az örökagyó feltámadna s elolvasná mindazt, amit a «tehetségörökös» írt, nem tagadná-e ki menten, vagy nem bélyegezné-e törvénytelen tehetségutódnak azért a sok sületlenségért, mellyel az őst diszkvalifikálja? Emellett némely író nyilatkozatának egy-egy tiszteletreméltó örökagyó név presztizst ad, viszont ha az illető író írásait tekintjük, az a gyanúnk, hogy a neki szóló végrendeletet idejekorán megsemmisítették...

Bárhogy legyen is, sem a körkérdés, sem a válaszok nem nyugtatnak meg bennünket. De azért a kis színházi ujság csak tenyessze ki továbbra is a maga körkérdéseit: sok író hiúsága horogra akad rajtok. Igaz, el kell ismernünk, hogy vannak írónk (*nevesek* is!), akik most sem szerepelnek «kultúrhistóriai jelentőségű nyilatkozataikkal, vagy ha szerepelnek is, egy-egy semmitmondó megjegyzéssel háritották el maguktól a választ, vagy mint egy józtlésű jeles művészünk tette, nem nyilatkozott első személyben a kérdésről.

A kis ujság bizonyára ezeket is megkérdezte, de ők a kezdő természetrajzához alkalmazkodva, valószínűleg kérdéssel feleltek: Mondja kérem, kitől örökölte Ön a kérdésekben nyilatkozott tehetség — hiányát?
Sovén.

A magyar á-hang veszedelme. Bizonyára sokan emlékeznek még rá, hiszen alig húsz esztendeje annak, mikor Budapest utcáin először hangzott el az ujságáros torz kiejtésű ujságkínálása: «Az Ujség, Az Ujség!» Pontosabban szólva, nem *é-t* mondott, hanem közép *é-t* nyújtott meg s ejtett ki *á* helyett. Mintha a «várás» szót úgy ejtenők ki, mint a vérés (vörös) szót, azonban a közép *é-ke*t megnyújtánók: vérés. Az ujságáros torz kiejtésével hasította a járókelők fülét s célját elérte: az emberek felfigyeltek. Ami figyelemkeltésnek jó, az mint kiejtés utálatos elnyávoztatása a szép, telt-hangzású magyar *á-nak*. Az ujságáros

nyelvjívítása óta sok víz folyt le a Dunán, de az *á-nyávoztatásnak* is igen sok követője támadt, mégpedig nemcsak a rikkancsok között, hanem a művelt társadalomban is, elsősorban az elegánskodók, az affektáltak között, akik eddig az akadémia-féle kiejtéssel előkelőködtek. Mikor pedig egyik kitűnő színházunk kedvelt színésze is ajkára vette az újmagyar *á-t*, ez a korcs hang rohamosan terjedt a fővárosi és a vidéki színészek között s tőlük a közönség széles rétegeire. Az ember eleinte menekült az ilyen fertőzött kiejtésű emberektől, kerülte a színházat, ha ott nem drámákat, hanem *drémekat* adtak, nem ment előadásokra, ha azok *előadésok* voltak, végül azonban be kellett látnia, hogy szobája négy fala között sincs biztonságban a korcs *á-hangtól*. Ujabbban a rádió is, ez a nagyon sok szempontból fel nem becsülhető jelentőségű intézmény is terjesztője lett ennek a hangnak s hallunk véséri éraokról (vásári áraokról), mohécsi vízellésről (mohácsi vízállásról) s hallgatunk tudományos előadásokat (tudományos előadásokat).

Kétségtelenül igaz, hogy ez az újmagyar korcs *á* egyáltalában nem szép hang s talán ez magyarázza meg, hogy nőktől sohasem hallani. Zárt-ságánál fogva az éneklésnek nem kedvez. Az is bizonyos, hogy újabb *e-féle* hang lévén, az *e-hangokban* úgylis bővelkedő magyar nyelvben nem kívánatos újítás. Mindezen okoknál fogva a régi, jóhangzású, telt magyar *á* érdekében tenni kellene valamit. Példaképp ott van a művelt németség kiejtésének története. A történeti fejlődésben egymástól jórészt elszigetelt kultúrközpontok a köznyelvben vidékenként más-más kiejtést fejlesztettek ki s csakhamar az a képtelen helyzet állott elő, hogy a németség különböző vidékeiről összeverődött színészekből álló társulat előadását komikussá tette a tarka-barka kiejtés. Erre a színházak megállapodtak egy

egységes kiejtésben, melyet minden színésznek el kellett sajátítania, mielőtt a színpadra lépett. Ezt a színpadi kiejtést (Bühnensprache) átvette az iskola s azóta a német kiejtés egységesítése óriási lépésekkel haladt előre s bizonyos pontokban teljes sikert ért el. Ilyen kiejtés-cenzura fennáll a német leadóállomásokon is, melyeken csak azokat az előadókat juttatják szóhoz, akiknek hangerősségéről, előadóképességéről és tiszta kiejtéséről

meggyőződtek. A magyar kiejtés egysége megvolt már akkor, mikor a német még küzdött érte, lehetetlen állapot tehát, hogy a magyar színpad és a magyar rádió ne szolgálja azt, hanem megbontsa, megrontsa. Ajánlom, hogy a mi színházaink és a mi rádióállomásunk távol tartsanak maguktól minden színészt, minden bemondót és előadót, aki a szép magyar á helyett korcs á-t mond.

Kardeván Károly.